

ISKOLAI ÉLMÉNYVILÁGOK

TANANYAG

A „BEVEZETÉS AZ OKTATÁS ÉS AZ ISKOLA VILÁGÁBA”

CÍMŰ TANEGYSÉGHEZ

HEFOP

A KUTATÁS VEZETŐJE:

Szabó László Tamás

ALKOTÓ SZERKESZTŐ:

Buda András

ALKOTÓK:

Antal Péter

Buda András

Buda Mariann

Forgó Sándor

Gaál Gabriella

Lengváry Judit

Orosz Richárd

Szabó László Tamás

Szabó Péter Csaba

Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék

2006

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánlás és köszönetnyilvánítás	5
Bevezetés	6
HATALOM- HIVATALI HIERARCHIA – SZAKMAI ETIKA	21
Bródy Sándor: <i>A tanítónő</i>	25
Eszterházy Péter: <i>Harmónia caelestis</i>	35
Füst Milán: <i>Pedagógiai cikkek (részletek)</i>	39
NEVELÉSI ELVEK - ÉRTÉKFORRÁSOK	42
Kosztolányi Dezső: <i>Esti Kornél</i>	46
<i>Anne Frank naplója (részlet)</i>	55
<i>Márai Sándor Breviáriuma (részlet)</i>	58
Szabó Magda: <i>Abigél (részletek)</i>	62
PEDAGÓGUSSZEREP - TANÁRSZEREP	71
Jókai Anna: <i>Selyem Izabella</i>	74
Spiró György: <i>Bada tanár úr (részlet)</i>	85
Szabó Magda: <i>Merszi Möszi</i>	88
Váci Mihály: <i>Ének a kútból 1943-44</i>	95
ISKOLA ÉS ÉRZELMEK	103
Ágh István: <i>Álmomban vizsgáznunk kellene</i>	106
Babits Mihály: <i>Timár Virgil fia (részlet)</i>	108
Gyurkovics Tibor: <i>Hegedű az osztályban</i>	114
Márai Sándor: <i>Bébi vagy az első szerelem</i>	118

KOMMUNIKÁCIÓS SÉMÁK	126
Gárdonyi Géza: <i>Az én falum - Tanácskérés (részlet)</i>	128
Gyurkovics Tibor: <i>A tanár úr notesza</i>	136
Somogyi Tóth Sándor: <i>A gyerekek kétszer születnek</i>	140
Kiss Tamás: <i>A préceptor leckéjén</i>	144
ISKOLA ÉS „ÉLET”	148
Gelléri Andor Endre: <i>Ötös (részlet)</i>	150
Gerlóczy Márton: <i>Igazolt hiányzás (részletek)</i>	153
Bohumil Hrabal: <i>Hogyan érettségiztem</i>	157
Karinthy Frigyes: <i>Naplóm</i>	161
Karinthy Frigyes: <i>Az intő</i>	164
Móra Ferenc: <i>Én szép tanár korom ...</i>	170
DIÁKÉLETMÓD TÉRBEN ÉS IDŐBEN	175
Gárdonyi Géza: <i>Az én falum – A gyermekek (részlet)</i>	176
Móricz Zsigmond: <i>Rektor bácsi</i>	182
Móricz Zsigmond: <i>Kedves tanító úr</i>	190
Szabó Magda: <i>Für Elise (részlet)</i>	195
A „TEHETSÉG SZINDRÓMA”	199
Bächer Iván: <i>Levéltreány (részlet)</i>	202
Hegedűs Géza: <i>Egy jól nevelt fiatalember felkészül</i>	206
Szabó Magda: <i>Egy kutya meg egy bika</i>	212
TEZAUROSZ	217
IRODALOM	220

Ajánlás és köszönetnyilvánítás

Ez a kötet intézményközi regionális együttműködéssel jött létre, a szó legteljesebb értelmében csapatmunka termékeként. Mint minden valódi csapatmunkában eredmény akkor jön létre, ha a csapat tagjai, mindenki a maga helyén, legjobb tudásával végzi a neki szánt/az általa vállalt feladatot. Hasonlatos a zenekari játékhoz: az első hegedűs nem magasabb rangú, nem több, mint az üstdobos, aki hosszan várakozik azért, hogy ott és akkor, amikor a karmester jelzi, beüsse a szerző által a hangszerének szánt hangokat. Ha ezt nem pontosan teszi, akkor nem az a mű szólal meg, amit az alkotó elgondolt.

Így volt ez kötetünk esetében is, amelynek létrejötte operatív módon – a koncepció kimunkálását követően – a szövegek előválogatásával vette kezdetét, amelyben hozzáértő, gondos munkával Dr. Lengváry Judit (Nyíregyházi Főiskola) és Gaál Gabriella (Esterházy Károly Főiskola) vett részt. A témakörök bevezetői és a szövegek egy részéhez kidolgozott feladatok Dr. Buda Mariann (Debreceni Egyetem), további feladatok pedig Dr. Buda András (Debreceni Egyetem) munkájának eredménye.

A kötet anyagának digitalizálása Dr. Forgó Sándor, Antal Péter és Orosz Richárd (Esterházy Károly Főiskola) invenciós munkáját dicséri.

Vállalásunk szervezési teendőit, a kézirat korrekktúrázását Szabó Péter Csaba (Debreceni Egyetem) végezte odaadással, az ügy iránti elkötelezettséggel.

Alkotószerkesztőként Dr. Buda András formálta kötétté az anyagokat, Szabó Péter Csaba közreműködésével.

Kötetünk, ha sikeres lesz, a csapatmunka, a jó együttműködés jóvoltából válhat sikeressé, tehát a csapat valamennyi tagjának köszönhető, így a nekik szóló köszönettel ajánlom az olvasó figyelmébe a kötet nyomtatott és digitális változatát, tudván, hogy leírt szöveg olvasás által kel életre. Ehhez hívjuk és várjuk Önöket, tisztelt olvasóink.

Prof. Dr. Szabó László Tamás
kutatásvezető
Debreceni Egyetem
("csapatkapitány")

Bevezetés

„Hagyomány” és „modernség” a pedagógia régi, mondhatjuk: „örök” problémája. Jelenünkben ez a dilemma a nyomtatáson alapuló kultúra („Gutenberg–galaxis”) és a digitális kultúra („Edison–konstelláció”) viszonyaként fogalmazódik meg. Az emberi művelődés történetéből tudjuk, hogy a képi világ jelenlegi előretörése a szó szoros értelmében nem újdonság, hiszen a szavakból szerveződő (verbális–fogalmi) kultúra egy azt megelőző képi kultúrára épült rá. Jelenünk valódi újdonsága azonban a képek hordozó közegeinek – „mediatizált világ” – nagyfokú bonyolultsága, hálózatos szerveződése és a képek közvetítésének gyorsasága.

Nyilvánvaló, hogy civilizációs változás küszöbéhez érkeztünk, ennek értelmében a jövő képlete vélhetőleg a vegyes médiumú kommunikáció, a *szónyelvnek a képnnyelvel történő kiegészítése* lesz. Szilárd meggyőződésünk ugyanakkor, hogy a „két kultúra” viszonylatában kizárólagosságról semmiképpen nem lehet szó, csak arányokról. Az intézményes nevelésnek, oktatásnak, képzésnek van egy olyan történetileg kialakult sajátossága, ami a mediatizált világban is nélkülözhetetlenné teszi. Ez pedig az, hogy a nevelés, a szocializáció szempontjából legfontosabb történések társas közegben, a személyes közlések terében zajlanak. S ez, a személyes kapcsolatokból fakadó nyereség, „a közös élmény szemiotikai többlete”(Méri) olyan nyereség, amit a mediatizált környezet nem képes ellensúlyozni.

A „Bevezetés az oktatás és az iskola világába” c. tanegység azt a társadalmi intézményt, munkaszervezetet és sajátos „életvilágot” mutatja be, ahol a „tudást mérik”.

Az iskola a tömegoktatás kialakulása óta (19. század) sajátos képét mutatja a „megszüntette megtartásnak”, az állandóságnak és változásnak. Némely elemében makacs állandóságot mutat (a tantervek elrendezése, térszervezése; tanórarendszer stb.), mindeközben jelentős átalakulását is

tapasztalhatjuk (az oktatás mint közszolgáltatás kiterjedése révén a tanulói népeség kibővülése és differenciálódása, a tanári munkában a tanulószervezés hangsúlyossá válása stb.). Fiatal és felnőtt élete ebben a közegben sajátos módon kapcsolódik egymáshoz, s ezt a kapcsolatot érzelmek és indulatok (is) átjárják: rokonszenv és ellenszenv, elfogadás és elutasítás, szeretet – olykor gyűlölet. Egyértelmű, hogy mindezek alakulásában, kezelésében a felnőttnek van több feladata és nagyobb felelőssége.

A köznapi beszéd helyzeteiben az „iskola” szót nagyon különböző értelemben szokás használni. Amikor elismerőleg vagy elítélően szól az ember a „magyar iskola” teljesítményéről, hozamáról, akkor nyilvánvalóan nem adott, konkrét intézményre gondol, hanem az oktatási rendszer egészére (makroszint). De a köznapi beszédben egyszerűen iskolát mondunk akkor, amikor egy konkrét intézményre, a „mi iskolánkra” gondolunk (mezoszint). S végezetül a gyerekeket/fiatalokat „az iskola” az osztályterem (mikroszint), saját osztálytermük, az abban zajló élet érinti a legszemélyesebben. Nem a tudálékosság kedvéért használtuk a zárjelbe tett szakkifejezéseket, hanem azért, mert e szintek ugyan természetesen összefüggésben vannak egymással, de mivel működésüket különböző szabályozók határozzák meg, egyáltalán nem kívánatos egymással összekeverni őket.

E kötet nyolc témakörbe rendezett történetei, jelenetei a rendszer „mezoszintjéről” és „mikroszintjéről” szólnak. Valamennyi témakör a ráhangolódást segítő bevezetővel indul, és egy-két, a szövegekhez szorosabban vagy lazábban kapcsolódó kérdéssel/feladattal zárul. A szövegekben megjelenő, érdeklődésre, gondolkodásra indító problémákra külön jelzésekkel a lábjegyzetben utalunk. Az azonos problémákra történő utalások összegyűjtve, a kötet végén található a tárgymutatóban (Tezaurusz)

Külön szeretnénk kiemelni, hogy e taneszköz digitális, multimédiás eszközökkel dúsított változatát is elkészítettük.

Mindkét változatban az olvasó főképpen közoktatási intézmények „életvilágáról” szóló leírásokkal, történetekkel fog találkozni, amelyek reflexióra és összehasonlításra egyaránt alkalmat adnak. Abból indultunk ki, hogy az ember számára az (egyik) legérdekesebb valóság önmaga és a másik ember. Érzelmei, gondolatai, reagálási sajátosságai – egyszóval „működési módja” szinte kiprovokálja, hogy megismerésének kalandjába bocsátkozzunk. Ez a magyarázata az emberről szóló történetek iránti csillapíthatatlan érdeklődésnek.

Menjünk tehát közelebb, lépünk be az iskolába!

A fiatalok iskolai tanítási órákon tengernyi időt töltenek el (12 év alatt kb. 15.000 órát!). Ezt az időmennyiséget nem tekinthetjük pusztán „felkészülésnek az életre” (ahogy a felnőttek szokták mondani), hanem mindez már sok vonatkozásban maga is az élet (talán még nagybetűvel).

„Zsolt meglehetősen rühellte, hogy ohyasmiről kellett véleményt mondania, amiről egyáltalán nincs véleménye. Újból hallotta sfeletét Jókaiból – s túl engedelmes szavait, amelyekből kiderült, hogy Jókai Mór eléggé elpuskázta a dolgot, amikor romantikus regényeket írt. A tanárnő – nagyon jól érezte Zsolt – emiatt egy kissé neheztel, s ő igyekezett a kedvében járni. Miért? Maga se tudta volna megmagyarázni, hisz Jókai regényei közül egyetlenegy se sikerült végig olvasnia. (...) Tehát: hármás. Túlontúl jó jegy! Egy fa sokkal tisztább dolog. Egy fa tökévilágos helyzetet teremt, s nem sugalmaz a papának olyan rózsaszínű reményeket, hogy: no, még egy kicsi erőfeszítés, és aztán lángelméjét senki sem vonhatja kétségbe.” (Somogyi Tóth Sándor: A gyerekek kétszer születnek)

Mit kezdjen/kezdhet a fiatal a maga személyes érdeklődésével, késztetéseivel – intézményes közegben, intézményi és szülői elvárások szorításában? S az intézménynek, a tanárnak/nevelőnek vannak-e, s ha igen, miféle esélyei arra, hogy felnőttisége érdemi, nevelő (növelő!) kapcsolatba kerüljön tanítványai életvilágával? A gondosan (és önmérséklettel) kiválasztott tananyag nyilvánvalóan esélyt kínál erre, ám kérdés, hogy azon túlmenően milyen lehetőségei vannak a nevelőnek arra, hogy fejlesztőleg hasson tanítványai gondolkodására, jellemére?

„Kaotikus lelkem feltérképezésének irányába indított próbálkozásai végül kudarcot vallottak, pedig nem is volt és nem is lett kaotikus, csak ő próbálkozott olyan útra keveredni,, ahol még sose járt, egyszerűen felkészületlen és amatőr pedagógus volt, aki képtelen megbirkózni olyasmivel, amire nem tanították, azon egyszerű oknál fogva, hogy nem engem követett, hanem húzott volna magával.” (Gerlóczy Márton: Igazolt hiányzás)

A szakmai tudás, a „profizmus”, az empátia és a módszertani kultúra miféle elegye teremt esélyt érdemi párbeszédre ebben a sok szempontból sajátos közegben, az iskolában? Mennyiben és hogyan lehet a tanító/tanár normaadó példa? S tudjuk-e vajon pontosan, mi az értelme, a jelentése a fentebb idézett szövegrésznek: (a tanár) „nem engem követett, hanem húzott volna magával”? Vajon mi a helyes tartalma és mértéke ebben a foglalkozásban a „szeretem a gyerekeket” érzületnek? Milyen mértékben vonódhat be a nevelő a növendék érzelmi életébe? És egyáltalán: vajon a fiatalok akarják-e őket ebbe bevonni? Mindezek, s még sok hasonló kérdés, a tanítói/tanári mesterség (hivatás?) alapkérdései közé tartoznak.

A kötetben olvasható szövegekben fiatalokról és felnőttekről: tanulókról/diákokról és tanítókról/tanárokról van szó. A megidézett iskolai életvilágok többnyire a múltat idézik föl, a mai diákok szüleinek,

nagyszüleinek idejét. Ebből a nézőpontból e bevezető kurzus hallgatóságának iskolai élményvilága is – utaltunk erre fentebb – már félmúltnak tekinthető.

Állandóság és változás: e két jellemző egymáshoz való viszonya, egyensúlya vagy annak hiánya lényegi tulajdonságai az iskolának mint intézménynek. A tanítás anyaga sokat változott, a hazai iskolaügyben, kiváltképp az utóbbi tizenötben ezen túlmenően is igen jelentős változásokra került sor, mindeközben – mondjuk – a padok elrendezése a tantermekben nagyjából a 17. század óta lényegileg változatlan.

A köszönés, megszólalás, megszólítás régies formái, az elmosódott padfirkák, az olajos padlójú tantermek szaga, tanárok „noteszmanipulációi” inkább a régi időket idézik, de már a diákok „túlélési” taktikái, ügyeskedései az örök jelent: múltat és félmúltat egyaránt.

Úgy gondoltuk, hogy a rengeteg felvillanó arcél, szóbeli megnyilatkozás, gesztusok, töprengés, belső monológ, amelyekben gyerekek, fiatalok jelennek meg, összehasonlításokkal segítheti közvetlenül is az olvasót önismeretének gazdagításában, és közvetve is, régen élt „sorstársak” élményeinek: örömeinek, bánatainak, szorongásainak megismerése, – átélése révén.

Az iskolának, állandóságot sugalló tulajdonságai ellenére is, témakörökbe rendezve sokféle „arca” jelenik meg a kötetben.

Azt mondjuk, az iskola társadalmi intézmény, amelynek fenntartója manapság – általában – a helyi önkormányzat. Korábban az iskola állami vagy felekezeti fenntartású volt. (Ma ismét vannak felekezeti iskolák). A hatalom és a rangkülönbségek (*1. témakör*) jelen voltak és vannak ma is az iskolában. Kérdés: szükség van – e rájuk, az alá- és fölérendeltség viszonyaira manapság is egy olyan intézményben, amelyik fokozottan és egyre inkább a társadalom érdeklődésére, részvételére számít? Érdemes (az

ide tartozó szövegek élményével) eltöprengeni e kérdésen. Vannak nézetek, amelyek szerint minderre nincs szükség az iskolában. Az is fontolóra vehető, hogyha ez az intézmény a munka világára készít föl, vajon mikor szolgálja jobban növendékei érdekét: ha tagadja a hierarchiát vagy ha mind az „uralkodás”, mind az „engedelmesség” technikáiban és élményében részesíti őket? Az uralom–nélküliség (történeti szófejtéssel: anarchia) eszméje a radikális („gyökerekig” ható) nézetek sajátja, az uralom/hatalom gyakorlásának mikéntjét azonban szigorúan erkölcsi meggondolásoknak (szakmai etika: *Füst Milán*) kell szabályoznia. Így igazságérzetünk jogosan háborodik föl mindenfajta emberi kiszolgáltatottságon, Tóth Flóra, a tanítónő személyét ért méltatlan és igaztalan eljáráson, a kéjsóvár kurátorok képmutatásán, tudatlan fölényességén és korlátoltságán: a hatalomgyakorlás önkényességén. Jó volna, ha mindez kizárólag a feudális viszonyok és a (bármilyen színű) diktatúrák sajátossága lenne.

Az iskola társadalmassulási (belátjuk: nehézkes kifejezés) folyamatának sűrűjében vagyunk, egy bonyolult folyamatban, amelyben ki kell munkálni a felelőségek lehetséges megosztásának lehetséges módozatait és az illetékességek (idegen szóval: kompetenciák) körét. Ennek hiányában hogyan is igazodhatnánk el olyan bonyolult kérdéskörben, mint a hivatali hierarchia és az iskolai élet demokratizmusának viszonya.

Az igazi, jó tanárok nevelési elveinek hátterében mindig felfedezhető valami többre: értékekre való utalás (2. *témakör*), még abban az esetben is, ha ezek az értékek nem fogalmazódnak meg, talán sosem hangzanak el sem az órán, sem másutt, mégis érezzük, amikor a nevelő szilárd, határozott értékrend alapján állva teszi a dolgát.

„Ehess, ihass, ölelhess, alhass...” – írta a költő, József Attila az alapvető emberi szükségletekről, amelyek kielégítése az ember számára: érték. A költő itt nem fejezi be a felsorolást, ezúttal azonban egy költőtárs,

Faludy György életélményei közül hozzuk ide a folytatást. A híres–hírhedt „ötvenes évek” politikai gyakorlata szerint a recski büntetőtáborba (kőfejtés!) került költő, felidézve „pokolbeli víg napjait” beszél a „barakk egyetemről”: esténként, villanyoltás után a barakk sötétjében kis csoportokban hallgathattak előadást az ókori filozófiáról, a relativitás elméletről, egy másik csoportban Mozart operákat fütyült egy rabtársuk, ismét másutt irodalmi előadás hangzott – mindenki érdeklődése és ízlése szerint vett részt ezeken az alkalmakon. Ezek az előadások mind értékekről: a szellem, a művészet értékeiről szóltak, amelyek éppolyan alapvetőek az ember lény számára, mint a testi táplálék. (Faludy beszámolójából azt is megtudjuk, hogy – úgymond – a halállal jegyezte el magát, aki fáradtságra vagy bármi egyéb okra hivatkozva hanyagolni kezdte az előadásokat, mert ez a lemondás, az önfeladás gesztusának bizonyult).

A tanári szerepfelfogások (és megvalósítások) tárháza szinte kimeríthetetlen. Kötetünkben találkozunk néhány alaptípussal (*3. témakör*). Látjuk Bada tanár urat, aki a klasszikus (latin) szerzők életbölcességének közvetítését tartotta legfőbb feladatának. S hogy tantárgyi követelményeiben irgalmatlanul szigorú volt, az egyáltalán nem gátolta meg az őt megidéző egykori tanítványt (*Spíró György*) abban, hogy elismerő főhajtással, megértő humorral emlékezzék meg róla. Vannak aztán mások, akik teljes mértékben a hivatali hatalom képviselőiként értelmezik szerepüket, s válnak ezáltal részint nevetségessé, mint Selyem Izabella (*Jókai Anna*) vagy gyűlöletessé, mint Váradiné (*Esterházy Péter*). S találkozunk antihősökkel is, akik egyszersmind a nagylelkűség, az áldozatkészség és az emberség nagyszerű példái (*Szabó Magda*). A helyzet iróniája, hogy ezeket a „König tanár urakat” a diákság általában félreismeri, s emberi nagyságukra csak jóval az iskolai évek után ébredünk rá – ha egyáltalán felismerjük.

Az iskolában fiúk és lányok „játsszák” a diákszerepeket, férfiak és nők pedig a tanárokéit. Amikor itt „szerep”-ről beszélünk, ez vajon ugyanazt jelenti-e, mint amikor a színész alakítja a maga szerepét? Könnyen belátható, hogy nem. Hiszen egyáltalán nem szükséges, hogy a színész mint magánember személyi, egyéni tulajdonságainak és az általa megformált figura jellemvonásainak köze legyen egymáshoz. Játshatja egy gonosz figura szerepét, anélkül természetesen, hogy neki magának is mint „civilnek” olyanoknak kellene lennie. Éppen ebben áll a színész mestersége: hitelesen megformálni tudni tőlünk akár nagyon is eltérő tulajdonságú alakokat.

Munkaszervezetekben (iroda, műhely, kórház stb.) azonban szakmai szerepeket játszik az ember („orvos”, „beosztott”, „főnök”). E szervezetek sorában az iskola speciális szerepkörű és helyzetű intézmény. A falai között gyakorolt/megélt hivatásszerep sajátossága, hogy a tanító/tanár a magánéletben sem mutathat teljesen „más arcot”, mint a hivatásgyakorlás színterén, az iskolában. Egyáltalán nem kívánatos ugyanis, hogy a nevelő emberi minősége teljesen másnak mutakozzék a civil és „hivatalos” életben. De vajon úgy kell-e ezt értenünk, hogy a tanár – úgymond – „nonstop módon, a nap 24 órájában példakép”? Ha ennek így kellene lennie, akkor nem élő ember, hanem szobor vagy festett kép, „ikon” lenne. S ha ez így lenne, aligha akarna egyetlen fiatal is erre a pályára menni. Nem erről, hanem arról van szó, hogy hitelesnek kell lennie szakmai szerepében: *nem mondhat mást, mint amit valójában gondol*, ha nem így tesz és „alakoskodik”, szavai csakhamar hitelüket veszítik, s a következmény: tanárként, emberként egyaránt ellehetetlenül.

Mitől függ vajon, hogy a tanárság megélésében adott tanár a „szerepkészlet” mely elemét tekinti irányadónak önmaga számára, melyikkel azonosul belsőleg?

A kérdésre választ valahol az értékek, célok körében kereshetünk. Alapvetően az határozza meg tanári eljárásainkat, módszereinket, hogy mit

gondolunk arról: mi a legfőbb értelme az iskolázás egészének, a nevelésnek, oktatásnak, képzésnek. Ez az alapállás olykor a kötelezőnek érzett uralkodó divatok ellenében is egyensúlyban tartja az embert.

Ám az intézményes oktatás közegében a fiatal is szerepet játszik: a diák szerepét, amelynek szabályait részben előírják (tanulmányi követelmények/elvárások, házirend stb.), részben neki magának kell kiszűrnie a rutinszerűen ismétlődő iskolai/tanórai jelekből és a szereplők abban való reagálási módjaiból. Az iskolai sikerhez legalább annyira szükséges e „rejtett” szabályok felismerése és tiszteletben tartása, mint az előírt tantárgyi követelmények teljesítése

A tanári mesterség (hivatás?) gyakorlásában vannak nehézségek és sok gyötrelmes erőfeszítés is. De nemcsak az, hanem olykor ihletett pillanatok is: tanár és növendék(ek) egy „hullámhosszon” vannak. Helyzetek, amikor nevelő és növendék szinte olyan *szellemi* intimitásba kerül, mint amilyen testi–lelki intimitásban a boldog szeretők. A tanári munka kivételes, jutalomként átélt pillanatai az ilyen helyzetek. De! Szereti-e a nevelő növendékeit? Sarkítjuk: kell-e, lehet-e szeretni őket? Valamennyit? És egyáltalán: mi a tartalma annak, amikor azt mondja egy tanár, hogy „szeretem a gyerekeket” (4. témakör)? Feltehetőleg tartalmaz valamit ez az érzelem a szülői érzésből, ám valószínűleg nem azonos azzal. Gondoljuk csak meg: egy tanár akár százas nagyságrendben is nevelhet/taníthat fiatalokat. Valamennyi nem lehet a „gyereke”. A pedagógiai szeretés azt jelenti-e vajon, hogy oly mértékben vonódik be növendékei érzelmi életébe, hogy az együttérzés elhomályosítja látását. Ha nem jól látja azt a helyzetet, azt az érzelmi állapotot, amibe növendéke került, képtelenné válik az arról való elfogulatlan, helyes ítéletre, s akkor viszont nem tud a fiatalnak segítségére lenni. Vagy lehetséges, hogy teljesen elhibázott ez a gondolatmenet, hiszen a fiatal azt várja a tanártól, hogy hasznos,

teljesítményképes tudás birtokába juttassa őt, s egyáltalán nem vár tőle lelki támaszt. Van tudomásunk arról, hogy manapság ez mintha valóban így lenne. De vajon mindig így volt? S hogy gondolkodjunk akkor e kérdésben a „lelkileg hontalan” fiatalok gyarapodó tömegéről?

„Dicsértessék a Jézus Krisztus” – hangzott valaha a köszönés (5. *témakör* – *Gárdonyi Géza*). Felkapjuk a fejünket erre a manapság már a mindennapi társadalmi („civil”) életben szokatlan köszönés hallatán, ami a két háború közötti – katolikus – elemi iskolában természetes volt (és a mai felekezeti iskolában is az). A kisiskolások köszöntötték ilyen módon tanítójukat. A tanító urat (rektor bácsit) aki a tanyavilág és a falu társadalmában egyaránt „nadrágos embernek” számított. Miért nevezték vajon így? Talán érdemes kissé elidőzni e furcsa kifejezés (a nyelvészetben úgy mondják: fogalmi archaizmus) jelentésén, történeti társadalmi beágyazottságán, kontextusán. (?)

Az iskolában rendre értékelésnek, minősítésnek vagyunk kitéve: (érték)ítéletet mondanak tantárgyi teljesítményeinkről, a munkához és a társakhoz való hozzáállásunkról, viselkedésünk, magaviseletünk egészéről – ez a tanuló nézőpontja. A tanár szemszögéből viszont mindennek a hihetetlen mértékű felelőssége jelenik meg elsőként. Ha világosak, egyértelműek a követelmények, akkor a tantárgyi teljesítmény értékelése megbízhatóan történhet. Ám messze nem olyan biztos, hogy mindennek mekkora a „jósló ereje” a növendék bevalására, kiváltképp az adott közegben jelentősnek tartott megmérettetés, pl. az érettségi vizsga esetében, vagy akár a majdani felnőtt életének sikerére vonatkozólag (6. *témakör*), (*Bohumil Hrabal*). A minősítések társas közegben zajlanak, ami tovább terhelheti érzelmileg (szégyenérzet) a fiatalot, akinek jól felfogott érdeke, hogy – önvédelemből is – alkalmazkodási módozatokat (stratégiákat) munkáljon ki önmaga számára.

A szinte archaikus mélyvilágban működő régi, osztatlan, tanyasi iskola, ami Magyarország településszerkezeti sajátosságai következtében – az aprófalvas térségek, a tanyabokros szerkezet viszonylagos elterjedtsége – nemcsak a múltnak és félmúltnak volt jellemző iskolatípusa, de mind a mai napig létező típus (a „mediatizált” környezet persze e formációnak is csökkentette elszigeteltségét, „isten háta mögötti” jellegét) (7. *témakör*). Tanítója, a környék több kilométeres körzetének egyetlen értelmiségije, „nadrágos ember”, akit azonban már a városi értelmiség nem fogadott el/be, s ez a lekezelés nemcsak – mondjuk – a körorvos, az állatorvos vagy jegyző részéről nyilvánult meg, de maga a városi szaktanár sem tekintette önmaga statusával azonos rangúnak a tanítót, a tanyasi tanítót kiváltképpen nem, leányát hozzá feleségül csak minősítetten súlyos esetekben adta – adja mindezt hírül egy több, mint hatvan évvel ezelőtti szöveg. Vajon ma hogy fest ez a helyzet? Hol húzódnak manapság a társadalom – benne a pedagógusréteg – tagozódásának határai? S vajon e határok éppoly áthághatatlanok-e ma is, mint abban a korban, amelyről *Váci Mihály* beszél?

A kisgyermek számára az iskola félelmetes „idegen hely” volt – minél távolabbi társadalmi/kulturális közegből érkezett a gyermek, annál inkább az volt, a régi, „archaikus” világban kiváltképpen. A civilizációs változások (városiasodás, globális tömegkultúra, az óvoda általánossá válása) következtében vajon mennyire oldódott ez az idegenségérzés?

Az elit gimnázium magas igényszintjével, kemény követelményeivel szintén máig létező iskolatípus, több, mint valószínű azonban, hogy alapformációja – a négy tanéves változat – már nem képes olyan életstílust adni, mint a maga idejében e típus nyolcosztályos változata. Mi lehetett vajon e régi elit gimnáziumok hosszú távú hatásának magyarázata? A kötetben található szövegek magát e hatás tényét rögzítik ugyan, ám ennek lehetséges magyarázatai majd a szövegek munkába vétele során fogalmazódhatnak meg. (A viszonylag új keletű, a rendszerváltozás idejéhez köthető új nyolcosztályos

gimnázium esetében viszont még hiányzik a kellő időbeli távlat ahhoz, hogy a hatása megítélhető lenne az említett nézőpontból.)

Az érdeklődés tartós, folyamatos fenntartása az iskolai tantárgyak, az azok keretében tárgyalt témák iránt az egyik legkomolyabb próba a tanári foglalkozásban. Joggal tekinthető a szakma mesterének, aki e téren jól helyt tud állni. Nagy szerencsének tarthatja minden diák, akinek megadatott a találkozás az ilyen tanárral (*8. témakör*). A kérdésnek azonban másik oldala is van. Az egyik gyerek az iskolában arra összpontosít, hogy megpróbálja kitalálni: mire gondol vajon a tanár, amikor kérdést tesz föl, milyen választ vár; a megoldás keresésénél annyira siet, hogy – általában – átsiklik a fölött, voltaképpen, mit is kér tőle a feladat; ha elkészül a dolgozattal, azonnal beadja, nem nézi át még egyszer – mielőbb szabadulni akar a szorongató helyzetből.

A másik hosszan eltöpreng azon, voltaképpen mit is kér tőle a feladat; nem nyugszik bele, ha nem ért valamit, ezért gyakran kérdez. Olykor (sokszor) messzire vezető kérdést is föltesz a tananyaggal kapcsolatban, s csalódott, ha a tanár az „erre nincs idő” mondattal reagál. Ha belefeledkezik valamibe, nem ismer fáradtságot, kitartásának motorja az érdeklődés.

E két tanulói alaptípusnak – ismerjük őket valamennyien – vannak változatai. A kérdés: hogyan, mi módon képes a tanár megbirkózni ezzel a sokféleséggel, hogyan tudja kezelni az ilyen helyzeteket: a szorongó, minden áron produkálni akarót és tehetség(gyanús) tanulót? Vajon milyen jellegű, mélységű szakmai (pedagógiai) kultúra birtokában képes e sokféleség megfelelő kezelésére a nevelő?

Jó pár évvel ezelőtt ment egy sorozat a televízióban, amelyben a műsor vezetője, Vámos Miklós meghívott vendégeivel, művészekkel, színészekkel,

beszélgetett, s mindig ugyanazzal a mondattal indított: „Ez a műsor, mint tudják, a régi, ráérős történetmesélés hagyományait követi”.

Jelen kötetünket is e hagyomány szellemében gondoltuk el. Miért? Egyrészt azért, mert rokonszenvezünk ezzel a beállítottsággal. Másrészt meg úgy gondoltuk/gondoljuk, jó dolog, ha azok a fiatalok, akiknek fejében az életpálya keresésének, megtalálásának, kiválasztásának folyamatában a tanári mesterség is megfordult, élményszerű ismeretet kapnak arról, hogy régen hogy „mentek a dolgok” az iskolában. Ebből a meggondolásból idézzük meg az iskolai élet múltját és félmúltját szépirodalmi szövegekkel, képekkel, rajzokkal, fotókkal (a továbbiakban mindezeket „szöveg” -nek nevezzük).

Miért nem a jelent állítottuk érdeklődésünk középpontjába a szövegválogatás során? A félmúltból a jelennel érintkező ismeretek ugyanis bőségesen vannak az iskoláról, amelynek hordozói éppenséggel e kurzus résztvevői – Önök, kedves hallgatóink. Másrészt zavarba ejtően bőséges a mai iskolai életvilágok palettája. Az ezzel való ismerkedés felfogásunk szerint a felsőbb évfolyamokon, nem a bevezető kurzusban van a helyén, továbbá az iskola jelenére vonatkozó szövegválogatás – mivel aligha lehetne teljes – óhatatlanul értékválasztásainkat, elfogultságainkat (is) tükrözné.

De vajon miért éppen a történetiség nézőpontját érvényesítettük a szövegek kiválogatásakor?

Egy az, hogy – reménységünk szerint – e szempont érvényesítése megkönnyítheti a nemzedékek közti olyannyira fontos, témák köré szerveződő párbeszéd fenntartását. Döntésünk másik oka, hogy éppen ennek révén adódnak jó lehetőségek a tanári munkában olyan alapvető képességek fejlesztésére, mint problémaérzékenység, kritikai gondolkodás, történeti látásmód.

Meggyőződésünk ugyanakkor, hogy az efféle, személyiséget gazdagító élmények/tapasztalatok megszerzésének meg kell adni a módját, a sietség e téren nem járható út.

Ez a kötet – szándékunk szerint – akkor érheti el a célját, ha a benne szereplő iskolai élményvilágok, tanítói, tanári, tanulói megnyilvánulások, reagálási módok, érzelmek beszélgetések vagy akár viták témáivá válnak. Világunkban, az értékrendek hangsúlyváltásainak korában nem biztos, hogy valamennyi felvetett kérdésre egyértelmű választ lehet találni! Ennél sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy megfontoláson, töprengésen alapuló jó kérdéseink legyenek. Kötetünkkel erre szeretnénk ösztönözni oktató kollégáinkat és a szakmával ismerkedő fiatalokat – hallgatóinkat – egyaránt.

Elismerjük, hogy választásunk nem kockázatmentes. Lehetséges, hogy a kötetben bemutatott, felidézett jelenetek éppen a történetiség miatt akár unalmasnak is tűnhetnek, mert nem elég pergősek, nem „modernek”. Mindez, elismerjük, lehetséges, mindazonáltal határozottan úgy gondoljuk, hogy az értékes nem szükségszerűen azonos az újdonsággal. (William Shakespeare, egy közel négyszáz éve elhunyt szerző, a mai napig keresett sikerszerzője az európai színházaknak: szóval mi a „modern” és mi az „ósdí”?)

De úgy is lehet gondolkodni (s mi ezt tettük), hogy éppenséggel a felidézett iskolai életvilágok történetisége indítja meg jobban az olvasói fantáziát, készíti erőfeszítésre, hogy megismerjük régebbi világok stílusát, próbálkozzunk jelentésrétegeik, (rejtett) célzásaik felfejtésével.

Ezek a (rég) élményvilágok akkor tárulkoznak föl, sokrétegű jelentéstartományuk sok rétege akkor bomlik ki, ha – úgymond – „megadjuk a módját” a munkába vételüknek: ízeletjük a régies szavakat, kifejezéseket, az egykorvult hangulatokat –, „a ráérős történetmesélés” tempójában.

Taneszközünket abban a reményben ajánljuk olvasóinknak, az alapszakon tanulmányokat folytató hallgatóinknak, hogy sikerül felcsigázni érdeklődésüket az iskola világának összetett problematikája, az oktatás emberi és dologi tényezőkből szerveződő közege, annak dinamikája iránt.

A „modernség” rövidülést és gyorsulást jelent. Az Önök számára, kedves fiatal kollégáink, mindez már adottság, ebbe születtek bele, már ez tűnik természetesnek, szinte öröktől fogva létezőnek.

Éppen ezért nem tagadjuk, hogy érezzük annak kockázatát, amikor olvasóinkat „fékezésre” ösztökéljük. Arra kérjük őket, szavazzanak meg annyi hitelt e kötetnek, hogy elkezdik az olvasását, s ne tegyék félre akkor sem, ha a vele való első találkozás nem adja a várt (ígért) élményt.

Egy kis türelmet kérünk, Hölgyeim és Uraim!

HATALOM – HIVATALI HIERARCHIA – SZAKMAI ETIKA

Talán meglepően hangzik, de a hatalom kérdését nem kerülhetjük meg, ha az iskoláról gondolkodunk. Vizsgáljuk most meg ennek az összetett kérdésnek néhány vetületét.

Az iskola mindig is fontos volt a mindenkori politikai hatalom számára. Az iskolát birtokolni nem más, mint a jövőt birtokolni. A felnövekvő generációk feletti ideológiai befolyás a jövő hatalmát jelentheti.

Hazánkban az iskolákban egészen a rendszerváltásig természetes volt a hol gyengébb, hol erőteljesebb, de mindenütt jelen lévő ideológiai nyomás, az indoktrináció. A modern democráciákban már természetesnek tartjuk a lelkiismereti szabadságot, a legtöbb országban kitiltották az iskolákból a pártpolitikát, és úgy véljük, az iskola nem lehet ideológiai csatározások színtere. Azt jelenti-e mindez, hogy az iskola valamiféle steril, politika- és „értékmentes” hely? Meggyőződésünk szerint nem! Értékmentes nevelés nem képzelhető el, hiszen a társadalom „hivatalos” értékrendjét közvetítik a könyvek, a kötelező olvasmányok, az iskola egész működés módja. A – jól-rosszul működő – állampolgárrá nevelés ma is része az iskola feladatainak. Sarkalatos kérdés azonban az, *milyen* értékeket közvetítünk, és mennyire erős az ezek elfogadására irányuló nyomás. A mai modern társadalmak demokratikus értékei mögött társadalmi egyetértés áll, és az iskolai nevelés tovább erősíti ezt a konszenzust. Ugyanakkor nagyobb a társadalom toleranciája a különböző, eltérő ideológiák iránt is – a tolerancia szintén olyan érték, amelyet igyekszünk beleoltani a gyerekekbe.

A kérdés azonban még koránt sincs megoldva, lezárva; a hatalom és iskola kapcsolata ma is vet fel új kérdéseket, amelyek már nem feltétlenül egy adott ország társadalmán *belüli*, inkább különböző kultúrák *közötti* feszültségeket jeleznek. Európa iskoláiban újra meg újra felbukkan az iszlám és az európai értékrend konfliktusa. Emlékeztet a franciaországi „fejkendővita”: az iskolákban – és általában a közhivatalokban – tilos a nőknek fejkendőt viselniük. Nagy-Britanniában a terrorcselekmények után felmerült, hogy bezárják az iszlám vallási iskolákat, amelyeket a politika és a közvélemény az erőszakra nevelés színtereinek tart. Németországban egyes iskolákban iszlám vallású bandák okoznak komoly nehézségeket, és nyíltan hangoztatják, hogy nem fogadják el a német alkotmányt. Egy vezető politikus kénytelen volt kijelenteni, hogy akik nem tartják összeegyeztethetőnek az alkotmányt az iszlámmal, keressenek olyan hazát, ahol ez nem okoz problémát.

Mindezekből is láthatjuk, hogy önellentmondás elképzelni egy értékmentes, vagy akár értéksemleges iskolát. Amíg pedig az iskola értékeket képvisel, mindig lesznek, akik megkérdőjelezik ezeket. Fontos kérdés, hogy hogyan kezeli ezeket a konfliktusokat egy ország politikai és társadalmi közvéleménye – és maga az iskola.

Nem feledkezhetünk meg a tanárokról sem. Bár ma már nem tetszeleghetnek a „tudás egyedüli birtokosai”-szerepben, a diákokra az iskolában mégiscsak ők gyakorolják a legerőteljesebb hatást. Nagy felelősség ez – senkinek sem lehet közömbös, ki és mire neveli a jövő nemzedéket.

Egyértelműnek látszik, hogy a pedagógusnak követnie kell saját erkölcsi és szakmai meggyőződését, hiszen másképpen nem lesz hiteles, nem

képes ellátni feladatát. De kik és hogyan írhatják elő neki, *mi* legyen ez a meggyőződés?

Ma is előfordul, hogy a pedagógus nézetei, ízlése, értékrendje miatt összeütközésbe kerül a hatalommal. Vajon meddig terjedhet a tanár lelkiismereti szabadsága? Mennyire ellenőrizheti és korlátozhatja őt a politikai hatalom, a szakma, a helyi (érdek)közösség? Hol húzódnak a szakmai autonómia, a magánélet szent és sérthetetlen határai? A pedagógus erkölcsi meggyőződése jelentősen eltérhet a kor szellemétől – vajon ki ilyenkor a bűnös? Kitől, mitől kell megvédeni a gyermekeket? És legfőképpen: kinek a joga minderről döntést hozni egy adott helyen és időben?

Elegünk van a sok évtizedes – évszázados? – szellemi erőszakból. Magyarország oktatási törvénye kimondja, hogy a pedagógus nem készítheti diákjait saját értékrendjének átvételére. De mit jelent ez?.. És lehetséges-e egyáltalán?

Mindezeket a kérdéseket megválaszolni ma sem könnyű. Filmek és irodalmi alkotások tucatjai keresik a lehetséges válaszokat, mutatnak jó és elrettentő megoldásokat.

Az iskolai hatalmi kérdésnek van még egy rétege. A tanár – kár lenne tagadni – hatalommal bír a diákok felett. Személye meghatározza, milyen lesz a viszonyuk a tanuláshoz és a tekintélyhez, milyen légkörben telnek a mindennapok, hogyan alakulnak a személyes kapcsolatok. Az osztályzatok pedig döntő hatást gyakorolnak az iskolai karrierre, a jövőre. A legfontosabb szakmai, etikai kérdés, a pedagógus hogyan éli meg – és ki – a hatalmát.

Van-e a hatalomnak jó „arca”? A „jó atya” magatartását nem könnyű elválasztani az álszent, a maga érdekeit követő, „atyáskodó” hatalométól. Az igazi vezető nem a maga, hanem a vezetettek, a diákok érdekeit tartja szem előtt. De vajon ki dönti el, mi az ő érdekük? Mikor engedhetjük át e döntés felelősségét nekik maguknak? Átengedhetjük-e egyáltalán?

Ma is hallhatunk rémtörténeteket tanári túlkapásokról. A megfélemlítés légkörét ma is meg lehet teremteni. De lehet-e a megfélemlítés megfelelő eszköz egy mégoly nemes cél érdekében? Valójában már a kérdésfeltevés is hamis. Az iskola nem felkészülés az életre – maga az élet. Ottani tapasztalataink jelentik a valódi tanulást. És vajon mit tanulhatunk a félelem légkörében?..

Manapság, az értékek pluralizmusának korában elveszítettük a boldog bizonyosságot, hogy a mi nézetünk az egyedül helyes. A közösség által ellenőrzött hatalom, a nyitott, mindenki számára átlátható iskola, a szakmai és társadalmi vita, a folyamatos párbeszéd tanár-tanár, tanár-szülő, tanár-diák között formálhatja ki az elfogadható megoldásokat.

Bródy Sándor

A tanítónő

7. jelenet

Voltak, Öreg Nagy István, Szolgabíró, Káplán, Járásorvos, Törvénybíró, Gyógyszerész, Bérlő, Tanító.

(A gyerekek énekébe belehangzik egy kettős kopogás. Az ének egyszerre elvágódik. A gyerekek meglepődötten figyelnek. Flóra idegesen emeli föl a fejét. Belép az iskolaszék.)

LÁNYOK: I-s-t-e-n h-o-z-t-a!

SZOLGABÍRÓ: Jó napot!

KÁPLÁN: Dicsértessék!

ÖREG NAGY: Nagy István *(Kézét fog, a többi nem. Hátra fordul.)*

KÁPLÁN: Kegyurunk. Szíves volt eljönni. Kegyeskedik eljönni dacára nagyarányú elfoglaltságának.

ÖREG NAGY: A tanító kisasszony? Nem szeretem a szegénysorsú szép leányokat, bajt csinálnak a világban. Ha tudtam volna, nem neveztem volna ki.

FLÓRA: *(kissé ingerülten)*: Szabad tudnom, minek köszönhetem a szerencsét?

KÁPLÁN: Mindjárt. A gyerekeknek talán mára szünidőt adunk.

ÖREG NAGY: Nem fognak érte haragudni. *(Ötlele támad.)* Gyerekek, menjetek a Nagy-udvarba, van jó napszám, ocsút rostálni, tengerit morzsolni...

FLÓRA: Hazamehettek!

LÁNYOK: Kezít csókolom! *(Flórának robannak, csókolják, ahol érik, aztán neki az ajtónak.)*

ÖREG NAGY: Nem jókedvből jöttünk.

FLÓRA: Köszönöm az áldozatot.

ÖREG NAGY: Én is falusi iskolában tanultam. Tudom, mi egy jó tanító kötelessége. hajlítani kell a népeket, mint a fűzfavesszőt, fonni, mint a kalácsot. A rossz tanítók az okai, hogy a napszám miatt nem lehet

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

---

mán gazdálkodni, megélni. Senyvedünk!... A kisasszony ellen, – nem tudom, hogy tiszteljem, – vádak vannak. Az urak tudják. Talán el is kezdhetjük. A főúr beteg, hát a főtisztelendő úr fog elnökölni...

BÉRLŐ: A kegyúr lesz a díszelnök...

SZOLGABÍRÓ: Helyes, éljen, éljen! *(Elhelyezkednek.)*

ÖREG NAGY *(kinyitja a bőrtárcát, leveleket kezd olvasni).*

FLÓRA *(lemegy a katedráról, de előbb tollat, tintát ad az öregnek. Kölsönös bőke.)*

KÁPLÁN: Tuza tanító-tanár úr, szíves lesz vezetni a jegyzőkönyvet

TANÍTÓ: Én? Van szerencsém bejelenteni, hogy én mint kartárs, elfogult vagyok.

SZOLGABÍRÓ: Legyen. Szavazata nincs. Üljön le.

KÁPLÁN: Uraim, iskolaszék. Amiért jöttünk, az a tiszta erkölcs.

SZOLGABÍRÓ: Morál.

BÉRLŐ: Morál.

BÍRÓ: Morál.

JÁRÁSORVOS: Morál.

KÁPLÁN: Az államok talpköve a tiszta erkölcs... Meg fogjuk menteni, védeni és biztosítani önnel szemben – kisasszony. Tóth Flóra, polgári iskolára képesített tanítónő, itt ön ellen súlyos panaszok merültek fel. Az iskolaszék ezennel vizsgálatot indít és törvényt ül ön felett. Hány éves ön?

FLÓRA: Huszonkét éves.

KÁPLÁN: Mióta él a népnevelésnek?

FLÓRA: Amióta az eszemet tudom. Az anyám falusi tanítónő, nem voltam még állásban, neki segítettem. Tíz éves korom óta tanítom a parányi gyerekeket.

KÁPLÁN: Gyakorlata azt látom, van. Ön raffinált és exaltált.

FLÓRA: Köszönöm.

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

KÁPLÁN: Ön ellen, huszonnégy éves Tóth Flóra, a legöregebb és legsúlyosabb vádak vannak.

SZOLGABÍRÓ: Vallás elleni izgatás.

KÁPLÁN: Vagy ön vezeti a vizsgálatot, vagy én! Ön ittléte egész három hónapja alatt nem gyónt. Ön állást foglalt a katolicizmus ellen. Még mindenféle más izmosok...

SZOLGABÍRÓ: Európai betegségek: feminizmus, szocializmus, idegen nyugati fogalmak, a nemzetközi sajtó...

KÁPLÁN: Ön a pápa őszentségéről is tiszteletlenül nyilatkozott...

FLÓRA: Én, a pápáról? Mi rosszat mondhattam volna egy szentéletű öregemberről:

KÁPLÁN: Éppen azt, hogy öreg és ember.

ÖREG NAGY: Ebben talán van is valami.

BÉRLŐ: Talán én, mint érdekelt fél, amíg ezt tárgyalni tetszik, az iskolát elhagyhatnám.

KÁPLÁN: Mózes hite miatt méltóztatol gondolni? Ez nem vallási kérdés. Különb en is tudtommal – amennyire viszonyaid megengedik – tisztelve szereted őszentségét.

BÉRLŐ: Imádom!

FLÓRA: És miért ne én, aki katolikus vagyok. Mindössze csak annyit mondtam a patikus kisasszonynak, aki Johanna, hogy egy Pápa is volt Johanna és vajon nem akar-e ő pápa lenni?

KÁPLÁN (*fölmutat egy sárga fűzött könyvet*): ÉS ez? Mi ez?

FLÓRA (*utána kap*): A könyvem... elveszett ... kivették a fiókból.

KÁPLÁN: Tudják-e uraim, mi ez? Ez egy Zóla!

ÖREG NAGY: Zóla? Mi az?

KÁPLÁN: Egy erkölcstelen író! Francia ponyva... És ez a legerkölcstelenebb regénye: „Mouret abbé vétke”. Egy pap bűne.

GYÓGYSZERÉSZ: Pap bűne, ez jó! Magyarul van?

KÁPLÁN: Magyarul.

ISKOLASZÉK (*kapkodnak a könyv után*).

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

KÁPLÁN *(nem adja)*.

ORVOS: Vannak benne képek?

ÖREG NAGY *(ír, föl sem tekint)*: És mi van ebben a históriában?

FLÓRA: Egy francia pap szenvedélyes szereleme van benne, egy francia lány iránt, aki viszont szereti. Elégnek mint a fa, elhervadnak, mint a rózsza, beissza őket a föld, mint a napot.

ÖREG NAGY: De lányom, gondolja meg, egy pap...

FLÓRA: A pap is csak ember. Az is szerethet, van hozzá joga.

KÁPLÁN: Joga van, de mi elzárjuk magunkat tőle. Mi és nem más. Ez a könyv pedig piszok, zsidó munka és hazug! *(Eldobja a könyvet)*.

FLÓRA *(fölvesszi, gyöngéden összerakja)*: Szegény, szép, szerelmes könyvem! Én csak egy lány vagyok, a tisztelendő úr ezt jobban tudja, vitatkozni nem merek. Inkább elhiszem, hogy pap, mint ez itt, sohase szeretett. Bocsánatot kérek az alpapságtól.

TANÍTÓ *(feláll)*.

KÁPLÁN *(a tanítóhoz)*: Ön valamit meg akar jegyezni. Kérem, tessék vezesse a tárgyalást, én hallgatok.

ORVOS: Ez hisztéria. Talán meg kellene a kisasszonyt orvosilag vizsgálnom.

ÖREG NAGY: Aki bűnös, az persze mindjárt beteg. Ezek az új irányok, beteg, bolond, nem tehet róla. A főtisztelendő úrnak igaza van. Szabad akarat van.

FLÓRA: No jó, az állításomat visszavonom. Bocsánatot kérek érte. Önök férfiak, azt mégis jobban tudják. Miért nem csapnak el egyszerűen?

ÖREG NAGY: Azt nem lehet!

FLÓRA: Nagy kár. Mit teketóriáznak velem? Főtisztelendő úr és nagyságos elnök úr, nem lenne jó egy kis időre visszaállítani a boszorkányégetést?

ÖREG NAGY: Boszorkányok nincsenek, de rossz nők vannak.

KÁPLÁN: Következik a fővár. *(Az oldalajtón kopogás.)* Nem szabad.

SZOLGABÍRÓ: Legalább lássuk, ki az.

KÁNTOR *(belép, kenyérkosár, pálinkás üveg és poharakkal, utána Kató egy tál burka és pecsenyével)*: Csak én! Az első disznó! *(Kínálja)*.

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

ÖREG NAGY: Én csak egyszer eszem napjában. Kár a sertést ilyen fiatalon levágni.

ORVOS *(vesz burkát, eszik)*: Kalória! helyes! A legjobb fűtelék a friss disznótest.

SZOLGABÍRÓ, BÍRÓ *(esznek)*.

BÉRLŐ, TANÍTÓ *(elutasítják)*.

TANÍTÓ: Kérem, én nem tudok minden órában ebédelni.

SZOLGABÍRÓ: Jól van, üljön le!

TANÍTÓ *(leül, ír)*.

KÁNTOR: Egy kis orját. Pesten nem orjáról boncolják a disznót, az orját belebontják, orja nincs. Hát nincsenek megbolondulva ezek a nagyvárosi emberek? A disznó, uraim...

BÉRLŐ *(gúnyosan)*: Az első disznó!

KÁNTOR: Meg kellene a kisasszonyt is kínálni azért, hogy az esze másképp jár, a gyomra éppúgy korog, mint a miénk. *(Káplán szigorúan néz, összehapakol és Katóval el.)*

KÁPLÁN: Mint mondtam, uraim, következik a fővád. Több ízben nevezett tanítónő könnyelmű életre tért.

FLÓRA: Most már elég! Ne feledjék, hogy ez az iskola még az én iskolám!

KÁPLÁN: Az ön iskolája!

SZOLGABÍRÓ: Szép iskola!

KÁPLÁN: Három hónap óta csendes kis községünk orgiák tanyája. Ön hetek óta minden éjjel éjjeli zenét kap. Tagadja?

FLÓRA: Nem.

ÖREG NAGY: A hatóság?

SZOLGABÍRÓ: A hatóság offé! Budapesti hotelcigányok, készpénzzel fizetnek, mindenféle írással el vannak látva, el nem toloncolhatók. A primást idevezettettem. Megenged egy kis szembesítést?

FLÓRA: Nem.

SZOLGABÍRÓ: Jöjjön be a cigány.

TANÍTÓ *(kikiált)*: Ön jöjjön be!

ÖREG NAGY: Ön a cigány úr?

PRÍMÁS: Parancsolnak velem az urak: ... Bocsánat ... Van szerencsém.

SZOLGABÍRÓ: Cigány, előkelő vagy. Ezzel a pofával. Mi? Szőke vagy, miért vagy szőke? Ki volt az apád?

PRÍMÁS: Kérdezzed meg a anyádat. *(Ezt franciául mondja.)*

SZOLGABÍRÓ: Mit morog?

FŐBÍRÓ: Cigányul beszélnek, mihelyst meg vannak szorulva. Meg volt már testileg érdekelve?

SZOLGABÍRÓ: Szent és sérthetetlen, belügyminiszteri engedélye van. A központ így teszi tönkre az önkormányzatot. Méltóztatol azért felelni? Ki húzatta a kisasszonynak?

PRÍMÁS: Az úri kedvemből én.

KÁPLÁN: Miért?

PRÍMÁS: Hony soit yui mal-y pense.

SZOLGABÍRÓ: Ez meg van bolondulva, félre beszél.

FŐBÍRÓ: Mondom, hogy meg kell érdekelni.

KÁPLÁN: Édes fiam, voltál már büntetve lopásért?

PRÍMÁS: Bocsánat kisasszony, elmehetek? Nincs valamiben szüksége rám? Valami üzenete általam?

FLÓRA: Nincs!

SZOLGABÍRÓ: Ez összejátszás akar lenni, izolálják őket.

ORVOS: Megátalkodott gazember. Ez nem vall. Ti teszitek tönkre Magyarországot. Ez a mi külföldi képviselőnk.

PRÍMÁS: Nekünk vannak külföldi arisztokráciával némi relációink.

SZOLGABÍRÓ: Hordd el magad, vigyen el a devla!

PRÍMÁS: Kisasszony! Urak! Hierarchia! Bibasok! *(El.)*

KÁPLÁN: Ki az ön kedvese?

BÉRLŐ: Annyi bizonyos, hogy valaki húzatja neki.

KÁPLÁN: Nem felel?

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

FLÓRA: Nem. Ez az én magánügyem. Lehet, hogy van kedvesem, lehet, hogy nincs!

SZOLGABÍRÓ: Ez nem az ön magánügye, ez országos ügy. Itt nemzetiségek vesznek körül bennünket és látják, mit mível egy magyar tanítónő... Így vész oda a fajmagyar tekintély.

TANÍTÓ: Szabad valamit megjegyeznem?

SZOLGABÍRÓ: Nem! Nincs szavazata, üljön le!

TÖRVÉNYBÍRÓ: Nem akar az ifjasszony valamit a jegyzőkönyve vétetni?

FLÓRA (*int, hogy nem*).

ORVOS: Egyáltalán nem akar felelni?

FLÓRA: Nem. Ezek aljasságok, erre nincs mit felelni.

ÖREG NAGY: Talán jó volna mégis...

FLÓRA: Odahaza falun egy öreg zsidó mellett laktunk. Két kecskéje volt, fehérek, szakállasok, mint ő. Azokból élt. Néha meg furulyaszó mellett rongyot vett és pakfon-gyűrűt árult. Amikor Budára tanulni felmentem, az öreg kecskés zsidó azt mondta: lányom, ha sok-sok keresztény uraságok között leszel, kint urak között fogsz élni, hagyd magad dobatni, tiportatni, úgy lesz belőled ember. Most ez jutott eszembe, most hagyom. Tessék! (*Egy pillanatnyi csend.*)

KÁPLÁN: Nem fog meglágyítani bennünket a gyűrűs izraelita új bibliájával.

ORVOS: Ne tessék meséket mesélni. Mondja, hogy cigányoztatott minden éjjel, hogy a helybéli kisasszonyok nem bírnak aludni.

FLÓRA: Nem felelek többet.

SZOLGABÍRÓ: Kényszeríteni fogjuk rá!

TANÍTÓ (*izgatottan*): Nekem valami megjegyezni valóm van. Szabad?

KÁPLÁN: Nem. Ön a jegyzőkönyvet írja és elég! Írja: Nevezett tanítónő tiszteletlen, mindent bevall, mindent tagad. Sérteget, felesel, szemérmetlen. Van a kisasszonynak valami megjegyzése? Nincs. Kedves lányom, fiatal nő! Szomorú szívvel fordulok hozzád, aki Szodoma országútjára tértél – és imádkozni is fogok érted. De addig is, míg az iskolaszék ítéletét meghozná és szabályszerűen a tanfelügyelő úr elé terjesztené, eltiltom önt a tanítástól. Nem mértelyezed meg a mi gyermekink tiszta szívét. Három napi

pótszünidőt fogok adni a gyermekeknek. Addig meglátjuk, mit határozunk. Én egyelőre azt határoztam, hogy írok az ön anyjának, megírom, hogy istelntelen és kéjelgő lett.

FLÓRA *(mereven állott, egyszerre minden átmenet nélkül elrjúja magát. A nagy csendben hosszú, keserves sírás. Az iskolaszék fölkel, ülést váltanak, csak a pap marad a helyén. Flóra kezét tördelve)*: Főtisztelendő úr, urak, bíró úr, legyenek hozzám kegyelmesek! Csak az anyámnak ne! Megijedne! Az hinné, hogy igaz. Megmondaná a kis testvéreimnek. Sírnának, szégyelnék magukat. Csak az anyámnak ne. Gyónok, imádkozom, ahogy akarja. Elmegyek, azonnal elmegyek, ha azt akarják...

KÁPLÁN: Kívánatos, hogy elhagyja a katedrát! De azért én megírom!...

FLÓRA: Elmegyek!...

BÍRÓ: Hagyja főtisztelendő úr, nem tudja, mit beszél!

TANÍTÓ *(dühösen)*: Dehogy is nem! Dehogy is nem! Nekem valami megjegyzésem van... Szabad?

SZOLGABÍRÓ: Nem. A sírásra ezennel megjegyzést teszek. Félek uraim, hogy önök nem ismerik a női könnyeket. Ugyanis, mint úriember, mint bíró, bírói vizsgám van, kijelentem, hogy aki sír, az bűnös.

FLÓRA: És ezt ön mondja nekem, ön?

SZOLGABÍRÓ: Én!

FLÓRA: És ön is?

KÁPLÁN: Én is!

FLÓRA: Ön?

ORVOS: Én is!

BÉRLŐ: Én is!

SZOLGABÍRÓ: Sőt ki kell fejeznem, sőt be kell fejeznem, azt a szerény véleményemet, hogy a kisasszony, aki bennünket, erkölcsös és úri, bár vidéki egyszerű embereket lenéz...

KÁPLÁN: És lelkéből eltávoztat...

SZOLGABÍRÓ: Hogy úgy mondjam...

FLÓRA: Mit mond ön?

SZOLGABÍRÓ: Hogy a kisasszony egy kalandor!

Bródy Sándor: A tanítónő (részlet)

FLÓRA: És ezt ön mondja, ön mondja és éppen ezek az urak mondják itt, nohát elég volt, önök olyan ostobák...

MIND: Ostobák!

FLÓRA: Hogy még kalandoros se lehetnének. Gazok! Gazok és ostobák. Ostobák ezzel a két kolomposukkal, akik ... Eh, meg vannak döbbenve, hogy elfeledkezem lány voltomról és a szemükbe vágom...

SZOLGABÍRÓ: Mit vág a szemünkbe? Mit merészel? Én vagyok az állam.

KÁPLÁN: Én vagyok az egyház!

BÉRLŐ: Követem, én vagyok a társadalom!

FLÓRA: Nos, hát akkor az állam, az egyház, a társadalom, szemforgató, otromba csaló, az állam, az egyház, a társadalom a testemet akarják. Mit tudom én az önök piszkos vágyait, de mért nem rohantak rám, mért nem kötöztek meg? És ez nem is iskolaszék, ez mézárszék les az egész bűn és vérbíroság törvénytelen, ostoba és aljas! Az írásait és összeszakítom! És összetiprom!

TANÍTÓ: Én is! ÉN is!

ÖREG NAGY: Ez megtébolyodott!

SZOLGABÍRÓ: Bezáratom!

ORVOS: Kidobni!

KÁPLÁN: A szerencsétlen!

TÖRVÉNYBÍRÓ: Elzsuppolni!

BÉRLŐ: Megírni az újságban! (*Kavarodás, zaj.*)

ÖREG NAGY: Ne ordítsunk uraim, csak egy ordítson: a főtisztelendő úr beszél.

KÁPLÁN: Csak én beszélek. Tisztelt iskolaszék! Az hiszem a további eljárás szükségtelen! Minden rendben van, önként elszállt madarunknak párja is akadt... Együtt fognak repülni.

FLÓRA: Elmegyek magamtól – belátom.

TANÍTÓ: Együtt.

SZOLGABÍRÓ: Huszonnégy órán belül. Kiüríti az iskolát. Az igazgatással megbízott kántor úrnak átadja az iskolakulcsot. A tanszereket.

FLÓRA: Igen, főtisztelendő úr!

KÁPLÁN: És ön is!

TANÍTÓ: Én is. (*Odamegy, kezétfog Flórával.*)

ISKOLASZÉK (*el*).

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Ki az (kik azok) a szereplő(k), aki(k)nek ellentétes álláspontja megváltoztatná, módosítaná az ítéletet?
- ◆ A tárgyalás a mai fogalmak szerint fegyelmi tárgyalásnak is tekinthető. Igazgatóként milyen fegyelmi vétség miatt állítana fegyelmi bizottság elé egy tanárt?

Eszterházy Péter

Harmonia caelestis

Ezt tanultuk is az iskolában; osztálykiránduláson meg kellett néznünk a köveket. Mert volt egy igen kommunista igazgató-helyettes, a Váradiné, aki rajtunk gyakorolta az osztályharcot, az öcsémen meg rajtam.

Meg a mamámon. Csak rajta nem tudta, mert a mamám nem félt, vagy félni félt, mert mindenki félt, de megijeszteni már nem lehetett, a hatvanas évekre fölélte a mamám a készletet. Csak mikor mi felnőtünk, lett újra ijedős. A falnak lehetett tőle menni, de az akkor már alig számított, mintha édesanyám öregkori élete nem is tartozott volna édesanyámhoz, csupán amolyan függelékként. Úgy láttam, már nem történik vele semmi. Nagyobb baj volt, hogy ő is így látta.

Osztálykirándulás, Bakony–Vértes–Gerecse, kastélyudvar.

– Íme, a feudalizmus elrettentő példája! – mutatott Váradiné indulatosan a kövekre.

– Jó srác lehetett a nagyfaterod – súgták.

– Ja. (...)

Váradinétől mindenki félt, a tanárok is, a szülők is. Azt már tudtuk, hogy a tanár valamilyen hivatalos személy, de a Váradiné állami is volt, mintha egyenesen Kádár János küldte volna, vagy eleve Kun Béla, szóval mindenestül kommunista, valami, ami számomra szinte nem is létezett, vagy ha igen, akkor az a terror, az undor, a fondor volt maga*, valami, amiről nem is kell gondolkodni, az ember nem kommunista, a kommunista nem ember, nem olyan, mint mi, köztörvényes bűnöző, züllött

---

* Iskolai légkör

áruló, nincs is vele mit foglalkozni, vagy ha igen, csakis azért, mert ő foglalkozik velünk, el akar veszejteni, ennyiben mégis figyelembe kell venni, ahogy egy veszett rókát vagy patkányt vagy a tetveket.

Az nem mondhatnám, hogy ezt otthon tanultam.

Inkább a magam eszéből jöttem rá. Hogy ezeken nincs mit gondolkodni. Hazaárulók.

Édesapám hallgatott, édesanyám ritka kijelentései pedig nem mondtak ellent következtetésemnek.

Abból, hogy Váradinét mindenki utálta, azt a következtetést vontam le, hogy a kommunistákra vonatkozó „emberképemet” mindenki osztja. Ez természetesen nem volt így, de minthogy és ezt megfellebbezhetetlen „kétszer kettő négy”-nek tartottam, egyszerűbbnek, vagyis kézenfekvőbbnek tetszett a tényeket igazítani az elméletemhez – például a Bór Józsi papáját, aki rendes ember volt és mégis kommunistának mondta magát, igaz, megvetette azokat a kommunistákat, akiket láthattunk –, őskommunista gyakorlatként, amit persze nem tudtam, megismerésre nem tartottam méltónak azt, amit elutasítottam. Nem is elutasítottam, hanem kibánytam. Lenyomtatok a torkomon? – hát kibányom!* Evvel én a magam számára többé-kevésbé megoldottam a XX. század értelmiség egyik nagy kísértésének problémáját. Szegény Sartre, ha tudta volna...

Az igazgatóhelyettes elvtársnő olyan mondatokat mondott, melyeket kizárólag újságban lehetett olvasni. Mások is mondtak effélet, de azok mintha kényszerből tették volna.[◊]

Helmeczi úr, szerettük nagyon, sírva fakadt az Ady-verseken, még a régi iskola, ott még volt becsülete az irodalomnak, becse, kacsintott ezekhez a kifejezésekhez, a durva naturalizmus sérti dolgozó népünket, kacs!, meglehet, csak akkor, ha ivott volt; ha nem, mert elvileg az is előfordulhatott, akkor

---

· Iskolai légkör
□ Tanári hitelesség

dadogni kezdett, szoc-szoc-szoc, mintha egy kocának cöcögne, szocialista, ha-ha-ha, szegény, gondoltuk, hazánk. A fizikatanárnő, a Márta néni, úgy nézett ki, mint egy ezüstnagymama, egymaga látszott képviselni ezt az egész letűnt magyar középosztályt, elegáns, finom idős asszony, aki megbízhatóan okos, nagyon okos, ilyen addig nem láttam, vagy-vagy (középosztályra nem gondoltam, hacsak nem a bésekre, csak arra, hogy Márta néni olyan, mintha rokon volna, anyai ágról), ő pedig egészen összetöpörödött a fájdalomtól, *abogy ezeket a mondatokat kimondta, elsötétült mindene, nemcsak az arca, mint aki gyászol és most fáj.*

Sajnálunk, de fájdalmában nem osztóztunk. Ezek nem voltak valódi mondatok.

A Váradinéi, azok igen. Ezért azután azoktól lehetett is félni. Ha tudtuk volna, mi a diktatúra, ezek a mondatok a diktatúráról beszéltek. Üresek voltak, látszólag nem szóltak semmiről, aztán mégis fenyegettek. Vágta bele a pofánkba ezeket a szószörnyeket, ezeket a mázsás luftballonokat, s leste, mukkanunk-e, s ha mukkantunk, lecsapott, és vitt az igazgatóiba.

De az igazgatónő, a Sári néni, rendes ember volt. Védett mindenkit, ahogy tudott. Szigorú volt, szigorát szigora mögé rejtette. ha intőt adott, anyánk úgyszólván megdicsért.*

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Hogyan dolgozták fel a szövegben megjelenő tanárok, hogy a hatalom a személyes meggyőződésükkel ellentétes szavakra és tettekre kényszerítette őket? Mi ennek az emberi és pedagógiai veszélye?

- ◆ Mit tehet egy tanár egy diktatórikus vezető ellen?

Füst Milán

PEDAGÓGIAI CIKKEK (Részlet)

Nekem fiatalkoromban e téren nagy szerencsém volt, mert engem a gimnáziumban egész kiváló tanárok tanítottak, s ami csodálatos volt: én hajlandó voltam közülük többet is szeretni, holott e tanáraink a legkülönbözőbb tanítási szisztémáknak voltak hívei. S e tényt később tanárkoromban a következőként dolgoztam fel:

Bármily nagy fontosságú kérdés is az, hogy valamely tanár milyen tanítási szisztéma híve, azért mégis elképzelhető, sőt, a tapasztalat is azt mutatja, hogy *a legkülönbözőbb szisztemák szerint is kiváló eredményeket lehet elérni.** Még az egyházi oktatás magoltató módszereivel is. Hány kiváló régi emberrel, kitűnő bíróval, orvossal beszéltem jómagam is, aki elavult tanítási módszerek neveltje volt, és mégis szeretettel és tisztelettel gondolt vissza tanáraitra. Min múltott ez? Magam én például mit szerettem e különböző irányzat szerint működő tanárimban?

Egy közösen jellemző tulajdonsága valahánynak volt, és pedig az, hogy mindenekelőtt és mindenekfölött, vagyis *életük minden erejével tanárok voltak.*[◊] Életük egész berendezkedése ennek az eszmének vagy eszménynek szolgálatában állott. Az egyik szóról-szóra bemagoltatott mindent, no de leckéről leckére és osztályról osztályra ő is bemagolta naponta, amit feladott. S ez már maga is mondhatatlanul jólesett nekünk, diákoknak. Amellett az illető nem is volt ostoba ember, sőt! Ugyan régimódi, de impozáns egyéniség

---

· Módszertani felfogások

□ Szakmai etika

benyomását tette minden ízében. Hasonlóképpen a többen se lehetett gúnyolódni, egyikén sem.

A középiskolai tanárnak kétféle eredménye lehet: tanulmányi és nevelési. Egy másik e kitűnő emberek közül például nem nagy súlyt helyezett az irodalomtörténet évszámaira és adataira, de micsoda érzelmi nevelést adott nekünk! Olyat, amely egész életünkre kihatott, amelynek még öregkori könnyeinket is köszönhetjük. De hiszen a sokat szidott magoltatási módszerek tulajdonképpen nem is voltak minden tekintetben megvetendőek. Például, hogy mást ne mondjak, a nyelvi oktatás területén, ahol éppenséggel áldásosnak bizonyultak: mert aki sok szöveget tanul meg kívülről egy idegen nyelven, az csakugyan meg is tanulja azt a nyelvet.

Most még egyre szeretném figyelmeztetni tanártársaimat mint a tanárok egyik legöregebbje. Arra, hogy *a gúny gyilkos dolog*.^{*} Hogy tehát éppen a tanárnak gúnyosnak lennie: bűn. Gondoljuk meg, hogy micsoda fölényben van növendékei fölött, s azok milyen védtelenek vele szemben. Továbbá azt is gondoljuk meg, hogy némely gyerek mily rendkívül érzékenyen reagál a gúnyos megjegyzésre. Még öregkorában is fullánknak érzi a lelkén, mérges tövisnek, amely ellen nincs többé segítsék, mivelhogy Osvát Ernő szavaival szólván: elviselhetetlen az emlékek reménytelensége.

Év elején a középiskolákban ezt mondtam diákjaimnak:

Nehogy azt hidd, hogy én könnyen veszem a te dolgodat, vagyis vedd tudomásul, hogy ami neked fáj, nekem is fáj. Ez pedig abból következik, hogy igenis, tudom, mi az, ami fáj neked. Ezt pedig azért tettem

---

* Hatalom

vezérelvemül, mert véleményem szerint *a tanár legfőbb dolga, hogy emlékezzen saját fiatalságára.**

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Mit jelent az Ön számára az a mondat, melyet a szerző az általa szeretett tanárokról írt: „Életük minden erejével tanárok voltak”?
- ◆ Idézzé fel kedvenc tanára alakját! Mivel érte el ezt a hatást?

NEVELÉSI ELVEK – ÉRTÉKFORRÁSOK

Az értékrend évezredek óta ismert, de tudományosan kevésbé feltárt pszichikus struktúra. Alapvető szerepe van cselekedeteink irányításában, döntéseinkben; irányítúként működik a világ dolgaihoz való viszonyainkban, befolyásolja társas kapcsolatainkat.

Hogyan épül fel/ki értékrendünk? Hasonlóan, mint minden más emberi képesség, tulajdonság, pszichés rendszer. Az alapok, a lehetőségek bizonyára genetikusan adottak, a többit a tapasztalataink határozzák meg: mindaz, amit látunk-hallunk a környezetünkben élő meghatározó szerepű felnőttektől. Az értékek elsajátításának folyamatában nem az számít elsősorban, amit *mondanak*, hanem amit *tesznek*. Csecsemőkorunktól fogva figyeljük a többieket, és a viselkedésük mögött folyamatosan – bár egyáltalán nem tudatosan – szabályokat, törvényszerűségeket keresünk; mögöttes *jelentést* tulajdonítunk ezeknek, amit aztán más, új helyzetekben is alkalmazhatunk. Miközben tehát érzelmileg azonosulunk a fontos személyekkel, magunkévá tesszük ezeket a kimondatlan elveket, szabályokat – átvesszük az ő értékrendjüket. Természetesen ez a fajta tanulás annál eredményesebb, minél egységesebbek, egyértelműbbek a környezetünkből érkező üzenetek. (A következtelen viselkedésből, az egymásnak ellentmondó tapasztalatokból ugyanis nem lehet szabályokat megállapítani.) Eközben nemcsak magukat a szabályokat tanuljuk, hanem azt is – ami talán még a konkrét normáknál is fontosabb –, hogy *léteznek* szabályok, hogy ezek fontosak, mert mindannyiunkat védenek. Ha azonban e tanulási folyamatba valami hiba csúszik, és a kamaszkorra nem alakul ki valamiféle értékrend, jobb esetben cinizmusról, rosszabb esetben elvtelenségről és

gátlástalanságról, súlyos szociális defektusról, hiányról: szociopátiáról beszélünk.

Mindebben döntő szerepe a szülői háznak, a családnak van, de nem elhanyagolható az iskolában átélt élmények hatása sem. Tanárként fontos tehát végiggondolnunk, milyen értékeket képviselünk, és mit szeretnénk átadni a diákoknak. Érdeemes tudatosítani mindezt, mert vallott és hangoztatott elveink, értékeink – amelyeket hitünk szerint átadni szeretnénk – meglepő módon nem mindig esnek egybe azzal, amit cselekszünk, azaz ami a tényleges „tanítást” jelenti.

Mint láttuk, a hatalmat elsősorban a tanárok világnézete, politikai meggyőződése érdekli, de az iskolai életet, a mindennapokat alapvetően nem ez határozza meg. Sokkal fontosabb, mit gondolnak/gondolunk az iskoláról, a tanítás, a tananyag fontosságáról, a gyerekekről, a fejlődésről, mindebben a magunk szerepéről – és általában az emberről. Ezek a – gyakran a tudatunk mélyén rejtőző, végiggondolatlan, reflektálatlan – hitek, elvek, értékek határozzák meg, hogy egy adott helyzetben mit teszünk, és ezzel mire tanítjuk a ránk bízott gyerekeket, fiatalokat.

Manapság egyre divatosabb tanári magatartás – a pluralizmus, azaz a párhuzamosan létező, eltérő értékrendek, és a tolerancia, az ezek iránt tanúsított türelem jegyében – a „nevelés” elhárítása. „Én csak megtanítom nekik a fizikát, és semmi több.” Valójában ez önáltatás, hiszen ez a magatartás is tükröz egy határozott nézetrendszert (mondjuk: „a tananyag sokkal fontosabb, mint ti vagytok; nem érdekel, mit éreztek, mit gondoltok”), amely akaratunktól függetlenül is kifejti a hatását. Ezért fontos, hogy – a tanári pályára készülve, de később is, hivatásunk gyakorlása közben, újra és újra – saját elveinkről, nézeteinkről, értékeinkről gondolkodjunk, hogy tudatunk fényébe emeljük és minél teljesebb egységbe foglaljuk ezeket.

Honnan származnak nevelési elveink, pedagógiai értékeink? Elsősorban természetesen a saját iskoláztatásunk élményeiből. Az a közeg, amelyben hosszabb időt eltöltünk, előbb-utóbb természetessé, magától értetődővé és így szinte megkérdőjelezhetlenné válik számunkra. (Ez az egyik oka annak, hogy az iskola nehezen változik: tanárként sem könnyű túllépni az iskolában töltött idő beidegződésein.)

Melyek e tapasztalati mező legfontosabb elemei? Először is a tananyaghoz való viszonyunk. Már az iskolában megtanuljuk, mely tantárgyak fontosak és melyek lényegtelenek. (Érdekes például egy nemrég született kutatási eredmény: a matematikát sokan nem szeretik, sokaknak okoz komoly nehézségeket, de senki nem vitatja, hogy *kell* matematikát tanulni. A matematikának megkérdőjelezhetetlen tekintélye van – szemben mondjuk a lassan teljesen súlytalanná váló készségi tárgyakkal. Elfogadjuk e tényt, mint magától értetődőt – vajon biztos, hogy igazunk van?..) Megtanuljuk, az iskolában miért lehet elismerést és elmarasztalást kapni – vagyis azt, mit kell *valójában* tudni, és azt is, mennyire kell komolyan venni a követelményeket. Ezt a fajta tudást – ez már egyfajta értékrend! – a tanár módszerei is sugallják, és felnőve, tanárrá válva hajlamosak vagyunk mindezt továbbörökíteni. Hiába papolunk például a gondolkodtatás fontosságáról, ha magolást követelünk; beszélhetünk a kreativitás értékéről, ha idegesek leszünk minden szokatlan kérdéstől – és még sorolhatnánk.

A gyerekek elsősorban tanáraik viselkedéséből tanulják meg, mi a tanár dolga, hol a diák helye, mennyire fontos ő és a diákközösség, mennyire fontos az ő fejlődése, az, hogy egyéniség, hogy önmaga legyen. És ez az a pont, ahol már nem az csak az iskoláról, hanem az életről és az emberről gondolkodunk.

A legújabb kutatások kiderítették, hogy amikor beülünk az iskolapadba, korántsem passzív befogadók vagyunk. Hat évesen sem vagyunk teljesen tudatlanok, van már valamilyen képünk a világról, és az iskola tanítása ezen előzetes tudáson átszűrődve, mint valami prizmán megtörve és szétszóródva jut el hozzánk. Ha az, amit tanítanak, nem illeszkedik valamennyire előzetes tudásunkhoz, hajlamosak vagyunk elutasítani, eltávolítani azt; jó esély van rá, hogy számtalan kiváló felelet és jeles vizsga ellenére sem válik sajátunkká. Ugyanez a jelenség játszódik le a tanárképzésben is. Hiába tanítanak minket szépre-jóra, ha nincs összhangban azzal, amit az emberről, az iskoláról és a nevelésről gondolunk, mindez nem fog befolyásolni minket – mondhatni, hiába járunk iskolába. Ezért érdemes felszínre hozni tudatunk mélyéről az ott lapuló nevelési elveket, az emberről, a fejlődésről, az iskoláról vallott „hiteket”. Gondolkodva, beszélgetve, vitázva tudatosíthatjuk, átélhetjük, formálhatjuk saját értékrendünket, megfogalmazhatjuk nevelési elveinket, hogy azok ne bizonytalanul és következtelenül, hanem átgondolt meggyőződéssé nemesülve irányíthassák döntéseinket.

Kosztolányi Dezső

Esti Kornél

MÁSODIK FEJEZET,

melyben 1891. szeptember 1-én a Vörös Ökörbe megy, és ott megismerkedik az emberi társadalommal

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember 1.

Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.

Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld hárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy fölébressze. Ma először kellett iskolába mennie.

Az azonnal kinyitotta a szemét. Közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.

Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladást. (...)

Állapotát a házi orvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy az első elemít inkább magánúton végzi el, s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.

Most ott ült az ágya szélén, az álomtól püffedt szemmel. Ásítózott és vakaródzott.

Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz.

Szerette volna valahogy késleltetni.

Ímmel-ámmal gyürkődte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anyja maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi, blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházgombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.

Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.

Erre anyja a kezébe nyomta ábécéskönyvét, tábláját, palavesszőjét, s vezette az iskolába. (...)

Nagyon hamar a Vörös Ökörhöz érkeztek.

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyemeletes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégérjére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nebész légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben. *

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

– Félek – susogta.

---

* Az iskola mint idegen hely

– Mitől félsz?

– Félek – ismételte.

– Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz.

– Maradj – könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét, s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.

A kisfiú egy darabig földbe gyökerezett lábbal állt, s várt-várt, anyja után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön, és tréfa az egész. De nem volt tréfa.

Miután ezt megértette, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tátongott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, szürke, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó résén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kisemberekből.*

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétsége, hogy annyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy

---

* Az iskola mint idegen hely

ennyire nincs egyedül a világon, s kívüle még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettenetesebb volt.

Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a lárma, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égháború.

Amíg így méházott, valaki – egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda – fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.

Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölgrál, s a nevét kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlik őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.

Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.

Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melyben díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságtalanul özönlött be a józan fény. A dobogón őrködött egy asztal. Mögötte feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehérén a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy őrült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: *em-ber, ál-lat, já-ték, mun-ka*. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.

Az első padokban szinte magától értetődően az „úrügyemek”-ek helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szőszke, pufók fiúcskák matrózrubát viseltek, keményített gallért, selyemnyakendőt. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsza. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén

„úrügyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára bolmi idétlen mosolyt erőltetve feljűk közledeett, hogy letelepedjék az első padba. Csakbogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva.* Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással puszogtak, mint bennfentes pajtások, s hűvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a félszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.

Elszégyenülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső – gondolta –, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztgyermek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjűkből kirakosgatták elemőzsiájukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával, és görögdinnyét. Oda-oda sandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, fölkavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimánkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinokkal dobálóztak s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabőrrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedtség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönbség nélkül.

Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. (...)

A Vörös Ökör kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gingallózott, jelezve, hogy nyolc óra, s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a

---

* Társadalmi különbségek az iskolában

harang csengett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kerttől s annyira egyéni játékaitól is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulathoz közel a hideg bádoggályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt. A dobogóra gurult.

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s palavesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépét, nemeset, hasznosat fognak itt tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó.

Tekintete megakadt rajta, aki a kályha mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott? – kérdezte feléje emelve nagy arcát. – Ki állított oda? Gyere csak ide.

A kisfiú majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémulten, magából kikelve hadarta.

– Tessék engem hazaengedni.

– Miért – érdeklődött a tanító.

– Nem akarok többé iskolába járni.

Az osztály habotázott.

– Csönd legyen! – szólt a tanító. – Miért nem akarsz te iskolába járni?

– Mert engem itt nem szeret senki.

– Bántott valaki?

– Nem.

– Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyámasszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted? *

Az osztály helyeslően mozgolódott.

---

* Az iskola mint idegen hely

A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kisfiúra. Ekkor látta, hogy az arca egész zöld.

– Rosszul vagy? – kérdezte tőle, lágyabb hangon.

– Nem.

– Fáj valamid?

– Nem.

– Na – mondta –, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?

– Sehol.

– Sehol? – csodálkozott a tanító. – Hát ülj le valahová.

A kisfiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarccá fanciesalodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középütt talált egy tenyérnyi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgyhogy a másik lába az úrben lógott. Mégis jobb volt ülni, eltűnni a szemek elől, megsemmisülni a tömegben.

– Gyermekek – vezényelt a tanító –, vegyétek elő a táblát és palavesszőt.

Írunk. Az *i* betűt írjuk.

Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuszkolta. Nem engedte írni.

Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.

– Mi az? – szólt a tanító.

– Sír – jelentette a morcos, fekete fiú.

– Kicsoda?

– Ez itt ni.

Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.

– Itatja az egereket! – kiabáltak.

– Csönd legyen! – csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.

Kosztolányi Dezső: Esti Kornél (részlet)

Lejött a dobogóról. A kisfiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.

– Ne sírj – csitította. – Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezédbe a palavesszőt. Töröld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?

– De igen – szipogott a kisfiú.

– Nahát – mondta helybenhagyólag a tanító.

A táblára egy *i* betűt kanyarított.

– Föl – vezényelt –, rajta, vissza, le, kereken el.

Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisfiú *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.

– Hogy hívnak téged? – kérdezte tőle.

A kisfiú fölkelt. Valamit motyogott, nagyon halkán.

– Nem értem – szólt a tanító. – Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? – kérdezte még egyszer.

– Esti Kornél – válaszolt a kisfiú, bátran és értelmesen.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Milyen tanulságokkal lett gazdagabb Esti Kornél iskolai pályafutása első órájában?

- ◆ Napjainkban milyen értékrendi hasonlóságok fedezhetők fel egy iskolai osztályban?

ANNE FRANK NAPLÓJA

(Részlet)

1942. június 21., vasárnap

Drága Kitty!

Az egész I/B részt az izgalomtól. Ennek az az oka, hogy tanári konferencia előtt állunk. A fél osztály fogadásokat köt, hogy ki bukik meg, és ki megy át. Miep de Jong meg én kinevetjük a mögöttünk ülő fiúkat, Wimet és Jaques-ot, mert egész zsebpénzüket fogadásokba fektették. „Te átmegy”, „Szó sincs róla”, „Hát persze” – ilyenek hallunk kora reggeltől késő estig. Még Miep csendért esdeklő pillantásai meg az én dühkitöréseim sem tudják elnémítani a két fiút. Véleményem szerint az osztály negyedrészt meg kellene buktatni, akkora a tudatlanság, de hát a tanárok kiszámíthatatlanok, most pedig – remélem – kivételesen jóindulatúak lesznek.

Magamat és a barátnőimet nem féltsem.- Mi majd csak átcsúszunk. Csupán a számtanosztályzatomban nem bízom. Na de majd meglátjuk. Addig pedig bátorítjuk egymást.

Tanáraimmal és tanárnőimmal igen jó viszonyban vagyok. Szám szerint kilencen vannak, hét férfi és két nő. *Kepler, az öreg számtantanár egy ideig igen dühös volt rám, mert sokat fecsegetem. Egyike figyelmeztetés a másikat követte. Végül büntető feladatot kaptam: fogalmazványt kellett készítenem „a folyton csörgő szarkáról”.*

Vajon mit lehet írni egy szarkáról?* Mindegy gondoltam. Majd csak lesz valahogy. Feljegyeztem hát naptáramba a csörgő szarka megírásának határidejét, és azontúl igyekeztem csendben lenni.

---

* Feladat mint büntetés

Anne Frank naplója (részlet)

Aznap este, amikor elkészültem a leckémmel, eszembe jutott a büntető feladat. Rágtam a töltőtollam végét, és arra gondoltam, nem nagy művészet valamit összehalandzsászni, aztán jó hosszúra nyújtani. Pedig én szeretném meggyőzően bebizonyítani, hogy mennyire fontos a beszéd. Ez pedig nem is olyan könnyű. Addig-addig tépelődtem, még sikerült teleírnem a kötelező három oldalt. Nagyon meg voltam elégedve magammal. Azzal érveltem, bár fecsegni asszonyi tulajdonság, igyekszem majd kevesebbet beszélni, de végleg abbahagyni nem tudom, mert mamám talán még nálamnál is bőbeszédűbb, örökölt tulajdonságokról pedig nehéz leszokni.

Érveim Kepler tanár urat alaposan megneveltették, de mert a következő órán is fecsegtem, ismét büntető feladatot kaptam. Ezúttal „a javíthatatlan csörgő szarkáról” kellett írnom. Ezt is elkészítettem, s a tanáromnak két teljes órán keresztül nem lehetett oka panaszra. *A harmadik óráján azonban újból megsokallta fecsegésemet, s így szólt: „Anne, írd büntető feladatot >a hápogó kacsaról<. Ezen aztán az egész osztály kacagott. Mit tehettem, én is velük nevettem.*

Úgy éreztem, hogy harmadszorra cserbenhagy a találékonyságom, s nem lesz új tréfás ötletem. Pedig szerettem volna valami egészen eredetit kieszelni. A véletlen segítségemre sietett. Barátnőm, Sanne, aki jó verselő, felajánlotta, hogy rímbe szedi feladatomat. Ujjongtam a boldogságtól. Kepler tanár úr büntetni akart ezzel az ostoba dolgozattal, de most megréfálok, mégpedig alaposan.

A vers elkészült, és pompásan sikerült. A kacsamamáról, a hattyúpapáról meg három kicsinyükről szólt; az apjuk agyonverte őket csőrével, úgy unta a sok hápogást. Kepler tanár úr szerencsére érti a tréfát. A verset megjegyzéseivel fűszerezve más osztályokban is felolvasta.

Azóta beszélhetek akármennyit, nem kapok többé büntető feladatot, sőt Kepler egyre tréfálkozik velem.*

---

* Feladat mint büntetés

Anne Frank naplója (részlet)

ANNÉD

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Találjon ki a helyzethez illő más dolgozattípusokat!
- ◆ Hogyan „honorálták” az Ön osztályában a tanórai sok beszélgetést?

MÁRAI SÁNDOR BREVIÁRIUMA

(Részlet)

Hosszú és változatos diákpályámon talán száz tanár keze alatt nevelődtem a különféle iskolákban; de akadt-e köztük, aki igazi nevelő volt, aki formát tudott vagy akart adni hajlamaimnak, s aki erős, emberi emlékem maradt? Zavartan válogatok tanáraink dús arcképcsarnokában. Volt egy közöttük, családom barátja, legkisebb gyermekkoromtól ismert és figyelt, ő hintette reám a keresztvizet, látott csecsemőnek, serdülő fiúnak, s később lázadó ifjúak, közlelő szemlélté nevelésem körülményeit, húsz esztendőn át minden második este megjelent a családi körben, ismerte a család lappangó ellentéteit és bonyodalmait. Jó szándékú ember volt, tiszta lélek. Húsz éven át minden második nap megjelent házunkban, este tíz órakor; óráütesre érkezett, elfoglalta helyét apám dolgozószobájában, egy velencei karosszékben, télen-nyáron meleg limonádét ivott, nem dohányzott és nem élt szesszel, mert sokat szenvedett neurózisától és – jórészt képzelt – betegségeitől...; de ebben az intimitásban is oly tartózkodó és közönyös tudott maradni, oly udvariasan-távoli és idegen, mintha nem is egy család meghittségébe, hanem „társaságba”, szalonba rándult volna ki minden második este...

A tanárok között ritkán akadt hivatásos nevelő: de az iskola szelleme jó volt. Ebben a „katolikus” iskolában szerzetes tanárok szabadságra és igazságérzetre neveltek. Felekezeti kérdésekben türelmesek voltak és nagylelkűek. Nem hallottam soha, hogy a reformátusokra, ez, „eretnek pogányok”-ra acsarkodnak; más, világi jellegű, de „katolikus” cégérű középiskolákban később nemegyszer észrevettem ilyen ellentéteket. *Az iskola szelleme liberális volt, a szónak Deák- és Eötvös -féle értelmezésében. A tanárok*

túlnyomó többsége szerzetes, csak a tornát tartotta egy „világi” öregúr, aki maga is inkább csak afféle röpké szünetidőnek és játékkalkalomnak tekintette ezt a lyukasórát, s kedvünkre bízta, mivel töltjük el. Az a gyűlöletes és butító „rekordszellem”, amely mostanában divatos, s például az angol iskolákban, ahol igazán sokat adnak a sportszerű nevelésre, teljesen ismeretlen, sőt megvetett és lenézni való becsvágy, a mi iskoláinkban még nem hatotta át a testoktatást. A tornaóra lelki felszabadulást jelentett, a tanórák feszültsége, kínos felelőssége és veszélyérzete feloldódott néhány pillanatra a felelőtlen ugrándozásban. Az iskola „humánus” szellemének értelmében csaknem szándékosan elhanyagoltuk, kissé lenéztük és megvetettük a testi gyakorlatokat. Az öreg tornatanár az olajjal öntözött, gumicipőszagú tornaterem mögött, egy keskeny, homályos tanári szobában tartózkodott az órák alatt, dohányszitáján hosszú szálakra vágott, finom és erős szűzdobány száradt, s ő maga vastag füstfelhőben ült bölcsen, közönyösen és elégedetten, s reánk bízta, töltsük el az órát kedvünk szerint.* Ők ketten, a tornatanár és a szabadkézi rajz tanára – ez a neves helybeli festőművész előszeretettel festett lovakat és „huszárokat a vártán” – világiak voltak; a nagy ritkán érkezett csak kiegészíteni a fővárosból egy-egy civil tanár. A rajztanár, kedves és jóindulatú „bohém”, a szó század eleji értelmezésében, pettyes La Vallière – nyakkendő-t viselt, nem sokat törődött velünk, s misem vele.

Nap mint nap egy órán át tanultunk latinul; franciául csak, aki akart; németül csak ötödiktől; s angolul egyáltalán nem tanultunk. Jó latinista voltam, igazi gyönyörűséget szerzett nekem a latin szöveg boncolgatása, különös örömező fogott el, ha áttekinthettem és végre megértettem egy latin szerző mondatalkatát; világosságot, következetességet, egyszerűséget éreztem e nyelv szerkezetében, minden szó csodálatosan a helyén volt, és nem lehetett félreérteni, a mellékmondat nem tűnt fölöslegesnek, s nem dagadt ki, amint a

---

* Tanítói / tanári szerepek

vadhús a mondat testén; értettem és szerettem a latint. Már nehezebben boldogultam a magyar „stiliztikával”; Toldit bifláztuk, míg a nyelvünk kilógott, s nem hallottuk többé szavai zenéjét, nem éreztük a szavak ízét és illatát. S a történelem is milyen dagályos volt, milyen valószínűtlen, szándékolt és hazug is! S mifajta bonyolult rendszerrel tudtak meggyűlöltetni olyan vonzó érdekességű tárgyköröket, mint a növény- és ásványtan? Hogyan varázsolták érthetetlen képletek szövevényévé az egyszerű és átlátszó geometriát? Miért sűrítették mnemotechnikai, szorgalmi bűvészmutatvánnyá a fizika tüneményeinek meghatározásait? Miért unatkoztunk kegyetlenül a legtöbb órán, s miért voltunk hálásak ragyás és öblös hangú számtantanárunknak, aki nehéz és látszólag bonyolult tételeit olyan magától értetődő hangnemben, olyan köznapi szavakkal magyarázta el, mintha jóízű tréfákat mesélne; a törtszámokról vagy a szinusztételről úgy adott elő, mintha régi ismerősökről anekdotázna, s a nehézfejű diákban is a beavatottság cinkosi érzését ébresztette. Néha felbukkant a tanárok hosszú körmenetében egy-egy ilyen eredeti alak...; csodálatos-e, ha ezekkel elébb-utóbb meghasonlott az iskola, kifogásolták magánéletüket, vagy eltévedtek a politikában, vagy „kiugrottak” a rendből, s megnősültek... Ragyás számtantanárunkat is ez a végzett sújtotta, egy napon levetette a reverendát, s elköltözött a városból; s később még két fiatal tanár kallódott így el, egy nagyon tehetséges irodalomtanár, s egy sűrűvérű, nyugtalan, gögös parasztfiú, akivel nagyszerűen éreztük magunkat, míg valamilyen röpke szerelemért odaadta a katedrát... Ilyen kivételes eseteket akkortájt szigorúan ítélték meg... a háborúban aztán sűrűn ismétlődtek ilyen „kiugrások”, a fiatalabb tanárok „hálátlanul” kiléptek a szerzetesrendből, mely kora ifjúságuktól nevelte, táplálta, öltöztette őket; az effajta szökevényeket persze megbélyegezték a világi tanügyi hatóságok is, a dezertőrt kis, vidéki

városokba neveztek ki, polgári iskolákba száműzték.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Vajon miért tartja a szerző a „rekordszellemet” „gyűlöletes”-nek és „butító”-nak? Milyen pedagógiai és emberi elvek, értékek sejtlenek föl e kijelentés mögött?

- ◆ Azonos-e a versengés a rekordszellemmel? Miért jó és miért rossz a versengés az iskolában?

Szabó Magda

Abigél
(részlet)

Groteszk portré

Az új központi probléma Kalmár és Zsuzsanna ügye lett.

Az ötödik elhatározta a házasságukat, csak azt nem tudták, hogy segítsenek nekik abban, hogy minél hamarabb célhoz érjenek. hamarosan rájöttek, nemigen tehetnek értük semmit. Hiába ábrándoztak arról, majd kimódolják, hogy valahogy többet lehessenek együtt, a tanár és a prefekta élete olyan szigorú szabályok szerint folyt, hogy azon túl, hogy egy helyiségben étkeztek, vagy szombatokként Zsuzsanna is jelen volt az ötödik osztályt értékelő értekezleten, hacsak nem akartak kínos feltűnést kelteni, nem mutatkozhattak együtt. Arra is rájöttek, hogy Zsuzsanna ugyan szinte állandóan benn tartózkodik a Matulában, s ha mégis elmegy a diakonisszaintézetbe, a püspökhöz vagy, mondjuk, a fogorvoshoz, mindig meghagyja az ügyeletes testvérnél a telefonszámát, sőt a naposnak is megmondja, hol érheti el, ha hirtelen szüksége volna rá valamelyik ötödikesnek; Zsuzsannáról tehát elképzelhetetlen volt, hogy városi útjain más vezesse, mint megbízás vagy kötelesség. Kalmár először is a folyosórács túlsó felén lakott, a tanári lakhelyen, s onnan másik kijárás vitt az utcára, tehát elvileg jöhetett-mehetett kedvére, mikor nem volt ügyeletes, csak hogy kettejük életrendje mégse volt összehangolható, abban meg éppen nem lehetett a kezükre játszani, hogy valahol tanúk nélkül találkozzanak, hacsak ők maguk meg nem próbálják szervezni ezt, ami Zsuzsannát ismerve, nem volt nagyon valószínű. Hogy a prefekta nem lehet közömbös az iránt, ami

Kalmár arcán a vonaton felsugárzott, afelől senkinek nem volt kétsége; az ötödik osztály el se tudta képzelni, hogy ha közöttük mindenkinek annyira tetszik Kalmár Péter, éppen Zsuzsannának ne tetszenék, és órákat töltöttek azzal, hogy a prefekta és Kalmár lehetőségeit boncolgassák. (...)

Szünetben közölte Bánkival és Salmmal, milyen iskolai hagyományt vehetnének át a Sokoray Atalából. Az ő régi iskolájában egyszer valamelyik nagylány azt találta ki, hogy kétféleképpen írta meg a magyar dolgozatát; egyszer úgy, ahogy az iskolának kellett, egyszer meg másképpen, magánhasználatra. Ez nagyon furcsán nevelt, vakmerő és okos lány volt, akit már gimnazista korában mindenhová magával vittek a szülei, esténként táncolni járt, még mulatóba is, csak persze erről nem tudott senki, és hogy miegyebet csinált még, azt nem is szabad végiggondolni. Ez a lány nemcsak vakmerő volt, hanem a legjobb fogalmazó is. Rettentően unta az iskolai dolgozattételeket, hát unalmában mindig két fogalmazást írt, mert nagyon szeretett gúnyolódni. A dolgozatos órán szépen megfogalmazta, amit kellett, aztán otthon újra megírta az egészet magának meg az osztálynak, szórakozásból. (...)

Salm és Bánki azonnal felfogták, milyen óriási lehetőségeket rejt magában a Sokoray Atala-féle hagyomány, és mikor a dupla óra végén Kőnig kijelölte a házi fogalmazást (Portré. Jellemzés szavakkal.), Bánki nagyot nyikkant, aztán jelentette, elnézést kér, csuklik. A portré keretében bárkit lehet jellemezni – magyarázta Kőnig –, akárkit, akit ismernek. Délután, mikor a másnapra való felkészülés folyt, az egész ötödik tudta már, mi lesz az új játék, és Zsuzsanna csak bámult, mennyit pizmognak most a fogalmazással, de persze nem sejtette, hogy az osztály ezúttal dupla dolgozatot ír; a másodikat, amit a hálóterembe és egymásnak szántak, pláne mostoha körülmények között, az itatós alatt, hogy ő észre ne vegye.

A füzetbe bemásolt, valódi dolgozatot szinte mindenki az anyjáról vagy az apjáról írta. Gina habozott, kit válasszon, aztán mégis egy harmadik mellett döntött. (...)

Hogy nem jutott eszébe másnak az, aki a legalkalmasabb az effajta portréra: maga Kőnig?

A püspök úgy lépett be az A/ nappaliba, amely az ötödik és a hatodik osztály tanulásra kijelölt közös terme volt, hogy eleinte senki se vette észre, csak Zsuzsanna. nemcsak az igazgató kísérte, vele volt a nagytiszteletű úr is és pár nevelő. Az ötödikesek hosszú asztala esett közelebb az ajtóhoz, a püspök barátságosan odaintett a hatodikosoknak, aztán hogy meglátott Dudás mellett egy üres helyet, az éppen hiányzó Gátiét, leereszkedett oda, majdnem szemben Gináékkal. A tanárok megálltak az asztal mögött, a prefekta intésére a fél osztály felpattant, hogy helyet adhasson a nevelőknek és Torma Gedeonnak. Az ötödikesek halálra váltan nézték a püspököt, aki olyan barátságos volt és olyan egyszerű, mintha nem is volna az igazgatónál is nagyobb ura ennek az iskolának.

– Becsukjuk a füzeteket – vezényelt Zsuzsanna. – Vitay, Kis, Torma székiért indul a társalgóba.

Kiszédelegtek, mindegyik két-két széket ragadott fel. Több nem is kellett, mert a püspök már ült, és az igazgatónak csak Gigus tanárnő, az énekes Hajdú Kalmár, Kőnig meg a másodikosok Sáfár tanárnője volt a kíséretében.

– Végünk van – mondta Torma. – Ha kinyitja a füzetemet, és felemeli az itatóst, nekem végem. Kicsapnak.

– Mindenkit kicsapnak – mondta sötéten Kis Mari. – Ha elolvassa a kedvenc diakonisszájáról, hogy nem is református, hanem buddhista

titokban meg áldiakonissza, mert tulajdonképpen filmszínésznő, és itt, ebben a magányban készül az új szerepére, én már ma este utazom

– Mindenkit nem lehet kicsapni. – mondta Gina. A keze hideg volt és sajtószerűen merev az izgalomtól. Megint veszély, amit ő hozott az osztályra. – Olyan nincs! (...)

Mikor az A/nappali felé közeledtek a székekkel, messziről hallották a nevetést. Torma a miatyánkot mondta sebesen, és csupa könny volt a szeme, és még a vakmerő, a szemtelen Kis Mari is folyton csak azt susogta: „Édes Jézusom, édes Jézusom!” Gina szedte össze magát a leghamarabb, azt gondolta, ha nevetnek, talán nincs olyan nagy baj. De mikor belépett a nappaliba, mindjárt a küszöbön lekoppantotta a két széket, ujjá felmondták a szolgálatot. A püspök felolvasott kellemes baritonján, és bár a hangján érezhető volt, hogy maga is mulat a szövegen, ő volt a legfegyelmetesebb mindenki között, mert az A/nappali harsogott a derűtől. A hatodikosok visítva nevettek, és mosolyogtak a tanárok is mind, sőt Kalmár harsogott. Komor, sőt majdnem szomorú csak Zsuzsanna volt, fel se nézett, az ölébe bámult. König az orrát fújta, nem lehetett látni az arcát a zsebkendőjétől. Gina moccani se tudott. A püspök az ő dolgozatát olvasta fel, nem azt, ami már a legszebb írásával ott díszelgett a házi füzetben, hanem a titkosat. A közepe tájt tartott a felolvasásban.

– „... a divatot élénk figyelemmel kíséri, meglátszik remek füles sapkáján, választékos ízléssel vásárolt nyakkendőin. Szellemének sziporkázó élessége egyenesen közcsodálat tárgya, melyet igazán csak hősi lelkülete, marcona férfiassága és már-már legendás bátorsága múl felül. A vért oly kiválóan bírja, hogy az hírlík, átképzik sebészorvosnak. Mihelyt megkapja új diplomáját, siet megkérni szíve választottját, aki egy szavára igent mond,

hiszen ki tudna ellenállni ennek a daliának, akire bárki nyugodtan rábízhatja az életét, kivéve, ha jön a vonat, és megérett az alma.” (...)

– Nincs ebben valami lekicsinylő, valami csúfondáros? – aggódott a nagytiszteletű úr.

– De – mondta a püspök –, hogyné volna. Nyilván annak is szánták, gúnyképnek. Ki a szerzője? És mi ez egyáltalán? Csak nem magyar dolgozat? (...)

Az igazgató indulatosan átnyúlt az asztalon, és felkapta Torma füzetét. Torma majdnem elájult, mindenki látta, hogy fut le az arcából a vér.

– Fekete ember fekete ruhában feketét nevet, és feketét tüszköl, és feketét álmodik – olvasta az igazgató. – Mi ez az értelmetlenség? Kőnig tanár úr tud róla?

„Istenem – mondta Gina magában. – Ha magára ismer. Mibe vittem Tormát?”

– Tudok – felelte Kőnig náthás hangon. – Kicsit babitsos a sok feketével. A házi fogalmazásuk portrét kívánt. Szabályos vagy groteszk portrét.

– Ahá – mondta a püspök, letette Gina füzetét. – De nem kicsik még az ilyesmire? Szerintem a groteszt ábrázolás még a hetedik-nyolcadikban is próbára teszi a stílusérzékét. nem ellenzem, ha vidám feladatokkal tarkítjuk az anyagot, úgyis elég a gond; a szomorúság, de persze vigyázni kell, hogy a groteszk ne legyen bántó, sértő. Ki volt a modellja – rápillantott a füzet vignettájára, és elolvasta róla a nevet – Vitay Georjinának? (...)

A csen nyomasztó volt, súlyos, elviselhetetlen. Akkor valaki mégis megszólalt, és válaszolt helyette: Kőnig. hallotta a hangjáról, hogy mosolyogva beszél, azt mondja, valami kitalált figura, esetleg olvasmányemlék, nem élő ember, mert olvasott mű alapján is szabad volt

Vítay Georjinának portrét készíteni. Az igazgató olyat nyelt, mintha tüszős mandulagyulladás volna, de hallgatott, a püspök nem feszegette tovább a groteszk dolgozatokat, felállt, hogy áttelepedjék a hatodikosok asztalához. (...)

Áhítat utánig egyszerűen nem történhetett semmi, mert a püspök benn maradt az intézetben, s ez teljesen igénybe vette a nevelőket. Vacsora közben az egyéként fakrasétvágyú ötödik csak kínnal nyomta le a falatokat, akkorára már mindegyik köténye zsebében ott volt a szerteséjjel tépett Vítay-féle dolgozat. Az áhítatot aznap a püspök tartotta, valamennyi nevelő közül Kőnig énekelt a legharsányabban.

Mikor a püspök befejezte a látogatását, és a társalgóban elkészönt az intézettől, Zsuzsanna visszatartotta az ötödiket. Megvárta, míg a többi osztály kivonul, s a testület is magukra hagyja őket, állt előttük némán, és nézte őket komolyan, szomorúan. Az ötödikesek kopogó szívvel álltak vigyázzban, és várták, mi fog történni. Rosszkedve volt mindenkinek, azt érezték, könnyebb volna elviselni a feszültséget, ha szídná őket, de hát nem szólt, csak hallgatott. Addig álltak így, míg az igazgató, aki a püspököt kísérte a kapuig, vissza nem tért. Torma Gedeon nem jött be közéjük, csak beszólt az ajtón: Vítay Georgina ma nem fekszik le addig, míg egy külön füzetbe ötszázszor le nem írta az első szoltárból azt a sort, hogy A csúfolódóknak nem ül ő székében, piros álló betűkkel. Torma, hogy elmenjen a kedve a fekete ábrázolásoktól, mellette marad, és fekete, ékes kezdőbetűket fest az ötszáz sornak.* Zsuzsanna feje intésével elbocsátotta az ötödik osztályt, szó nélkül tust, piros tintát, füzeteket vett ki a faliszekrényből, változatlanul némán helyet mutatott a két megbüntetettnek, maga is ott maradt mellettük, elővette a bibliáját, belemerült. (...)

· Feladat mint büntetés

Szabó Magda

ABIGÉL (Részlet)

...

- Kőnig tanár úr – mondta Kalmár olyan hangszínnel, ahogy nagy nemzeti csapásokról szokott magyarázni történelemórán -, az ötödik osztály nevében vagyunk nálad. A testvér, mint az osztály prefektája, én mint az osztályfőnök, és Vitay, a bűnös.

- Bűnös –bámult el Kőnig. – Miben bűnös?

Nem volt válasz. Kalmár készült a nagy leleplező vallomásra, de mielőtt megtudta volna kezdeni, Kőnig nagyot nevetett.

- Csak nem a miatt a dolgozat miatt fáradtatok ide? Hát hiszen azért már megkapta szegény büntetését: egész éjjel zsoltárt másolt, ha jól tudom. Én adtam fel az osztálynak rossz tételt, én vagyok a hibás. Portré, ebbe sok minden belefér, még a sértés is. A gúny is. Kiforratlanok, fiatalok. Vitay egyszerűen csak megírta, milyennek lát.

Ez kínosabb volt, mint hitte. Nézte a szőnyeget, alig tudott lélegzeni.

- Persze ha ilyennek lát is, nem illik kimondani. De ha kicsit idősebb lesz, tudni fogja már. Ugye, Vitay?

Nem felelet neki. Mít lehet ilyenkor válaszolni?

- Kőnig tanár úr nem olyan – suttogta Zsuzsanna, aki mindig hangosan és tagoltan beszélt. – A tanár úr nemes szívű, megbocsátó és nagylelkű. Köszönd meg, Georgina. És kérj bocsánatot.

- Köszönöm – lehelte a kislány. – És bocsánatot kérek.

Szabó Magda: Abigél (részlet)

- Ej, nem történt semmi, nem tragédia. Tegnap se volt az, csak az volt a gondom, hogy ilyen nehéz időkben ne búsítsuk el sem a püspök urat, sem az igazgató urat. Felejsük el mindnyájan. Szeretik az aszalt szilvát?

A kérdés olyan meglepő volt, hogy valamennyien ránéztek. Kőnig akkor már egy szép fadobozban motozott, amelyben katonás rendben síkos, sötétkék szilvák feküdtek.

- Mici szaladt át vele reggel, Horn Mici, tőle kaptam. Saját aszalás. Tessék testvér.

Zsuzsanna csak rázta a fejét, Kalmár se vett, Gina meg se moccant, most már nagyon szeretett volna menni. Megint azt érezte, olyan ez az egész, mint egy színdarab, amiben neki jelentéktelen szerep jutott, és aminek a cselekménye amúgy is értelmetlen: mert az egyik szereplő szilvával kínálja a többi tragikus pillanatokban ahelyett, hogy elszomorodnék. Kőnig látta, hogy nem kell senkinek az édesség, maga kapott be hát egy szilvát, és szemmel láthatólag nem tudta, miben állhatna még a látogatók rendelkezésére, nyilván réges-rég elintézte már magában a Vitay dolgozatát, nem érdekelte az ügy. Mindnyájan érezték, hiába jöttek, és azt is, hogy Kőnig végtelen étvágya és abszolút közönye voltaképpen sértő. Kalmár nem tudott gyönyörködni a zavarában, mert nem volt zavarban; Zsuzsanna azt gondolta, felesleges bármit tennie vagy mondania, Kőnignek nem fáj, amiről azt gondolta, hogy bántja, s úgy igazán csak a hasa érdekli meg talán Horn Mici. „Ezt megsérteni sem érdemes – jött rá a kisleány. – Hisz ez teljesen érzéketlen, ez nem is figyel.”

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Jogos és megfelelő mértékű volt-e a kiszabott büntetés?
- ◆ Készítsen egy volt tanáráról egy szabályos és egy groteszk portrét!

PEDAGÓGUSSZEREPEK/TANÁRSZEREPEK

Életünk során sokféle pozíciót töltünk be az emberi társadalomban. Lehetünk gyerekek, házastársak, szülők, barátok; kollégák, főnökök és beosztottak, villanyszerelők, politikusok vagy tanárok – és sorolhatnánk. Mivel aligha mi vagyunk az elsők, akik e pozíciókat betöltjük, nyilvánvaló, hogy a körülöttünk lévő emberekben már él egy kép arról, hogyan kell ezeket a pozíciókat „jól” betölteni. Ezeket a sokrétű, kimondatlan, általában nehezen megfogalmazható elvárásokat nevezzük a társadalomtudományokban *szerepek*. Érdekes, hogy ezeket az elvárásokat a körülöttünk élők akkor is közvetítik felénk viselkedésükkel, gesztusaikkal, ha nem fogalmazzák meg nyíltan.

Amikor elfoglalunk egy új pozíciót, nem vagyunk könnyű helyzetben. Fel kell ismernünk a környezet kimondott és kimondatlan, szakmai és emberi elvárásait, és valamilyen „álláspontot” kialakítanunk ezekkel kapcsolatosan. Mindezt összhangba kell hoznunk a saját, a szerepünkre vonatkozó konkrét elképzeléseinkkel, de általános elveinkkel, értékrendünkkel, meggyőződésünkkel is. Ha „szembe megyünk” a hagyománnyal, az elvárásokkal, akkor elveszítjük a környezet támogatását, sőt, konfliktusokra, elutasításra számíthatunk. Saját értékeink háttérbe szorítása viszont előbb-utóbb belső válságot idézhet elő. Minél tudatosabban végezzük az összehangolás sokszor gyötrelmes pszichés-mentális munkáját, annál nagyobb esélyünk van rá, hogy megtaláljuk a számunkra kielégítő megoldást.

Mindeközben persze a pozícióval járó feladatokat is el kell végeznünk, bár általában még gyakorlatlanok, járatlanok vagyunk. Különösen nehéz dolgunk van/volt/lesz kezdő tanárként, hiszen tapasztalatainkat a katedra másik oldalán gyűjtöttük. (Ráadásul itt nincs semmiféle tanulóidő, a dolog

már az első órán „élesben” megy – *azonnal* kell, kellene *mindent* tudni.) Ténykedésünk hol tervek megvalósítása, hol próbálkozások sorozata, amelyeket aztán a siker erősít meg és fejleszt tovább.

Ne feledjük azonban, hogy a *siker* a tanári pályán nem abszolút, mindenki számára egyértelmű dolog. Ellenkezőleg! A sikernek csak valamilyen célhoz viszonyítva van értelme. A tanári/pedagógusi célokat viszont a törvények, a dokumentumok, de maguk az iskolák vagy akár az igazgatók is csak körvonaláiban, bizonytalanul határozzák meg. A célok kitűzése – az, hogy mi a fontos és mi nem, hogy egyáltalán mit szeretnénk elérni, mi felé törekszünk a munkánk során – igazából nevelési elveink, tanári szerepmegvalósításunk fundamentumát képezi. Ha figyeljük a tanárokat – néhaiakat és jelenlegieket, valódiakat és kitaláltakat –, láthatjuk, milyen különböző célokat tűznek, tűzhetnek ki maguk elé. (Vajon jó ez, vagy rossz?)

Vannak, akik szerint a célok tételezése erősnek a gyermekek. Ez az álláspont valójában a cél fogalmának félreértésén alapszik. A cél – ebben az értelemben – nem több, mint a szándékaink iránya, különbségtétel fontos és kevésbé fontos, kedvező és kedvezőtlen között. Meggyőződésünk szerint az is határozott célkitűzés, ha egy gyermeket vagy ifjút a saját lehetőségeihez képest szeretnénk fejleszteni, eljuttatni a lehető legtovább.

Ha nem vagyunk tisztában a céljainkkal, az olyan, mintha sűrű ködben próbálnánk eltalálni egy folyamatosan mozgó célpontot. A célról való többé-kevésbé pontos elképzelések nélkül nincs esélyünk arra, hogy eredményeket érjünk el. De a cél kitűzése még csak az első lépés, mert bármilyen célt elérni a tanításban, nevelésben nem egyszerű dolog. Ahány pedagógus, annyiféle *módon* igyekszik megvalósítani a maga sajátos elképzeléseit, eljuttatni neveltjeit a maga által helyesnek vélt célhoz. Természetesen a módszerek

nem függetlenek a céltól. Egy adott módszerrel nem valósítható meg tetszőleges cél – a célokat és módszereket is összhangba kell hoznunk. Természetesen a magas szintű szakmai felkészültség segít ebben, de a pályán megtalálni a saját hangunkat, a megfelelő módszereket, felépíteni a saját pedagógus-szerepünket – gyakran évekbe telik. Olyan ez, mint egy folyamatos kísérletezés; az eredmény jelzi vissza, jó irányba megyünk-e.

Mi kell tehát a pontos „navigáláshoz”? Először is: egy eléggé éles kép a célról. Ez azonban nem elég. Szükség van arra is, hogy éberem, lankadatlan figyelemmel forduljunk a diákok felé, mert jól és pontosan kell érzékelnünk, értelmeznünk a felőlük érkező visszajelzéseket. Mindez azonban nem sokat ér, ha nem tudjuk eldönteni ezek alapján, hogy ami történt, jó irányba visz-e, hogy sikernek minősül-e. A célokat tehát át kell tudnunk fordítani – transzformálni – a mindennapi iskolai történések szintjére, hogy viszonyítási ponttá válhassanak. Ha mindezt nem végezzük el, akár tudatlanságból, akár lustaságból – nos, akkor a véletlenek és esetlegességek hullámverésében kell végeznünk a munkánkat.

Az, ahogyan valaki megvalósítja a pedagógus-szerepet, tanúskodik értékrendjéről, nevelési elveinek valódiságáról és összhangjáról, szakmai és emberi kvalitásairól.

Jókai Anna

Selyem Izabella

Patinás gimnázium. Ami különösen abban nyilvánul meg, hogy sötétek a folyosói, a lépcső töredezett, és a központi fűtés folyton csöpög-szörcsög. Az ablakok magasak, a felső részük évek óta piszkos, mert nincs olyan hosszú létra, amiről a takarító személyzet elérné. Egy-egy üres dobással fönnakad ott a narancshéj, cigarettacsikk, száraz kockasajt. Újabban egy piszkos zokni is lóg a keretből, Nikodémusz Karajitisz zoknija, az egyébként kedves, jámbor harmadik osztályban, ahova javarészt lányok járnak, vihogó lányok, szemhéjukon egyforma, vastag penésszel - a szemfestéket nevezte így Hattanti Ernő biológiatestár, mellesleg osztályfőnök -, s néhány angyalképű, hosszú hajú fiatalember, nyakuk körül játékos csontfogakkal, vastag bőrvével, amibe az ujjat kétoldalt bele lehet akasztani. Meg az az öt-hat kivétel: akikben a becsvágy és az ész véletlenül összetalálkozott, s ezért örömeiket lelik abban, hogy az iskolai tananyagból is tündököljenek. Ilyen jó közepes osztályban évekig el lehet lavírozni, sem országos tanulmányi verseny, sem botránykrónika. Alom! De hát először is, idejött ez a Nikodémusz Karajitisz, röviden Niko; kellett neki idejönni? Még hosszú haja sincs. Külseje rendezett. Alig mulaszt. Ott ül az első padban. Semmiből nem áll bukásra, sőt. Néha ő oldja meg egyedül a matekpéldát. (Egyszer a földrajztestárt is kiigazította valami távol-keleti ország ügyében. Rövid vita után tisztázódott, hol is fekszik. Egyiknek sem volt igaza.) Ráadásul tetszik a lányoknak. Nagyon tetszik. Fekete a bőre, a szeme, a haja; magas, arányos testű, júdózik, és szűk nadrágot hord, ami biztatóan feszül-domborodik az öv alatt. (...)

No, de Selyem Izabelláig megvoltak vele valahogy. Hattanti Ernő kettőt-hármat ordított, belefojtotta a szót nyomban, kijelentette, hogy barmokkal nem vitázik, pofa be, mert másképp is lehet ám beszélni. Hattanti Ernő durva volt, majdnem brutális, de érthetően magyarázott, igazságosan osztályozott, nem bratyizott senkivel, terrorja megnyugtató egyértelműséggel lengett az osztály fölött.

– Először összetörni, aztán újra felépíteni – hangoztatta személyiségformálási elképzeléseit a kollégák közt. Ezen néhány széplélek megborzongott, s úgy döntött, akkor inkább a derűs rendetlenség, ahogy esik, úgy puffan, egyik napról a másikra, szünetről szünetig.

Selyem Izabelláig lehetett is bírni. Például Méhes tanár úr, a Zümzüm, sárgulásig bírta Nikóval. Szólötyögés, kötözködés, indulatlobbanások, *csak azért is* anarchia. Néha csak egy mozdulat a vers közepén. Zümzüm látta a mozdulatot, aztán érezte, hogy a költészet összezsugorodik. Minden órán végigélte, hogyan olvad el az irodalom, még a legnagyobb is, hogy görnyed össze Ady, a vad vagdalkozó, Nikodémusz Karajitisz szeme tüzében.

Fegyelmi vétség?

Nem, nem. Tulajdonképpen nem az.

– Tőled semmi sem maradhat békén?

– Semmi – mondta Niko. Egyébként legalább húsz Ady-verset tudott, de a kötelezők közül egyet sem. S magyarázta őket, a saját kedve szerint, önkényesen.

Zümzüm komolyan vette Nikót. Néha óra végéig vitakoztak, az osztály elfoglalta magát, az okosabbak élvezték Zümzüm csillogó érveit és Niko egyre fáradtabb patronjait. Csak azt nem értették, miért mondja mégis Niko Zümzümre

– Ezt gyűlölöm a legjobban!

És miért forgatja a szemét? És miért üti a kilincset, amíg ki nem lazulnak a szögek? (...)

De mit lehet csinálni Nikodémusz Karajitisszel? Ezt az egy évet kellett volna kihúzni, az érettségiig; de hát megjött Selyem Izabella. (...)

Selyem Izabella tűsarkú cipőben érkezett. Magyarországon a tűsarkú cipőt már a bizományi sem veszi át, csak Selyem Izabella viselte, öntudatos méltósággal. Minden lépésnél belebicsaklott a bokája, ki-be, ki-be, ütemesen, s sovány fenekének félgömbjei követték a bakák hullámzását. Huszonhat-huszonnyolc éves lehetett. Sápadt, majdnem fehérszőke hurkákából épített frizurát hordott, s ezek a hurkák laposak voltak. Mintha kipukkadtak volna menet közben. (...)

– Nem túl erős ebben az iskolában a fegyelem – mondta megrovóan az első napok után, az igazgató jelenlétében. A gyerekek azt sem tudják, mi az, hogy vigyázz ... Egyszerűen nem tudnak vigyázzban állni ...

Komolyan közölte. Aggodalmas siránkozással a hangjában.

– Elmagyaráztam nekik, hogy a két lábfej a vigyázzállásban párhuzamos, s kezek oldalvást a combra simulnak s a többi... Kénytelen voltam belekontárkodni az osztályfőnök dolgába... Ilyen nagy gyerekek és mégse ! Persze, nemcsak itt ... furcsa, de már a harmadik helyen tapasztalom – fordult vigasztalóan az igazgatóhoz –, baj van az elemi normákkal..

– Kedveském – mondta Hattanti, s hogy ellensúlyozza a szegfüllatot, pipára gyújtott –, nekem vigyázzba állnak. Akár tízszer körbenyalatom velük a padlót, guggolásban... Ha éppen akarom.

– De minek ilyet akarni? – kérdezte Zümzüm halkán.

– Respekt nélkül nem oktathatunk – Selyem Izabella bevéselt két elégtelent a naplóba, mindkettőt ugyanazon név mellé. – Meg kell teremteni a respektet. Az én tárgyaimban különösen!

– Na – mondta az igazgató –, ebben egyetértünk. (...)

Történt aztán, május táján, egy szép pénteki napon, hogy véletlenül valamennyi tanár megjelent, senkit sem kellett helyettesíteni, s így Zümzüm a lyukas óráján végigsétálhatott a második emeleti folyosón a biológiaszertár felé, ahol Hattanti madarakat selejtezett, és kávét főzött, hazai törkölyel.

Az ajtók mögött megnyugtató, kellemes zajok duruzsoltak.

– A munka zaja – mondogatta erre az igazgató. Egy helyről azonban fröcskölt a lárma. Szétfröcskölt az egész emeleten, ki a nyitott ablakokon, a szomszéd ház folyasójáig, ahol nyugdíjas bácsikák üldögéltek a virágládák mellett, és fölháborodottan hallgatták, hogy ebben az egykor nagy híví gimnáziumban mi folyik.

Nem „rendes” lárma volt ez. Röhögés, lábcsapkodás, kurjantások, s ezek fölött Selyem Izabella hisztérikus sikoltásba csúszó kiáltásai.

– Kérem a tanulóifjúságot, viselkedjék fegyelmezetten ... Megrovásban fogom részesíteni ... pecséttel ... A történelmi helyzet ezekben a napokban válságosra fordult ... népünk legjobbjai tömörültek ... nem értik, kérem? Nem, nem? Nem érted, hogy fogd be a pofád? Szálanként húzom ki a hosszú hajadat ... te huligán ... Ezerkilencszáznegyvennyolcat írtak akkor ... és te mit tudsz, te, csirke, hogy vihogsz, ezzel a széttaposott száddal, utcán cigarettázni, a nadrágot gombolni, azt érted ... Csöndet ... negyvennyolc a fordulat éve ... két elégtelen ... és nem fogod kijavítani ... Te tök, nem adok alkalmat ... Kérem, egy kis jó érzést, kérem a tanulóifjúságot. Önök végtére már felnőtt emberek, az élet küszöbén, bizonyos minimális ismereteket el kell sajátítaniuk ...

És ez a legjobb negyedik volt. Érettségi előtt. A kedvenc osztály. (...)

– Majd diplomatikusan csinálok valamit – ígérte az igazgató. Magához kéréte Selyem Izabellát, Selyem Izabella sírva jött ki tőle.

– Mert én megkövetelem a rendet ... Mert én nem vagyok hajlandó engedni az egészséges normáimból ...

Most már a kollégák is feldühödtek.

Csak Zümzüm sajnálta mégis. De hiába szólt. Selyem Izabella nevének puszta említése röhögőkórust és óra végéig tartó, csillapíthatatlan gúnyos morgást keltett. Nikodémusz Karajitisz úgy nyerített, mint egy ló, ha hegyről lefelé kantár nélkül szalad.

– Azt dumálja, hogy intellektuális típus vagyok ... és szenzibilis alkat ...

Mert Selyem Izabella – ahogy a többiek is bizonyították –, meglepő módon, Nikónak valósággal udvarolt.

– A leválasztás elvét érvényesítem – mondta Zümzümnek –, egyszerűen nem veszem tudomásul, hogy szemtelen. Próbálok az értelmére hatni, ásni, egészen a gyökerekig. (...)

Április elsejére – amikor a zokni fönnakadt az ablakkeretben – az osztályok áprilisi heccet terveztek. Az április elseje hozzátartozik a tanévhez. Megfordítják a padokat, a fiúk befonják a hajukat, a lányok bajuszt festenek, az ajtóra kiírják: *Leltár miatt zárva*. Esetleg: *Életveszély*.

A tantestület meg is engedte ezt minden évben, sőt ki-ki vérmérséklete, kedve szerint részt is vett a komédiában, Hattanti például elénekelte a *Gyere, Bodri kutyám* kezdetű dalt, a tanulóifjúság őszinte gyönyörűségére, mert volt ebben valami hihetetlen és megrendítő, hogy a vad Hattanti lehunyja a szemét, az arca szomorú, aztán előveszi a pipáját, a hüvelykujjával belebelyomkod a dohányba, és azt mondja, szelíden:

– Bizony, bizony. Gyerekek, bizony, bizony ...

Zümzüm is elviselte, hogy ezen a napon úgy szavalják Adyt, hogy minden sor után odaragasztják: *ingbe-gatyába*.

Mert ezerszer Messiások, ingbe-gatyába
a magyar Messiások, ingbe-gatyába ...

Adyt nem lehet megalázni. Még így is igaz.

De most másképp alakult a nap. Április negyedike keddre esik, előtte húsvétvasárnap és húsvéthétfő. Így jött össze. A megemlékezés nem maradhat el, utána viszont már iskolai szünet. A színjátszók maroknyi csapata vállalkozott rá, hogy az igazgató beszéde után beolvasson a mikrofonba néhány szép, lelkesítő verset. És lemezről a Himnusz-t meg mindent. Április elsején. (...)

Így az ünnepséget megafonon közvetítették az utolsó órában, az éppen ott tanító tanár felügyelete alatt. Külön-külön hallgatták az osztályok. Karajitizéknél Selyem Izabella volt a soros. A szerkezet néha bedöglött, és ilyenkor az igazgatói beszédet éles füttyülés váltotta fel. Máskor pedig csak szótagokat lehetett érteni:

– ... ai napon ... zánk ... röshad ...

Karajitisz nyerített.

– Zánk röshad! Zánk röshad! Íme, a főgymnasium ... a főgymnasiumi színvonal ... Tanárnőke, igaz?

– Már számtalanszor utaltam arra – mondta Selyem Izabella –, hogy ne használjon ilyen szabados megszólítást ... Tudom, hogy csak a bizalma nyilvánul meg így sajátosan, mégis mellőzését kérem!

Mert Nikót magázta. Mindenki mást tegezett, és a hajukat is megcibálta, ha nem ugrottak elég gyorsan félre.

Félt. Ettől a fiútól félt. Bokája – ha Nikóhoz beszélt még szaporábban bicsaklott ki-be a magas sarkú cipőben.

– Tanárnőke! – folytatta Nikó, halkán, összehúzott szemmel. – Április elseje ... jó vicc ... nem kell komolyan venni ... zánk röshad ... csak nyugi, nyugi!

– Ezek technikai hiányosságok – dadogta Selyem Izabella, s rákiáltott egy lányra, aki a fogát nézegette kicsi, Ovális tükreben a pad alatt. – Mit bámulsz magadon? Azt hiszed, olyan gyönyörű vagy?

– A fogát nézi – mondta Niko –, a lovaknál is a fog mutatja, lehet-e még a szegény párát használni... – s belenézett Selyem Izabella szájába.

Selyem Izabella az ünnepség tiszteletére levette a párducköpenyt. Most nagyon hiányzott. Akárhogy igazgatta, a blúz mindig buggyot vetett a hasán.

– Látod – mondta a lánynak –, a fiúk körében is visszatetszést szül, ha valaki annyira tetszeleg ... Hozd csak ki az ellenőrződet!

A morgás pillanatok alatt általánossá vált, alig hallották már összefüggő szöveget a megafonból.

– És bárki kihozhatja ... bárki, aki nem érti, hogy az iskolában a tanár parancsol, és a diák engedelmeskedik ...

– No, neeee – fuvolázta Karajitisz -, no, ne-te-ne ... –

Ekkor hajította fel, szavaival egy időben, a tornazoknit az ablakkeretbe. – Zászló gyanánt ... no, ne-te-neeee ...

Most már mindenki nyerített. Még a KISZ-titkár is, bár ő időnként – amikor Selyem Izabella vádlóan ránézett – megigazította a vonásait, kellően felháborodottra és fensőbbesre.

– Osztályrovót fogok adatni! – Selyem Izabella saját kezűleg becsukta az ablakokat, keresztülbukdácsolva a sportszatyrokon. – Kirúgatom az egész bagázst ...

– No, ne-te-ne ...

– Azt hiszik, ez szellemes ... Primitív állati szintű szellemesség ... Nem fogom megengedni, hogy érettségi bizonyítvánnyal a zsebükben bomlasszanak ... Majd én megtanítalak benneteket, hol lakik az atyaisten ...

Karajitisz fölmutatott a zoknira:

– A szakálla már látszik!

– Én magára a legvégsőkéig tekintettel voltam – Selyem Izabella kivörösödött, orra a tehetetlen dühtől a kétszeresére dagadt. – De most már slussz. Élni fogok a hatalmi eszközeimmel. Az iskola hatalmi szervezet.

Az egyik hurka a fején megereszkedett, a babahajtű kihullott. S a megjavított megafonból tisztán, csengő hangon szólt az iskola legjobb szavalójának a hangja:

– ... újfajta raj ... fejünkön másképp tapad a haj ...

Selyem Izabella ösztönösen a fejéhez kapott. A nevetés már görcsbe fordult, egyszerűen nem lehetett abbahagyni.

– Nem értik? Nem értik, hogy a tanár parancsol, és a diák kussol? Ujjat akartok húzni egy tanárral? Velem akartok ujjat húzni? Úgyis ti maradtok alul ... ha a fejetek tetejére álltok, akkor is ... a ceruza az én kezemben van ... A hatalmat nem lehet elhallgattatni ... csúnya megtorlás következik ... mind részt vettetek benne ... már-már politikai ügy ...

Kiválasztotta magának Csikor Ágit, odaállt eléje; Csikor Ági mindig sálat viselt a nyakán, egy vastag vágás nyomát takarta, csak suttogni tudott, kiskorában történt vele valami. Vidám lány volt, de hamar beijedt, ilyenkor elkékült a szája, és hánynia kellett.

– Te akarsz *velem* szembeszállni? Meresztgeted a szemedet? No, majd írok az apád munkahelyére...

Karajitisz fölugrott. Illetve leült, és újra fölkel, mert eddig is állt, vonaglott a pad mellett, a röhögőkórust dirigálva.

– Mit akar a Csikortól? Nekem mondja ... ne egy ilyen pisisnek ...
– Én nem személy szerint szólok – mondta Selyem Izabella sápadtan –; én az ifjúsághoz intézem a szavaimat ... És igenis, beszélek ... Én megkaptam minden eszközt arra, hogy az értetlenkedőket gatyába rázzam ... az uszítókat ... minden eszközt ... és amíg ezen a ponton tart engem a magyar állam, ezt meg is fogom tenni. (...) – Én igenis beszélek ... és cselekszem ... semmiféle ócska csürhe ebben meg nem akadályozhat!

– Nem? – kérdezte Nikodémusz Karajitisz, s barna bőre alatt elfehéredett. Lassan, mintha kényszerből tenné, kísétált a katedra elé. Kezét a zsebéből csak akkor húzta elő, amikor már ott állt Selyem Izabellánál. Egy másodpercig gondolkodott, hogy lenne célszerűbb? Aztán Selyem Izabella mögé került, jobb kezével hátulról átkapta a derekát, bal keze csontos ujjait pedig rászorította Izabella szájára.

Egy pissenés sem hallatszott.

Selyem Izabella megpróbálta lefejtetni a szájkosarat, hiszen látszatra gyöngéden borultak ajkára a vasujjak. Nem érzett fájdalmat, a dereka körül sem, öleléshez hasonlított inkább az egész – aztán abbahagyta a kapálózást. Nem mozdult többé. A szeméből könny indult, Nikodémusz Karajitisz ujjai egy árnyalatnyit megrezzentek a könnyek csiklandása alatt.

Mint amikor a mozgóképet oktató célzattal váratlanul rögzítik, úgy ültek ott mindannyian. A központi fűtés csöpögése félelmetesen fölerősödött a csöndben.

Két-három perc telt el így.

A megafonból hirtelen felhangzott a *Himnusz*. Ekkor mind felpattantak, egyszerre – álomból ébredve – néma vigyázzba. Nikodémusz Karajitisz elengedte Selyem Izabellát, ő is kihúzta magát, a fejét fölszegte.

Selyem Izabella lesimította szoknyáját. Állt, velük együtt. Megvárta, amíg az utolsó akkordok is elúsznak, aztán kiment az osztályból.

Nem szaladt. Ment.

Azonnal kérte a munkakönyvét a tanácstól, hiába ajánlották fel, hogy áthelyezik másik iskolába. Úgy hírelt, három-négy hétig volt állás nélkül, később hallották, nyelvi lektor egy szakkiadónál, ötszáz forinttal nagyobb fizetéssel.

– Azért tudta ez a nő – mondta Zümzüm –, hogy ha már be kell fejezni, hát hogyan fejezze be. Legalább a távozásában van némi méltóság. Némi megemésztett konzekvencia.

Nikodémusz Karajitisz fegyelmi tárgyalása május 3-án déli tizenkettőkor kezdődött, zárt körben fölolvasták Selyem Izabella levelét, melyben a maga részéről nem érzi személyében sértve magát, a döntést a tantestület pedagógiai tapintatára bízta.

Nikodémusz Karajitisz ekkor már nem látogathatta az iskolát, azonnali felfüggesztésére még április elején megjegyezte:

– Inkább függessenek föl, semmint akasszanak. (...)

A határozat közlését Zümzüm vállalta magára.

– Jóváhagyásig! – mondta Nikónak, a rosszul világított társalgóban. – Erre számítottál, ugye?

– Erre – mondta Niko nyugodtan.

– Akarod, hogy én szóljak apádnak? – Zümzüm látta a kisablakon keresztül Niko apját, ahogy a folyosón sétál, a fejét ingatja, és sír.

– Nem – mondta Niko. – Még bocsánatot kérne. Amilyen gyöngé.

– Engem is gyűlölsz? – kérdezte Zümzüm.

– Nem – mondta Nikó –, de magát sem szeretem. Aki ezt, *itt*, vállalja – széles, hebehurgya mozdulattal bejelölte a négy égtájat, az iskola falait –, azt, akármilyen jó fej, egyszerűen *nem lehet szeretni*.

– Tévedsz – mondta Zümzüm. – Hiszen éppen *ez* a nehéz. Világosan látni és mégis megpróbálni.

– Nem! – ismételte Nikodémusz Karajitisz. – De most már sietek edzésre.

– Azért még egyet ... – Zümzüm megállította. – Sokat gondolkodtam rajta ... miért? Miért éppen Selyem Izabellát? Egy nőt? Aki téged végül is békén hagyott? Gyávaságból? Mert Hattantival, akiről tudjuk, mindannyian tudjuk, hogy ... mert Hattantival jobban megérteném ...

Nikodémusz Karajitisz mosolygott.

– Tanár úr – mondta sajnálkozva –, én arra nem haragszom, akinek ereje van. De aki egy papír mögé bújik, és úgy fenyegetőzik ... nincs ingerlőbb a papírhatalomnál.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Milyen stratégiákat alkalmaztak az iskola tanárai a nehezen kezelhető Nikóval szemben?
- ◆ Milyen kapcsolat, viszony van/lehet a hatalom és a tekintély között?

Spiró György

BADA TANÁR ÚR

(Részlet)

Félelmetes belépő volt: kivágódott az ajtó, becsörtetett egy drapp köpenyes, alacsony, kopasz, szemüveges kis ember, a tanári asztalra vágta az osztálykönyvet, a táblához ment, bal kezével, nagy betűkkel felírta: BADA, majd hatalmas léptekkel róni kezdte a termet a padsorok között, és szörnyű dolgokat mondott. Aki nem tanul azt kirúgja. Aki igazolatlanul hiányzik, azt kirúgja. Őt nem érdekli, ki honnan jött, milyen volt a bizonyítványa az általánosban, kik a szülei, őt a munka érdekli, ő nem tűri a becstelenséget, itt dolgozni kell, és aki nem hajlandó az meneküljön. Szenvedélytől remegő, a magánhangzókat hangsúlyozó, olykor csaknem artikulálatlan hangon mondta, mondta sajtáságos, zárt artikulációval a magáét, és rótt a termet fel-alá ötven percen át. Negyvenketten lapultunk, mukkanni se mertünk, éreztük, hogy ennek fele se tréfa; második év végére tizenketten repültek is annak rendje és módja szerint.

Csak néhányan távoztak valódi becstelenségért, *Bada tanár úr ugyanis a közepeseket sem tűrte meg. Behívatta a szülőket, és elmagyarázta: semmi baj sem származik abból, ha valaki nem gimnáziumot végez, jobb, ha a gyerek nem kínlódik, ha tisztességes szakmát szerez valahol. Volt, aki más, gyöngébb középiskolában jelesen végzett később, egyik társunk pedig, aki második után távozott, noha szerettük, és valamennyiünket, éltornász lévén, ügyesen segített át a nyújtón a nagykelep alkalmával, autószerelőnek állt, ma pedig európai hírű autóversenyző, Magyarországon hosszú évek óta a legelső.**

---

* Teljesítményelvárások

„Primum est officium”, ez függött jelmondatként a tábla fölött négy éven át a szekrénytől s az azon trónoló római bronzsastól jobbra. S most, hogy úgy érzem: ideje tacitusi tömörséggel jellemeznem Bada tanár urat, ahogyan ő kívánta fogalmaznunk, s ahogyan azóta valamennyien gondolkozni és fogalmazni igyekszünk, némi keserúséggel számlálgatom, vajon hányan ismerhették őt három és fél évtizedes tanári pályafutása alatt. Borzasztóan kevesen, hazánk lélekszámát tekintve. Sokan megfordultak a keze alatt, későbbi rendezők, színészek szép számmal; az ötvenes évek elején színháztörténeti jelentőségű előadást hozott létre a Madách Gimnázium diákjaival, amikor *Az ember tragédiája* egyébként éppen be volt tiltva, mégis szánnom kell mindazokat a milliókat, akik nem találkozhattak vele.

Úgy kell elképzelni Bada tanár urat, amint alacsonyan, kopaszon, ősz halántékkal, szemüvegesen, drapp köpenyében a könyvtárat ellenőrzi a nagyszünetben, felügyel az iskolarádió műsorára, kisszünetben lopva felkészül az órára, mert otthon erre nincs ideje, magánórákat kell adnia, nagyon sokat, hogy valahogyan megéljen, ebédre egyetlen szelet kenyeret eszik egyetlen kockasajttal, mert egyetlenmista a fia is, a lánya is, és ott marad délután, hogy néhányunknak, akiknek kedvünk szottyant rá, ingyen olaszt tanítson. Úgy kell elképzelni, hogy, horribile dictu, elmaradhatatlan pálcájával – négyszögletes, körülbelül fél centiméter vastag, harminc centi hosszú, barnára már mi pácoltuk – a csacsiságot felelő fejét püföli nem csekély erővel és humorizálás mögül is érezhető őszinte felháborodással, amin nevet maga a szenvedő alany, nevet az osztály, nevet Bada tanár úr, de azért elég komoly a dolog. El kell képzelni ugyanezt a pálcát, amint a *declinatio* és *conjugatio* szentségét szörnyű berregéssel zavaró, gyakorlatozó vadászgépeket fenyegeti az ablakból, és azok el is húzzák a csíkot a Váci út és

a Lőportár utca kereszteződése, az egymás mellett levő Bolyai János Gimnázium és a kerületi Bőr- és Nemibeteg gondozó egéről.

Bada tanár úr zordonan járkal a padok között, éppen „szóverseny” van: magyar szavakat hadar rettenetes ütemben, mi pedig a megfelelő latin szavakat körmöljük a kívánt alakokkal együtt, egy órán százat. A nyolcvanszázalékos eredmény már elégtelen. Az ajtó felőli padosorban ül a szenátus, a négyesek és ötösök gyülekezete, a másik két padosorban a plebs. A szenátorok jóval több házi feladatot írnak, és minden órán beszámolnak a Római élet egy-egy részletéből. Nem valami demokratikus koncepció, meg kell hagynunk, még akkor sem, ha a plebs bármelyik tagja szenátorrá válhat a megfelelő érdemjegy elérése révén, és bármelyik szenátor lemondhat tagságáról, ha egyúttal megelégszik a hármas osztályzattal. *

...

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Elfogadták-e a diákok Bada tanár úr maximalizmusát? Miért?
- ◆ Melyek a pedagógiai maximalizmus előnyei és hátrányai a diák, illetve a tanár szempontjából?

Szabó Magda

Merszi, mőszi

Ez a cikk azért születhetett meg, mert egy valamikor Debrecenben élt, most München környékén orvosként működő lány olyan valamivel lepett meg ismertetlen gratulálóként a születésnapomon, ami átvételekor évtizedeket ereszkedett vissza az élet már igencsak kurtának ígérkező fonala, s megállt a múlt egy pontján, újravilágította a már-már végső homályba merülő díszleteket. „Valami összeköt bennünket – írta az ismeretlen –, egyik, saját munkádat elemző kötetedből derült ki: akit mindketten őrzünk emlékezetünkben, nekem nagybátyám volt, neked tanárod, legyen hát tiéd ez a füzet, amit mellékelek, ebből hallottál te valaha részleteket azon az említett kiránduláson. Nem én küldöm, hanem az, aki valódi minőségére akkor ráérezte, s aki emléke addig kísértett, míg regénybe nem álmodta.”

A füzet, amit mellékel, irodalomtörténeti adalék. Az *Abigél* keletkezéstörténetének első mozzanata: az ötlet megfogán.

Hogy minden érthetővé váljék, fel kell villantanom újra az iskola képét, amelyben felnőttem, ahol „König tanár úr” is tanított, az iskoláét, amely tizenkét esztendő fordított arra, hogy viselkedésünk, szókinccsünk, teljesítményünk, felnőtteket megszégyenítő fegyelmezettségünk és tűrőképességünk egyszer majd visszaigazolja az anyaszentegyház nevelésének eredményes voltát. Visszaigazolta. E tizenkét esztendő nélkül igazán nem tudom, hogy vészeltük volna át az érettségit követő időszakokat, hogy bírtuk volna állni, amit állnunk kellett, de végtelen szerencsénkre bennünket valóban arra készítettek fel, ami nem égi mása, de valódi modellje

az életnek, amelyről az udvariatlan. Nánai tanár út nem átalotta az írni az emlékkönyvembe: az élet rossz, kegyetlen, igazságtalan, mégis kötelességem, hogy jót irgalmasságot és igazságtételt valósítsak meg benne. Hogy egyéb tekintetben mit köszönhattunk az intézetnek, bárhová kerültünk érettségi után, azonnal megmutatkozott: személyünkben minitudoakat indítottak útnak. Mintha pecsét lett volna rajtunk, láthatatlan jelzés, az intézet bárányai valamennyien ott volt a fegyelmezettség, munkabírás és munkaszeretet billoga, ennek a vesztett háború után módosult a minősítő jellege, mert a kommunisták nem kedvelték a felekezeti iskolák növendékeit abszolút felkészültségük és törhetetlen vallásosságuk miatt, mindez nemcsak szálla volt a marxista szemekben, de az egyéni karrierok koporsószoqe is, egészen ötvenhatig. (...)

Tévedés, hogy a gyermek szereti az anarchiát, a gyermek a nyugalmat szereti, mert az a biztonságos, ha meg olyan körülmények között nő fel, mint mi, egyenesen megkívánja a biztos kezét, mint a nemes paripa. *Mikor hatodikos korunkban Mádám helyett Mősziót kaptunk franciatanárunknak, mintha levendula került volna egy bőrlevelű, edzett ligetbe. Néztük Mősziót, mint egy csodát, sehoggy sem illett az általunk normatívnak tekintett nevelők közé. Minket nem akármilyen trénered edzettek, s mi álltuk az edzést, megrökönyödve néztünk össze, ha egy eddig katasztrófális véteknak minősült „gazteti” (zajt csapott valaki, mert rosszul elrendezett padfjókjából kizuhant óra közben a zsoldár, vagy nem volt kellőképpen megtisztítva a tábla) következmény nélkül maradt. Csattanó zaj: „Szíveskedjék felemelni” – hangzott az utasítás franciául. – „Ha megkérhetném, a hetes mossa le újra a táblát.” Sem ária, sem büntetés, sem a koncentrálas erősítésére a sarokban töltött fél nap. Hát mi ez a rendbontás? Még csak szépen sem ülünk, „tebénkedünk”. Mőszió hagyja, egy küssé használt legyet szed ki a tintatartóból, azt szárítgatja, s közben ragoztat, vagy olvastatja Gallia történetét. Mőszió abszolút nyugalmat és a körötte dúló realitás ugyancsak*

abszolút figyelembe nem vevését lehetetlen volt nem regisztrálni. Ha el tudtuk mondani franciául valamelyik gall hős történetét, nagyon megdicsérte a felelőt, ha az illető viszont szemmel láthatólag nem volt tisztában se a Zsül Szezárt megvető Vercingetorix jellemével, se a rendbogyó igéekkel – naponta öt rendbogyó volt kötelező –, akkor sem történt semmi. Mőszi megvigasztalta a pironkodás nélkül, némán álló tanulót, majd máskor több ideje lesz felkészülni, ezt a rossz jegyet be sem írja, hiszen tudni való, hogy rövidesen kijavítja.*

Mőszi lassanként olyan lett, mint egy legenda: ez az ember képtelen haragudni, indulatba jönni, ez se fegyelmezni, sem büntetni nem tud, ez csak jó, elronthatatlanul jó, gyöngéd és udvarias, mint langyos fürdőben engedjük el magunkat az óráin. Mi álltuk az edzést, kemény trénerék dolgoztak az izmainkon, Mőszi óráin pihentünk, még bosszantani sem volt érdemes, mert mikor megpróbáltuk, úgy tett, mint aki nem veszi észre. utólag, míg elemzem, riadok meg, milyen kevés valóban jó embert láthattam életemben, hogy nem döbbszem rá idejében: előttem az abszolútum, az emberi ember, aki együtt sír velünk, ha valakit valódi gyász ér, s nem átallja azszal tölteni az idejét, hogy suta tévedéseink gubancát sorra kibogozza.[◊] Senkinél nem tanultunk olyan keveset, mint nála, de senkit sem szeretünk olyan gyöngén, védelmező szeretettel; egy idő múlva megcsináltuk az ideológiát: egy szelíd fiúcskát kaptunk bizományba, nem illik visszaélni komoly erőnkkel, Mőszi az élet általunk túl hamar megismert, kemény és keserves oldalát nem ismeri, hát őrizzük áldott gyanútlanágát. (...)

Mőszi az iskolai turistacsapat állandó férfi kísérője volt a három tanárnő mellett, második éve tanított már bennünket, mikor a tanévet a Bükk megismerése céljából indított kirándulással fejeztük be. Ez volt az a turistaélmény, amelyre új müncheni barátnőm célzott, Bánkút egyik

---

· Szakmai etika

□ Tanítói / tanári szerepek

tisztásának tábortüzénél érte tudatomat az a parányi ütés, amelynek nyoma marad, s később, ha az ideje eljön, külön életet teremt magának, aktivizálódik. Ültünk a tábortűznél egy este, kifogytunk játékból, dalból mókából, mikor az álmosodó hangulat vérátömlesztést kapott, Mőszjő félénken megérdeklődte, sértené-e valaki epidermiszét, mármint lelke érzékeny felszínét, ha más olvasmány híján, unaloműzőnek, ismertetnek ifjúkori naplójából néhány lapot. Lelkes biztatás fogadta, azt hittük, Mőszjő hajdani iskolai baklövéseit rögzítette, esetleg ismerteti, milyen volt a francia egyetemen elkerülni a bűnös város kísértését, ám prospero akkor először és egyben utoljára felemelte a varázspálcáját. Mőszjő az első világháborús naplóját nyitotta fel, azt a kockás füzetet, amelyet én az idén megkaptam, s a térdnadrágban kuporgó, nagy szemüveges, megszokott vígjátéki figura eltűnt, helyette egy ifjú tüzér hadnagy lovagolt a hajdani Stefánián, búcsúzott szépségtől, ifjúságtól, esetleg az élettől. Aztán már golyózáporban nyargalt a hadnagy, ott kínlódott katonáival a Száva-parton, körülötte ember-állati hullák, felperzselt lakóhelyek, halál, téboly, pusztulás, a háború vaspatájának nyomai a sértődött búzaföldön. Már értettem, mitől féltette lelkünk epidermiszét, oka volt rá, iskoláskoromban először éreztem megnedvesedni a pilláimat. Pedig mi volt az a nagy francia tragédiákhoz képest, amelyekre tanított, amit leírt, hogy hazaért egy kiürített faluba a csorda, és az emberi mesterkedésekből mit sem értő állatok ballagdálnak hazafelé, busa fejű tehének állnak eleinte türelmesen, aztán hanggal jelezve, itt vannak, eresszék be őket, de nincs, aki kitarja a kaput, a tehének bögnék, ríják a természet nagy törvényét, hogy így kora estén az asszonyok fejni szoktak, nem karjukon gyermekekkel menekülni, és ki locsol fel járdát, veteményeskertet, gyújt tüzet, mi történt itt, míg hajnaltól alkonyra fordult a világ. Hogy megszegyenültünk valamennyien, míg azon a kiránduláson Mőszjővel együtt

jártuk a hadak útját, hallottuk, szinte láttuk, hogy lövik alatta a hidat, akkor is láttuk, mikor Sabácon éppen a kifosztott, feldúlt francia olvasóköri házába téved. Francia olvasóköri, édes Istenem! Mocsok, por, hulladék, könyvfalak. Gyalogsági puszkagolyók záporoznak, huszárbajtársa elesik, ott fekszik piros nadrágjához szorított, merev kézzel az árokpárt zöldjében, tűzparancs jön, szállnak a srappnelek, a világtörténelemben belenyávog egy gazdája vesztett fehér macska, nyakán pántlikával. Mőszi benyit egy másik feldúlt épületbe, ahol a rombolás mellett észre kell vennie, valami leányka élhetett itt, a meggyalázott szoba padlóján gyöngéd érzelmek levelezőlapos visszajelzései, megtörlöm a szememet, és már írom a regényt. Mőszi megtalálja a lányt, aki valaha itt lakott, visszaviszi neki az összeszedett levelezőlapokat, de közben egymásba szeretnek az ismeretlen leánnyal, és a lapok írója amúgy is elesett, így aztán viheti Mőszi az arát, akihez hogyan lehetne feleségül menni, hiszen más, teljesen más a valódi arca, mint amit naponta felénk fordított. Hány ábrázata van valakinek? Lehet-e hős, aki csak álcázza magát gyávának, mert ahhoz, amit végeznie kell, a bumfordi suta szerepe jobban illik? (...)

Időbe telt, míg felfogtam, de végül is felfogtam: Mőszi átélte és látta valamit, az első világháború rettenetes eseményeit, annyi égő várost, hogy később úgy döntött, iskolánkat nem teszi terepasztallá.* Mőszi – gondoltam akkor – még tökéletesen tájékozatlan abban, amit már rejtett a jövő, nem akar ügyet csinálni olyasmiből, ami frontélményei után bagatell, modortalanságainkat, baklövéseinket nem csak az iskola, az idő is segíti majd méltó emberi magatartássá szelídíteni. Mőszi – tudom most, míg ezeket a sorokat írom – pontosan megérezte, hazánkkal a vesztett első világháború után akkora barbár igazságtalanság történt, ami egyszerűen lehetetlenné teszi, hogy

---

*Értékfelfogások

ténylegesen befejeződött volna, most a harmincas években, mikor mi vagyunk gimnazisták, csak a felkészülés folyik, és rövidesen újra megszólalnak a fegyverek. Hány lélegzetbiztosító esztendő még, míg a padban a kislányok vihoghatnak, hány langyos fürdőként ható pihenőóra; annyi könnyet látott, annyi vért, miatta nem fog ártatlan szívén karcolást kapni senki, nagyszerű nevelőtestület dolgozik mellette, de a tanár urak zömükben papok, a hölgyek nagy része vénkisasszony, nem jártak Sabácon, és annyi kemény jellem között hadd legyen egy kinevethető, becsapható, aki hajnali álmát a bebocsátást követelő csorda sírása lengi át, és holta, mennyi halott. (...)

„Minden pótolható – gondolhatta annak idején Mőszi –, csak az elmaradt öröm és a derű nem. * Jön a háború, érzi az idegeiben, a sok karcsú virágszál, aki köszöntésére felpattan a padból, hadiözvegy lesz, hadiárva. Ebből ott és akkor, négy évvel az Anschluss előtt, csak annyit értett a turistacsapat, hogy teljesen félretájtuk Mőszi. Mőszi nem képtelen, csak nem kíván részt venni hibátlan magatartásunk kialakításában, áldja meg sose büntető kezét az irgalmas Úristen. És most sok volt a hadinaplóban a halál és a vér, mielőtt aludni vonultunk, azért elénekeltük a bányászti tisztásnak, hogy a cifra palotának zód az ablaka, és jöjjön már az a tubarózsa, mert igen várjuk. A szemem előtt átformálódó, a polgári létben Isten tudja, hány titkot őrző, első alkalommal férfinak érzékelt Mőszi adta élmény hatására jött létre hamrincvalahány évvel később az *Abigél*.

És most ezt a regényt szeretném megköszönni, Mőszi, és tanár úrnak jelentem a rendhagyó ígéből ma sem tudom valamennyit. (...)

Mindent merszi, Mőszi, azt, amit megmentett számunkra, a láthatatlan emlékkönyvbe préselt emléket egy igazi férfiról. Mikor félrenézett, hogy ne

kelljen ránk szólni, mert kinevettük, Mőszjő, már tudta, amit csak a nagyhatalmak, hogy Magyarország helyét kijelölték, és az atombomba készül, és kurta az idő, amíg még gyerekarcaink és a második világháború közé tudja feszíteni védelmül az antihős emberségét és bátorságát.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Mivel magyarázható, hogy a szigorú gimnáziumban Mőszjő nem vált nevetségessé?
- ◆ „Hány ábrázata lehet valakinek?” Sokszor kárhozzátjuk a tanárokat, hogy nem tudják, talán nem is akarják igazán megismerni a diákokat. Vajon a diákok ismerik-e a tanárokat? Kell-e, jó-e egyáltalán, hogy ismerjék? Érveljen ellene és mellette!

Váci Mihály

Ének a kútból
1943–44

A tisztelendő úr, mint egy berber fejedelem: gyönyörű barna bőre feszült, ragyogott beszédesen nagy boltozatú homlokán, apró göndörű sűrű olajos fényű haja éles határral rajzolta körül az érbelem tisztásait. Komoly beszéd közben is nevetni látszott, mert húsvörös ajkai közt vadállati egészség ragadozó fölényével kacagtak elő biztosan ágyazott fogai. A hangja mintha mindig *z*-hangokat dédelgetne, buja és bűbájtító volt, a prédikáció közben is udvarolt, s ha az oltár előtt imádkozott; a nők bőrén tíz ujjal kérlelte az engedelmet az áhítatos kívánság.

A tisztelendő úrral szemben ültem én, a tizenkilenc éves újdonsült tanító. Hosszú voltam, mint bajban az imádság, sápadt, mint a kenyér bele. Régen volt, hát hihetetlen: testben-lélekben úgy hajoltam a tisztelendő úr előtt, mint súly ától a búza. Félénken meg-meghabarva a mondatot, összevissza beszéltem, s a félelemtől és a szégyentől bőgtem volna, mint az anyjától elválasztott borjú.*

Néhány hete kaptam meg a tanítói diplomát. (...)

Miután megismerte szándékaimat és engem is, kellemes szuszogással felállt, ruhája és szivarja elbátortalanító illafelhőiben a falitérképhez lépett. Odaintett engem is.

Nyíregyháza város és a hozzátartozó tanyavilág térképe régtől kedves volt nekem. (...)

Hát ennek a tanyavilágnak a térképét nézegettük most együtt. A főisztelendő úr puha ujjá a miti-zöld folt közepére bökött.

---

* Hatalom, hivatali hierarchia

– Ez, látnivaló, ez itt íme, az anyaszentegyháznak a második Manda-bokori iskolája. Ide megválasztunk, ha téged az iskolaszék az Úrjézus Krisztus szolgálatára rendelni istennek tetsző elhatározásnak látja. Itt fogsz fungálni, mivel elődöd most katona – és az Úr akaratából a haza határait messze földön védelmezi. Szolgálati helyed a várostól kilenc kilométerre lesz. Bizony kegyelemmel van hozzád az Úr, mert más testvéreink és kollegáid tizenhárom–tizenöt kilométerre kezdik a Bálint-bokorban vagy a Simán, a Nagylapason, és csak nagyon későn jutnak el ilyen közelre az Úr templomához, mint ahol te, íme, máris kezded. Mert jegyezd meg, nálunk az Úr akarata az, hogy a fiatalok kinn kezdik szolgálatukat a legtávolabb lakó lelkek hasznára, és csak ha az anyaszentegyháznak tetsző fáradhatatlan életet töltenek ott el, s már gimnazista gyermekeik vannak, akkor jönnek közelebb, és végül húsz-huszonöt esztendő múltán helyezik őket a városba. A mi Urunk Jézus Krisztus segítségével – és ha én is akarom –, húsz év múlva a városban lehetsz.

– Igenis; Tisztelendő Úr. (...)

Megérkeztünk. Az iskola körül drótkerítés, a kapuja nyitva. Lojek András elsietett a lakás kulcsáért a szomszédba, az iskola gondnokához. Leraktuk a „berendezést” a kisebbik szobába. Én benyitogattam a tanterembe és a tanítói lakás helyiségeibe. Lojek figyelte a hatást. Megköszöntem a fáradozását. Elment.

Egyedül maradtam.

Korán bementem a tanterembe, amit az első napokban én sepertem fel. Csodálatos illata, mélységes zenéje van a régi, régi tanyai tantermeknek. Álltam és hallgatóztam. Fagerendás mennyezet. Honnan vették ezt a félelmetes mestergerendát? Szúette, párától, füsttől, lehelettől rőtbaránára

pácalt keresztgerendák, mennyezetdeszkák. A padok is ki tudja hány évtizede guggolnak itt. Tetejük a fa gyűrűzete szerint rovártkásra kikopva, de tükörsimára csiszolva a könyököktől, fenekektől. A vastag, ormótlan deszkákból szegezett padló olajjal átítatva. A falakat évenként meszelték, ujjnyi volt az egymásra pikkelyeződő mészréteg. (...)

A sarakban egy szekrény, az 1860-as évekből. Legalábbis az ajtaján ilyen dátummal kezdődik egy lista. A szekrényajtó belső tiszta, gyalult oldalára minden tanító, aki itt élt, dolgozott, odaírta a nevét, szolgálata kezdetének dátumát. Elolvastam a listát. Az utolsó névnél csaknem le kellett guggolnom, hogy kibetűzhessem.

Fogtam egy ceruzát és szinte letérdelve aláírtam: *Váci Mihály, 1943. szeptember 3.*

– *Erős várunk az Úristen! – jöttek, és köszöntek egymás után a gyerekek.** Elővettem az osztálykönyvet. Nyolcvankilenc gyerek iratkozott be. Nyolcosztályos volt az iskola. Én voltam a tanító, az igazgató, a pedellus, a tantestület. Elmúlt nyolc óra. *Megkezdtük a tanítási napot. Felolvastam a névsort. Sokan hiányoztak, az iskola, egyharmada. A kérdésre ilyen válaszokat adtak a padszomszéd gyerekek:*

– *Tanyás, szülei a városba mentek.*

– *Tebénre vigyáz.*

– *Malacokkal van.*

– *Kistestvérkéjére kell vigyázni.*

Később ősszel és még inkább télen kiegészültek ezek a válaszok:

– *Nincs nagykendője.*

– *Apja a városba ment, annak kellett a csizma.**

· Köszönés
· Életmód

Így aztán, ha egy-egy osztályban megtanítottam a „leckét” a jelenlevő kétharmadnak, a következő órán újra kellett kezdenem az előző napon hiányzó egyharmadnak is. Kétszeres erőfeszítéssel kellett dolgozni, és annak is alig volt látszatja.

– Kerekréti János, mondd el a földrajz leckét.

Kerekréti áll a térkép előtt, hallgat. Pedig értelmes, jó eszű.

– Mi lesz, Kerekréti?

– Nem tudom a leckét, tanító úr. Tegnap szántottunk, este meg a mamának kellett segíteni.

Kerekrétiék hárman jártak inkalába. Apjuk húszholdas, jómódú gazda volt, de éppen katona a fronton, és édesanyjuk korán befogta a gyerekeket a férfimunkára. (...)

– A füzeteket a padra! – mondtam a tanítás kezdetén, és leléptem a katedráról a padok közé, hogy ellenőrizsem az írásbeli feladatokat. Végigmentem a padok között az I. osztályosoktól a VIII. osztályosokig, fölējük hajolyam, közējük vegyültem, lapoztam a füzetüket – és megcsapott a szegénység émelyítő és ájultató szaga, melegben felszálló párája. Az iskolában mindig volt tizenégy-tizenhat lelenci, menhelyi gyerek. Ezek a szerencsétlenek I. osztálytól VIII. osztályig a teleptől kapott vastag durva ceigrúhában, kincstári bakancsokban, vastag flanelingekben jártak. A gazdák azért fogadták magukhoz őket, mert a telep fizetett értük, ruhát, tanszert adott – a gazdák meg pásztoroknak, kiskocsisoknak használták ezeket a gyerekeket. Legtöbb az istállóban a dikón aludt, ritkán fürödhettek, és a munka, az istálló párája s az állatok gőze, izzadsága, a megaláztatásnak olyan kesernyés-savanyú, fojtó pállott illatával bugyolálta be őket, hogy a tanterem melegében úgy párologtak, mint eső után a juhok. A többi: a nem lelenci, de egyébként nagyon szegény gyerekeken is megérezett, hogy otthon sokan

alszanak egy ágyban, és apjuk munkában nyűtt, esőben, télben az ácsorgó lóra terített nagyujjásával takaróznak. Kezük – ha kezembe vettem, hogy a betűre vezessem őket –, bizony sokszor maszatos volt, és ragadt az ujjuk. (...)

Kezdjük a tanítást! Egy-egy nyiszorgó padban öt-hat gyerek szorong.

– Figyelem! Első osztály a bal tábláról másol, második osztály a jobb tábláról lemásolja háromszor ezt a szöveget. A harmadik és negyedik osztály az ötös szorzótáblát gyakorolja, de csendben, tel Öt, hat osztály, figyelem, leírjatok emlékezetből a házi olvasmány tartalmát. Hét, nyolc osztály idefigyel. A cukorgyártásról tanulunk.

A hét-nyolcadikosok a tanterem végében ültek az utolsó padban. Odalépek hozzájuk. Erre a hátam mögött hagyott padsarakban az első, második, harmadik osztályosak pár pillanat múlva már paszuly- és tengeriszemekkel dobálják egymást, nyöszörögnek, vibognak, tépik egymás fülét. Suttogva kuncognak.

Abogy hirtelen visszafordulok, megmerevednek, szemüket lesütik, és mintha megverték volna őket, sunnyin a papír fölé hajásnak. Ez így megy az egész tanítás alatt. Öt percenként rájuk kell szólni. A hátam mögé felvigyázót kell állítani. (...)*

Szombaton általában nem volt tanítás. A szülők mind bementek a városba, a hetivásárra, a gyerekek a tanyára vigyáztak. A tanulók úgyse jöttek volna iskolába, ezért a hatóság jobbnak látta, ha szünetet rendel el, és a szombati napokon a tanítók tantestületi értekezleten vesznek részt. Ezeken az értekezleteken harminc-negyvenen jelentünk meg. (...)

Az értekezlet hivatalos része nem volt lényeges. Inkább az előtte és utána zajló beszélgetések, pletykák, baráti sorsokba belevigasztalódó beszélgetések,

---

* Osztatlan iskola

közös sorsok, egy igájú jövendő, azonos fájdalomba való, elernyesző belenyújtózkodások. (...)

Egyszer az egyik velem egyidős fiatalkartársnak – aki pedig még a legtöbbre törő volt közöttük, mert építész mérnök szeretett volna lenni – kamasz lelkesedéssel mutattam meg az új Ady-kötetemet, és beszéltem a kötet keltette szerelemről. Villanyszéknél dermesztőbb gúnnyal, büntető fölényel végezte ki kezdődő, őt kereső vallomásom, baráti érzéseimet:

– Mit nagyképűsködsz, minek az nekünk? Ady-verseket olvasol! – Utána hónapokig szégyelltem magam. Úgy beszélt erről, mintha reggelenként sétalovagoltam volna a város főutcáján.

Tudták rólam, hogy sokat rajzolok, és ezért az egyik tantestületi értekezleten egy idősebb Göre Gábor bajuszú, anekdotabeli tanító bátyám felállt, népbírói hangon dörögte ellenem:

– Aki művészkedni akar, annak nincs helye közöttünk, menjen innen!*

Nem haragudtam rá. Azóta is, ha találkozom vele, irigyen csodálom. Csodálatos ember volt. Teljes, egész, megbonthatatlan és hiányérzet nélküli, drága bölcs harmóniával szemlélte a világot, mindenhez értett annyit, amennyit, keveset – de önmagának mindenről végleges válaszokat tudott adni. Kérdései sose voltak, csak megnyugtató válaszai és megoldásai. A munkáját jól csinálta. (...)

A tanító nem volt úr. Csak addig kártyázott vele a fiatal pap, amíg kinevezték őt káplánnak – aztán már nem, Ha a tanító bement a városba, nem volt méltó társasága. A gimnáziumi tanárok úgy óvakodtak tőle, mint a paraszt a cigánytól. A gimnáziumi tanárokat is csak éppen elviselte a kenetektől illatos úri tömörülés – éppen ezért rettegtek elárulni a hivatás, az együvé tartozás legkisebb jelét is, nehogy az esett tanítókkal való rokonítás miatt ők is kikopjanak a társadalom elit rétegeiből. Abogy a parasztból lett úr nézi le legszívesebben a parasztot, éppen úgy a tanár óvakodott legjobban egy földrajzi

---

* Tanítói / tanári szerepek

Váci Mihály: Ének a kútból

övezetbe kerülni a tanítóval, különösen, ha az tanyai tanító volt. Orvosok, mérnökök, megyei tisztviselők, egyéb értelmiségiek: – ilyenekkel hatéves tanítóskodásom alatt soha nem kerülhettem emberi közelségbe, még módom sem volt olyan szobában megfordulni, ahol közülük egy is megtörölte volna a lábát, vagy a cigarettáját végigszívta volna. Orvosokkal csak a kórházakban találkoztam. Kedélyes, leereszkedő viccelődéssel kezeltek, mint az öreg parasztokat szokás. Mikor az éjjeliszekrényemen egyszer egy Baudelaire-kötetet láttak, úgy néztek rám a vizitáló orvoscsapat, mintha egy futballistánál az angóranyl-tenyésztés könyvét találták volna. De nem viselkednek velünk másként, fiatal tanyai tanítókkal maguk a tanítók sem. Otromba göggel, mesterkedéssel riasztották volna el bármelyikünk közeledését, nehogy úrilánynak nevelt libuskáikat kompromittáljuk x-lábú, Jávor Pál-bajszú karpaszományos udvarlóiuk előtt. A tanítók is arra vágytak, hogy egy házasság gatyamadzagjával pucér székenyükre korcolják az úri osztály fehérméjűjét. Nyomorú, rangkórság ütötte kis ország volt ez, ahol mindenki lábujjhegyre ágaskodott, hogy az őt megilletőnél egy fokkal magasabb asztalról hulljon nyáladzón kitért szájába a morzsa. (...)*

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A tanítónak/tanárnak vajon példaképnek kell-e lenni 24 órán át? Ha igen, hogyan, milyen módon, milyen értelemben? Ha nem, miért?

---

* Társadalmi presztízs

- ◆ Véleménye szerint hányféle szerepben kell egy pedagógusnak helytállnia?

ISKOLA ÉS ÉRZELMEK

Életünk minden pillanatát végigkísérik az érzelmek. Ennek ellenére – vagy talán éppen emiatt? – évszázadokig meghatározó volt Arisztotelész azon álláspontja, hogy az érzelmek olyan tényezők, amelyeket a logika, az ész ellentétéként értelmezhetünk, és amelyek zavarják azok működését. Ma is sokan úgy vélik, a legokosabb, ha igyekeznek érzelmeiket minél inkább háttérbe szorítani, lehetőleg nem is figyelve rájuk.

A legújabb pszichológiai kutatások kiderítették, hogy az érzelem és a gondolkodás nem egymás ellentétei, hanem szorosan összefonódnak, egymástól elválaszthatatlanul, egymást segítve működnek. Az érzelmek teszik lehetővé, hogy a világot a jó és rossz, vagy legalábbis a jobb és rosszabb dimenzió mentén tudjuk értelmezni, azaz képesek legyünk döntéseket hozni. (Egészen hihetetlen, de ha valaki agysérülés következtében képtelenné válik az érzelmek átélésére és kifejezésére, egész személyisége megváltozik, és nem lesz képes többé döntéseket hozni – még akkor sem, ha intellektusa egyébként ép maradt.) Jobb féltekénk egészsként ragadja meg a különböző helyzeteket, és e gyors – a gondolkodásnál sokkal gyorsabb! – kiértékelés eredményeként jelennek meg az érzelmek.

Az érzelmek különösen intenzívek akkor, ha társas térben mozgunk, ha más emberekkel kerülünk kapcsolatba. Az iskola világát is át- meg átszövik az érzelmek. Ezek közül a szorosabb értelemben vett társas érzelmek: a rokon- és ellenszenvnek néhány formáját vesszük szemügyre.

A társakkal való érzelmetli kapcsolat igénye – amit általában szeretet-szükségletnek nevezünk – velünk születik; kielégítése az egészséges fejlődés szempontjából fontosabb, mint a korrekt ellátás.

Későbbi kapcsolataink alapmintáját édesanyánkkal való kapcsolatunk adja. A vele – és később az édesapával – való érzelmi azonosulás teszi lehetővé, hogy elfogadjuk és beépítsük a szabályokat, normákat, elvárásokat. Az életünkben megjelenő első pedagógusok (az óvónők és a tanítók) még szülő-pótlékok: hasonlóan szoros és érzelmeteli kapcsolatra vágyunk velük, mint a szüleinkkel, és csalódottak vagyunk, ha ezt nem kapjuk meg.

8-9 éves kor körül változás megy végbe: családon kívüli társas életünk legfontosabb személye már nem a pedagógus; a kortársak, a barátok veszik át a szerepét. Átalakul a felnőttekhez való viszonyunk. Elfogadásunk már nem magától értetődő, a bizalmunkat már el lehet játszani. De továbbra is keressük identitásunk felépítéséhez a mintát, a követésre méltó személyeket. Modort és viselkedést, normákat, értékeket csak attól tanulunk, akit elfogadunk. Az elutasítás vagy a közöny gyakorlatilag kizárja a szociális tanulást.

A tanár számára tehát – ha a nevelésben hatékony szeretne lenni – fontos, hogy jó kapcsolatot építsen ki a diákokkal, hogy megnyerje a bizalmukat, együttműködési készségüket. Ezt sokféleképpen el lehet érni, de bármilyen tanárszerepet valósítsunk is meg, a működőképes kapcsolathoz mindenképpen szükség van a következetességre, őszinteségre, hitelességre.

Mára már megváltozott az iskola világa. A tanár hatalma már nem magától értetődő. A diktatúra mint társas működési mód az iskolában sem tartható fenn. Tanár és diák viszonyában ezért ma már több a kölcsönösség, mint akár néhány évtizede. Ha elfogadást és bizalmat szeretnénk, nekünk kell ezt megelőlegeznünk a diákok felé. Ha támogatást és együttműködést szeretnénk, nekünk kell ezt kezdeményeznünk.

A tanári pálya egyik nehéz kérdése, mit kezdjen a tanár a diákok iránt érzett személyes érzelmeivel. Van-e értelme annak a kijelentésnek, hogy

„szeretem a gyerekeket”? Vajon lehetséges-e, hogy mindenkit egyformán szeressünk? Természetesen nem, hiszen a gyerekek nem futószalagon készült tömegtermékek, mindegyik egy külön világ – hogyan is viszonyulhatnánk tanárként mindegyikükhöz ugyanúgy? Más kérdés, hogy mennyire mutassuk ki akár pozitív, akár negatív érzelmeinket. Sok diáknak jelent hosszú ideig meghatározó, fájdalmas élményt az iskolában elszenvedett megkülönböztetés. Nem kell ennek feltétlenül az osztályzatokban is megjelenni. Ne feledjük, hogy a tanár figyelve, mosolya, támogatása is jutalomértékű a diák számára. Bár apró jelekből a gyerekek mindig kitalálják, kit szeret a tanár jobban és kit kevésbé, mégis arra kell törekednünk, hogy negatív és pozitív érzéseinket tudatosítsuk magunkban, de minden diákkal azonos módon bánjunk.

Előfordulhat, hogy tanárként érzelmi szükségleteinket a diákok körében próbáljuk kielégíteni. Ragaszkodást, szeretetet, hálát várunk tőlük. Vagy éppen hatalmat szeretnénk gyakorolni felettük, irányítani szeretnénk őket, befolyásolni a döntéseiket, az életüket... Fontos kérdés, hogy vajon ez-e a tanár dolga!

Természetes, hogy a legjobb, ha szeretjük a gyerekeket. De veszélyes, ha elsősorban nekünk, tanároknak van erre szükségünk. És vajon milyen szeretetre van szüksége a diákoknak? Vagy másképpen: lehet-e rosszul szeretni?

Ágh István

Álmomban vizsgázni kellene

Közeledik az idő, s mit is csinálok én? mintha semmit sem csinálnék; még nem tanultam semmit érettségire, számtanból megbukom. Nem iskolai félhomályban, inkább mosókonyhagőzben vagy valami köddel kitömött tájon földtelenül lebegek.

Többször, egyre többször visszatérő álom. Álmomban az érettségim innen vagyok, bár tizenöt évvel túl azon. S a valóságban mennyit készültem! Olyan volt az az idő, mint a börtön, mint katonai menetgyakorlat, mint százszor jobbra át, balra át; még egyszer Aranybulla, Dózsa György, ott a kollégium hátsó udvarán, romok között, a letíport gazban, az első dugott cigaretták ízével a számban; gyökévonás, csillagászat, gondtalan csitrike lábfényének ragyogásában. S előtte pár nappal már az álmatlan izgalom, szőlőcukorevés nyugalomért, mások izgalomára figyelés, s aztán a vizsgán a 21 plusz 2 egyenlő 24-gyel szörnyű tévedése.*

Most nincs kollégiumudvar, se tóparti séták, se tételek, se könyvek. Ez nem izgalom, most a sikertelenség teljesen nyilvánvaló, ez maga a feneketlen szorongás.

Istenem, már évek óta nem voltam számtanórán, tankönyvet se láttam, tanár sem törődik velem, itt sincs, de mégis tekintetét érzem a tarkómon, amint a sötétebből éget.

A folytatott álmok tovább éltetik a lehetetlenséget, a szorongás szürke gyűrűi egyre kisebbednek körülöttem. Két életem van, az egyik szüntelen készülődés olyanra, amire nem készítettem föl magam. Bár a nagy bukás előtt mindig fölébredek, megállapítom szobám tárgyait, egy másik éjjel ebbe

---

* Vizsga mint életélmény

az álomba megint behulllok. Végiggondolom – csak az összeadást és a kivonást nem felejtettem el –, méltó vagyok a büntetésre. Mert nem őriztem meg a tudást, alig vittem valamire, míg a halhatatlanság kertí várait rakosgattam idegen ház udvarában. Az a könyv évek óta nem volt kezemben, hogyan is érettségizhetnék annak a kornak az elején, mikor már felnőttek szokták mondani az embert? Tiszta logika a viselkedésben, megélni a törvényt, pontosan készülni amire kell, illendően kelni és feküdni, a kérdésre válaszolni, ismerni a határt, tudni a számtant.

Osztálytársaim tudják, nincsenek is a képben. Miért is lennének, mit beszélgethetnék a bajról? Lehiggadtak, leérettségiztek, magabiztosak, a főnökük nem tanáruk. Minden ébredéskor irigylem őket.

Magamnak meg végre a bukást szeretném. Megjelenne valaki, elítélne, és fölszabadulnék. Megmondaná, mire való volt ez az időhúzás, megmondaná, miféle ember lehetek ítéletétől.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Véleménye szerint szeretett-e a szerző iskolába járni? Miért?
- ◆ Hogyan érheti el egy tanár azt, hogy diákjai szívesen gondoljanak vissza érettségi vizsgájukra?

Babits Mihály

Timár Virgil fia (részlet)

Timár néha valósággal megalázottnak érezte magát kis barátjával szemben. Mert kettőjük közül a fiú volt az, aki kevésbé szorult a másikra, ő volt az erősebb. Ezt Timárral önkénytelenül és gyermeki kegyetlenséggel éreztette sokszor.

Semmi tisztelet sem volt benne a tekintély iránt. Amint a Timárral való barátság megszokott lett előtte – Timár maga megszokott, mint egy apa –, úgy bánt vele, ahogy élénk eszű és élénk temperamentumú fiúk nagyon is jó apáikkal szoktak: kissé gúnyos és fölényes szeretettel. Hiszen csak erre vágyott mindig Timár – hogy úgy tekintse, mint valaki egészen közeli, mint apát; most mégis fájt neki! Mert mi az apa a fiú lelkének? Egy kedves öreg bútor, semmi egyéb; mindenki más jobban foglalkoztatja őt. Timárnak lelkét néha mintha éles kések szúrták volna, mikor a fiú ártatlan őszinteségében elárulta, amit maga sem tudott tudatosan: milye keveset jelent neki ez a jó tanár-pap. Pista nem csinált titkot belőle, hogy sokallja az időt, amit Timárral tölt: és mind nyíltabban iparkodott abból lealkudni; Timárnak pedig, a gyöngye apának, nem volt eszköze érvényesíteni akarátát; néha szinte könnyörgött Pistának: igen, megalázta magát előtte – és önmaga előtt! * De hogy tudott volna haragudni? Oly szép volt a fiú, kedves és vidám fölényében, gyermeki, dacos vállrándításaival s avval a szelíd és gúnyos modorral, mely mindig a szegény Linára emlékeztette őt!... Olykor szeszélyes volt, mint egy kacér asszony – de annál kedvesebb. Mentül jobban fölébe nőtt, annál leküzdhetetlenebbül szerette! Nem volt-e az ő lelkének gyermeke? Fában is az nő leghamarább fölébe földjének, amelyik abból legtöbb erőt szívott! Volt-e valaha fogékonyabb, tehetségesebb tanítványa

---

* Érzelmek az iskolában

Pistánál? Mit tesz, hogy ha már nincs reá szüksége? Amit kapott tőle, azt többé semmi el nem törülheti.

S Timár látta a fiát, folytatóját; múlt az idő, s a tanítvány egyre többet ígért... Amit ő gyűjtött, azt ez a gyermek készen és korán megkapva, új és nagyszerű célokra fogja értékesíteni. A tudomány embere lesz talán: büszkesége a rendnek, mely nevelte, az egész hazának... Pista rajongott a tudományért, mindenért rajongott. Bögöziné volt a legjobb asszony a világon, a Bögözi fiúk a legkedvesebb gyermekek. Emma a legszebb lány – de a TUDOMÁNY volt a legdicsőbb dolog az életben: mohó esze szította, mint a virág a napot. S minden gyermeki fölénye mellett is bámulta Virgil nagy tudását: ki volt oly jártas rég letűnt korokban? Timár csak elnézte: ha ő bírt volna így rajongani! De ő száraznak érezte e tudást az ifjú fantázia alkímiája nélkül, mely színek, lelkek és sorsok csillogó szövetévé képes varázsolni. *Napról napra jobban Pista lett minden munkájának, egy egész élet görnyedésének egyetlen értelme. Érte történt: nem volt haszontalan!...* * S néha jöttek órák, mikor a tanulás gerjedtsége közel hozta őket, mint egy közös szenvedély rabjait. Pista ugyan nem szeretett együtt tanulni Timárral: de beszélni arról, amit tanult: igen!

Pista abban a korban volt, amikor az ész, a szellem ereje és méltósága először mutatkozik meg az ifjú előtt, s elvakítja fényével a lelket: mindent ebből az egy szempontból tekint, minden embert e szerint ítél meg. Ezt a próbát Sóton kevesen állták ki, még a tanárok sem. Timár, az más volt: de a többiek?!

Szoboszlai Timót, a természetrajz elegáns tanára? Aki vakító fehér reverendaujjában jól ápolt kezét gesztusra emelve, oly üres pátoSSzal tudta szavalni a tankönyv szép latin neveit: *Lamellibrachiata*, azaz *Lemezges*

---

* A tanári munka jutalma

kopoltyúsok. Vagy a kis Bogár Szaniszló, aki jó pedagógiai fogásnak találta a *bejretyutyutyu* nótájára énekelteni a latin regulákat: Vagy a vörös arcú Lesinszky, nagy hazafi, akinek ez a kérdés volt a trükkje:

– Milyen Ausztrália földrajzi alakja? – amire azt kellett felelni:

– Olyan, mintha Magyarország köré egy dézsa moslékot öntöttek volna ki...

– Tímár mégiscsak különb volt. Megérzett rajta a szellem embere, s az apró intrikákkal telehálózott klastromban, pletykás kisvárosban, valami nemes különállás különböztette meg, mely annál jobban imponált Pistának, minél jobban kinőtt környezetéből ő is. Múlt az idő, s ez használt Tímárnak: Pista megértetlen állt pajtásai között. Pista kezdte bizonyos naiv megvetés pózát felvenni mindenkivel szemben; szerette és lenézte a világot; mi volt itt körülötte? Cselédügyek és városi pletykák, Bögözi bácsi jogi kérdései, Emmuska érzelmes regényei s a bumfordi Lajkó futbalszennvedélye: mindez nagyon kicsinyes dolognak tűnt fel őelőtte, aki Cacsar politikájáról és az őskeresztény egyházak keletkezéséről szóló könyveket olvasott.

– Én nem is értem, hogyan lehet így élni, minden magasabb érdeklődés nélkül.

Ebben egyik voltak, egymásra találtak: a gyermek, akinek egész lelke még csupa szent kíváncsiság, tiszta magasba vágyás volt, és a szerzetes, világtól elvonult, könyvekbe merült félénk életével. A gyermek most érezte, hogy őt igazán a szerzetes érti meg; neki panasolta el fiatal életének első csalódásait, az első nagy lehangoltságokat, különös zavarokat, melyekkel ráköszönt az Ifjúság, ez az orv ellenség, aki kiragadja a gyermeket a panorámás nyugodt nézőtérről, és földobja a véres zavaros színpadra... világnézetének első nagy forrongásait. A papoktól nevelt, ártatlan fiúcska nem sejtette még e nyugtalanságok jelentését: s Tímár szemérme tiltotta, hogy kényes témákról szó essék közöttük.

– Munka! – mondta mindig a szerzetes. – Kerüld a tétlen perceket. Tétlen percekben fölcsíráznak a bénító, mérges hangulatok, mint a gaz az ugaron. – És egy nehéz görög szöveget nyitott föl; s a kemény észtornába, a lelki izmosodás érzéseibe belefeledkeztek mind a ketten.

Ó, a nevelés gyönyörűsége, a tanítványnak a mesteren csüggő, ábítatos, ígérő szemei! Timár fenékiig élvezte ezt a gyönyörűséget, mely nemcsak a lelki ajándékozás ünnepe, hanem egyúttal az emberi hiúság egyik legnagyobb kielégülése. Végérhetetlen szellemi tobzódások voltak ezek; nem tudtak betelni egymás gondolataival. * A tanár talán még jobban élvezte a fiúnak friss látását, meg nem vesztegetett ítéleteit, mint a fiú az ő tudását, bölcsességét. Néha késő estig ültek egy könyv fölött, mind a ketten lekéstek a vacsoráról. Máskor telhetetlen sétákat csináltak, peripatetikus beszélgetés közben, a tölgyes hegyek közt; volt egy kedves padja Timárnak, az úgynevezett Demir-kapunál, a Nap-hegy tetején, azon üldögéltek sokszor alkonyatig. Naiv fantáziájuk fölhevült, hangjuk emelkedett; a rigók fölriadtak, és a meszes hegyek visszhangzották a szót. Vitakoztak. Pista elragadtatta magát, szenvedéllyel, lelkesen védte álláspontját. Timár a görög ifjakra gondolt, Szókratész tanítványaira... az őskeresztény neofitákra.

Csakhogy Pista nem volt alázatos, mint az őskeresztény neofiták. Fölbátorodott egészen. Véleményeit habozás nélkül kimondta, és véleményei nagyon gyakran ellentétesek voltak a tanári felfogással. Ellenkezése szenvedélyes volt, szinte védekezés, s inkább magának szólt, mintsem tanárának: mintha szüksége lett volna önmaga előtt bebizonyítani, hogy neki külön álláspontja lehet. Mennél mélyebben érezte Timár hatását, annál erősebb lett ez a reakció. Már-már odáig ment, hogy elég volt Timár

---

* A tanári munka jutalma

véleménye valamiről, s Pistában ellenállhatatlanul az ellenkező meggyőződés lett úrrá.

Egyre merészebb lett, utolsó skrupulusait sem hallgatta el, s Tímárt sokszor valósággal megrémítette, amit ez a gyermek mer mondani a sóti ciszterciták százados, tiszteletre méltó falai közt. Olvasmányairól beszélt, s tüntetőleg fedezett fel szépségeket és igazságokat olyan írónál, akiknek már a neve is hökkentő volt a papi fülekben. Mondjuk ki: ugratta, aztán kedves, gyermeki hahotával ütötte el... Mít tehetett a szegény professzor: szerette ezt a semmirevalót. S ha néha mégis komoly szemrehányás vagy intelem jött ki az ajkain, Pista kész volt védeni álláspontját: semmit sem ítélnünk el olvasatlan.

– *Audiatur et altera pars* – Mondta. S Tímár vitatkozhatott magában az ördöggel, aki olykor azt súgta, hogy a fiúnak igaza van...

Egy bizonyos: Tímár nem haragudott, sőt örült Pista bizalmának, mert ez új kapcsolatot kapcsolt kettejük közt: ki más előtt beszélt volna ily szabadon a fiú? Ők már barátok voltak; Pista már tanáraitól is nyíltan csúfolódott Tímár előtt, például elmondta, hogy a kényes, képzelt beteg Szádi Márk hogyan jött órára: a reverendája fölött szalonkabát, azon egy sál, azon überciher, azon megint egy sál, végre télikabát... és első dolga a hőmérőre nézni: s aszerint hámoz le a különböző héjakból magáról, ahány fok meleg van a tanteremben... Csak ilyeneket: de ez is forradalom volt a cisztercita iskolák fegyelméhez képest. Tímárban különös, bűnös szabadság érzése kelt, s bűnös fölényé rendtársai fölött. Bizonyos örömmel élvezte, hogyan hullnak le a fegyelem köntösei kettejük közt. Egyszer osztályfőii hospitálását végezte, Gombos Cirill órája volt; a fiúk nem tudtak, s a szegény, vén tanár tehetetlen dühében a cingulusát rázta:

Fiacskáim, én Isten nem vagyok! – Ekkor Pista Tímárra nevetett a padsorok közül, s Tímár visszanevetett rá: már cinkosa volt a tiszteletlennek. Néha csodálkozott, honnan ez a gúny és szabadság a ciszterciták jámbor neveltségében? Pista sohasem érintette vitáikban a vallás dolgát: ízlése és szeretete visszatartotta ettől a pap előtt; de a gondos és aggódó lelkiatya szó nélkül is érezte, hogy a fiatal lélek tudásának tarka és szövevényes transzparencsei mögött nem ragyog már a hit nyugodt és egyforma fénye. Elnézte Pistát a kötelező diákgyónásokon. A kis templomba részút sütött a délutáni nap, a barna gyónószékek, mint Isten órházai, álltak kétoldalt, faragott mennyezeteikkel, kis csüggedt fiúnyájuk sorakoztak a farostélyok mögött. Pista sohasem térdelt a Tímár széke elé, hanem eleinte a szigorú, csontos Szádi Márkot, később a könnyed, világias Szoboszlait választotta lelkiatyának. Tímár mégis úgy érezte, hogy ő tartozik számadással ezért a lélekért; s szemrehányásokat tett magának, mert nemcsak tehetetlenül nézte fejlődését, hanem akaratlan és kiszámíthatatlan hatásával még ő vitte az ellentétes utakra... Ó, milyen felelősség a nevelő!

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A részletben Tímár Virgil és Pista között sajátos, különleges kapcsolat alakult ki. Vajon mi indította el és mi tartja fenn ezt a kapcsolatot? Milyen indítékai lehetnek a tanárnak és a tanítványnak?
- ◆ Mi az előnye és mi a kockázata egy ilyenfajta kapcsolatnak a tanárra és a tanítványra nézve?

Gyurkovics Tibor

Hegedű az osztályban

Visongva törtünk be az osztályba. A szeptemberi nap ott úszott a levegőben, arany rácsokat dobott a padokra. Olyan volt még az idő, mintha méz lengte volna be. A nyár bennünk égett, a bőrünkön, az ereinkben futkározott. Mi is futkároztunk.

– Az az én padom volt!

– Oda én ülök!

– Menj a másik oldalra!

Rikoltoztunk, foglaltuk a helyünket, mintha életfontosságú lett volna, ki hova kerül? Lökdöstük egymást, volt aki a kardigánját dobta foglalónak a pad ülésére. Egy másik a tízórais táskáját röpítette. Röpdöstek tárgyak, gyerekek. Zsóka magában állt. Kedves, széles arcán nem látszott tülekedés, a fal mellé húzódott. Kővér testén feszült a kék kardigán, dudorodtak a kis testdarabjai, majd szétpattantak a gombok. Vastag lábán magas szárú cipő, kezében tartotta a táskáját.

Az utolsó helyekért folyt a küzdelem.

– *Én nem ülök a Zsóka mellé!*

– *Ülj te. Majd megeszi a tízóraidat!*

– *Hogyne! Ülj te. Olyan sovány vagy, melletted elfér.*

– *Vagy agyonnyom. Köszönöm.*

– *Kipréseli belőled a levegőt!*

A lányok gonoszul kacagtak, hancúroztak, Zsóka arcán piros foltok jelentek meg, állt a fal mellett, kezében a táskájával.*

---

* Osztálytársak

Bejött a tanítónő. Elcsöndesedtünk. Ragyogó arccal állt a katedrán, kezdődhet az új iskolaév.

– Na, gyerekek, megvagytok! Hű, de megnőttetek! Mutassátok magatokat! Mindenki megtalálta a helyét? És te, Zsóka, hova ülsz?

Zsóka lenézett a földre.

– Még nem tudom.

– Hova akarsz ülni, kislányom?

– Nekem mindegy.

– Keress magadnak egy helyet, és ülj le szépen.

Zsóka csak állt. Tartotta kezében a táskáját. Meg a hegedűt. Hátral meg szólalt egy hang:

– Nem fér el egy padban.

Aztán még valaki belekiabált a kezdődő nyüzsgésbe:

– Üljön egyedül.

– Van hátul hely, ott talán elfér.

– Pókhasú!

A tanítónő pissegett.

– Hordó!

– Dehogya! Dinnye! – Nevettek, visongtak a lányok.

– Görögdinnye!

– Görög Zsóka!

A tanítónő rendet teremtett.

– Gyerekek! Mi ez a felfordulás? Elég legyen ebből. Csend! Ki akar Zsóka mellett ülni?

Mindenki elcsöndesedett, magában kuncogott egy-egy hang. Még a légyzümögést is meg lehetett hallani. Aztán nagy sokára fölállt egy vézna kislány a második padban, Margit.

– Én szeretnék Zsóka mellett ülni. – Alakját furcsán megdöntötte, mintha szégyellné magát. Zsóka szedte a cókókját, lassan elindult, vitte a táskáját meg a hegedűjét. Bepréselte magát a padba, aztán lerakta a kezéből a holmit. Oldalvást Margitra pillantott, igyekezett összehúzódkodni, kezét ügyetlenül a padra tette és figyelt.

– Hát elkezdjük a munkát, gyerekek! Ki tud valami szép verset, vagy köszöntőt? Aztán neki a tanulásnak.

Lökdösték egymást a gyerekek. Persze, senki sem akart vállalkozni.

– Kérem... – Állt föl Margit. – A Zsóka nagyon szépen tud hegedülni... Ő játszhatna valamit... Mikor az ablakuk alatt elmegyek, mindig hallom, hogy játszik.

– Nagyon jó! – A tanítónő megörült, a gyerekek megint kuncogni kezdtek. Sugdostak.

– Összeroppan a hegedű!

– Meg se tudja fogni! – Lökdösték egymást, kezüket szájuk elé kapva.

– Kiejti a vonót a kezéből!

– Na, kislányom, játsszál nekünk valamit.

Zsóka fölállt, céklapiros arccal.

– Nem nagyon tudok... Csak két éve tanulok...

– Nem baj, játsszál valamit.

Zsóka nagy szégyenkezve magához emelte a hegedűtokot, kinyitotta, és óvatos kézzel, szinte dédelgetve kivette a hegedűt. Aztán a vonót fölemelte, a hegedűt az álla alá szorította.

– Eلسzakad a húr – sugdostak a lányok. És mintha csak varázsütésre történt volna, csakugyan elpattant az egyik húr, levágódott. Zsóka csak állt, piros arccal. Aztán egy gyerek fölugrott a hátsó padok egyikéből, és hozta a hegedűjét.

– Itt az én hegedűm! Játsszál ezen! – nyújtotta Zsókanak, aki már azt se tudta, hova bújjon zavarában. A tanítónő biztatta. *Zsóka röstelkedve tette le a magáét, és átvette a lánytól a hegedűt, aztán birtelen az álla alá fogta, és játszani kezdett. Eleinte remegett a hang, mintha csak rossz helyen markolászta volna, de aztán egyre egyenletesebben, gyönyörűbben zengett a dal. A gyerekek visszafojtva hallgatták. A hegedű hangja boldogan szállt a teremben. Egyik-másiknak párásodott a szeme is. Aztán elhallgatott a hegedű, a gyerekek tapsolni kezdtek. Zsóka boldogan állt a teremben.*

Tízpercben pedig lerohantak a hegedűvel, ellopták a lánytól. Zsóka sírdogált, pufók arcán folytak a könnyek. De csakhamar megvigasztalódott, hozták vissza a hangszeret a főgonoszok.

– Megcsináltattuk a pedellussal. Most majd megint játszol nekünk, jó? – És körülvették a nagydarab lányt. *Az osztályba besüitött a puha napfény.**

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Vajon miért akart Margit Zsóka mellett ülni? Valóban akart?
- ◆ Saját iskolaévei alatt találkozott-e ültetési renddel? Miért alkalmazták a tanárok?

Márai Sándor

Bébi vagy az első szerelem

Egész délután a határban sétáltam. Szellőztetni akartam a gondolataimat. Valami rendet akartam teremteni. Ez részben sikerült is. Az eljárási módon is gondolkoztam. Még nem vagyok egészen biztos benne, hogy mit fogok csinálni. Ez nem is elsőrendűen fontos. Elsőrendűen fontos az, hogy a kezeim között vannak.

Most vacsora után nekiültem, hogy feljegyezzem az egészet.

A levelet is lemásolom, hogy bizonyítékom legyen, ha esetleg elveszne. (...)

Így. Tehát Madár a kezeim között van. Nem egészen úgy történt, ahogy számítottam... de ez nem is fontos. Az eredmény fontos.

Délelőtt dolgozatot írtam. (...)

Az osztály szorgalmasan dolgozott. Néztem őket. Babujákat megróttam, mert puskázott. Más rendellenesség nem fordult elő. Az ablakok nyitva voltak, sütött a nap.

Háromnegyed tizenkettőkor Madár becsukta a füzetét. Természetesen első volt. Willimszky is dolgozott még. Hallottam, amint összecsapja a füzetet és nyújtózkodik. Nem néztem oda. Az osztálykönyvet olvastam. Rézsútosan, háttal ültem neki, ahogy szoktam.

Vannak az embernek ösztönei: öt perccel később határozottan az volt az érzésem, hogy Madár valamit csinál. Felemeli a kezét. Anélkül, hogy megfordulnék, a szememmel lassan követtem.

Egy cédulát csúsztatott hátra Puliszkának.

Puliszka nem emelte fel a fejét, s egy mozdulattal lesöpörte a cédulát a pad alá. A bal kezével söpörte le, a jobb keze közben írt tovább. Madár akkor már megint egyenesen ült, és merően nézett maga elé.

Puliszka egy perc múlva felemelte a fejét. Először reám nézeti. Aztán Frideczkyre. Aztán halkan köhögött. Mikor odanézttem, lekapta a fejét.

Egy idő múlva megint köhögött. Frideczky a másik oldalon ül, kettejüket a padtáv választja el. Ez a padtáv szemben van a katedrával. Itt szoktam sétálni feleltetés közben.

A cédula átröpült Frideczkyhez. Látszik Puliszkán, hogy jó céldobó. Pontosan Frideczky orra elé esett, aki letakarta a tenyerével. Egy percre ő is szorgalmasan dolgozott tovább.

Most Frideczky kezdett köhögni. Legnagyobb meglepetésemre Babuják, a félhülye, emelte fel a fejét. Először reám kancsalított. Aztán hátra, Frideczkyre. Aztán megint reám, s közben bölintott a fejével anélkül, hogy hátranézett volna. Soha nem tételeztem fel ennyi ravaszságot Babujákról. Úgy látszik, bizonyos dolgokban elég jól fog a feje. A jobb karját hátradugta, s a pad fölött Frideczky felé tartotta. Átvette a levelet, s becsúsztatta a füzetébe, az itatós és a felső lap közé.

Babuják a második padsorban ül, a leánynövendékek mögött. Cserey és Neumann mögött ül. Mielőtt bármit csinálhatott volna, reá néztem, Babuják mereven visszanézett. A keze ebben a pillanatban egy önkéntelen mozdulattal becsapta a füzetet.

– Hogyan, Babuják? – kérdeztem. – Készen van? Ez nagyon helyes, hogy újabb ilyen gyorsan dolgozik.

Babuják nem felelt. Felálltam, lassan lementem a padok közé. Felemeltem Babuják füzetét, aki megkövesedve nézte a kezemet. A füzetet magamhoz vettem, és letettem a katedrára.

– Aki készen van – mondtam –, az beadhatja a dolgozatát.

Öt fej nézett farkasszemet velem. Madár, Puliszka, Frideczky, Babuják.

És Cserey.

Aztán Willimszky. Madár és Neumann lassan kicammogtak a katedra elé, és beadták a füzeteket. Nem nyitottam fel egyik füzetet sem. A nyitott ablak elé álltam, és néztem az osztályt.

Madár némán nézte Puliszkát. Puliszka Frideczkyt. Frideczky kidagadt szemmel bámulta Babujákot. Cserey nem nézett sehová, a füzete fölé hajolt. Babuják büntudatosan lehajtotta a fejét. Még néhány perc volt csöngetésig. Az osztály halkán fészkelődni kezdett. A növendékek becsukták a füzeteket, köhögtek, nyújtózkodtak, a lábukkal a padlót súrolták. Sorra jártam a padokat, és beszedtem a füzeteket.

Puliszka ugrott, hogy segítségemre legyen. Ő szokta utánam hozni a tanáriba a füzeteket. Leintettem.

– Hazaviszem a dolgozatokat – ajánlkozott Puliszka.

Már néhányszor hazahozta a dolgozatokat a lakásomra. Most, ahogy néztem, legszívesebben rögtön útra kelt volna az egész csomaggal. Madár összefont karokkal ült. Azt hiszem, sápadt volt. A cipőjét nézte a pad alatt.

– Majd én – mondtam Puliszkának. – Maradhat, barátom. Ma nem visszük a lakásomra. Itt maradok a tanáriban.

Csengettek. Puliszka most egy utolsó kísérletet tett. Felállott, már kezébe vette a füzeteket.

– Hagyja – kiáltottam. – Teszi le azonnal?...

Alázatosan félreállt.

Egyedül vittem be a füzeteket a tanáriba. A füzetcsomót a helyére tettem, a könyvtár egyik polcára. Kikerestem Babuják füzetét. A levél ott lapult a fedőlapon és az itatós között. Kitépett, sokszorososan összehajtogatott irkalap.

Csak a címzését olvastam el. A címzés, Madár bizonytalan betűivel, ennyi volt:

„Széppreményű és szabadúszó Cserey Bébi újrleánynak. Balra 1. pad 3.”

Néztem a címzést. Miért Bébi? Ki ez? Cserey, tudtommal, Margit. És szabadúszó? Mi ez? Forgattam a levelet, nem akartam még felbontani. Erősen össze volt hajtogatva. Valaki jött. Becsúsztottam a levelet a felső kabátzsebembe. (...)

Nem emlékszem, hogy valaha is ennyire érdekelt volna valami egy növendékemmel kapcsolatban. Az intézetnek gyakran voltak botrányai. Az egyik növendék lopott egy ízben. Akkor is én vezettem a vizsgálatot. De ez a botrány, ez a vizsgálat s minden egyéb, amit közel három évtized alatt növendékekkel megéltem, teljesen hidegen hagyott. Soha nem éreztem ezt, mint most: mint a érdekelve lennék a kihágásban. Mintha valami közöm lenne hozzá. Függetlenül attól, hogy növendékről van szó.

Előhúztam a levelet és letettem az asztalra, a tányér mellé. Valószínű, hogy már hosszabb ideje leveleznek így, óra alatt is. Van egy hete, hogy utoljára együtt láttam őket. Nem értettem, miért leveleznek, hiszen tízpercben elmondhatnak egymásnak mindent. Vagy délután. Nem értettem. Mindössze annyit értettem, hogy a sejtelmem nem csalt. S hogy az ellenszenvnek, amit Madár iránt érzek, ennek a különös, leküzdhetetlen ellenszenvnek itt van a forrása. Ez a levél a bizonyíték rá.

Mikor elhozták a levest, felbontottam a levelet. Aztán egyhuzamban olvastam át. A levél ennyi volt, most lemásolom:

„ $\frac{1}{2}$ 12. Miért nem nézel ide? Rozmár azt hiszi, hogy ez még a dolgozat, amit írok, de most még neked írok. Mi bajod van? Bocsáss meg. Ha tudnád, milyen szomorú vagyok. Mondhatsz akármit, kívánhatsz akármit, de bocsáss meg. Tegnap elmentem hozzátok, de a bátyád azt mondta, hogy nem vártál,

és ma megyek a Kálváriára, arra a sírra, tudod, hogy talán ott vagy. De aztán gondoltam, úgyse leszel ott, már késő volt. Ezért már hatkor hazamentem, otthon voltam egész este. A hentes disznót ölt, a disznót az ablakom előtt pörkölték az udvaron, olyan bűdös volt egész este, meg kellett fulladni. Mit csináljak, hogy kibékülj? Kívánj akármit. Holnap elviszem neked a Babitsot, ha akarod, leteszem nálatok, ha nem leszel otthon. Tegnap este olvastam a „Herceg, hátha megjön a tél is!” Ezt nem értem egészen, hogy őszinte legyenek, mit akar a herceggel és a téllal, de nagyon szép. Van benne egy vers Amerikáról is. Bébi. Ha olvasod a levelemet, nézz ide. Fogadjunk, ide fogsz nézni. Ha nem békülsz ki, itt hagyok mindent, és elmegyek én is Amerikába. Még van két koronám. Holnapután fog Neumann fizetni meg a két hatodikos bornyú. Az apád is fog fizetni, ez elég rossz nekem. Nem mondhatom neki, hogy ingyen tanítlak? Miért? Ha rozmár megpukkad is, akkor is jeles érett leszek. Most úgyis pukkad, még a vezérdiri miatt. Azért is. Mi baja van velem? Engem mindenki bánt, most te is. Mindenkinek velem van baja. Az anyám írt, hogy beteg. Szegény anyám. Negyvenéves, és most szolgálnia kell. Tudod, milyen rémes ez? Azért tűnök és nyelek. Azért is bocsánatot kérek rozmártól, akármilyen megvadult vén számár, ha százszor pikkje van reám. Azt írja az anyám, emelt valamit, és most érzi a hasát. Szegény, szegény. Rémes, milyen szegény vagyok. Sír a levélben, hogy hűsvétra nem mentem haza. De hát, ha nem mehetek, te tudod. Nem bírom nézni, hogy nincs semmi otthon. Már karácsonyra eladott valamit, egy láncos órát, hogy fát állítson meg a vacsora, hogy olyan legyen, mikor apám élt. Ha apa élne, minden más lenne. Most azt gondoltam, hogy nem volt közönséges ember. Nem tanult, de gondolkozott. Az több. Nem olvasni kell, hanem gondolkomi. Mindig az erdőkben élt, csendes volt, alig beszélt. Rémes ez mind. Szóval, hagyd abba. Elég volt, békülj ki. Te drága. Nem tudok mást

mondani neked, te drága. Te olyan drága vagy, ezt te nem is tudod. Délután egészségtan van, gyere el, majd mögéd ülök. Vigyázz, ha olvasod a levelet. Nem bízom rozmárban. Lehet, hogy nem is olyan buta, mint ahogy kinéz. Nem tudok mást mondani neked, te drága. Ez jó szó, drága. Ne röhögj, ha ezt olvasod. Intsél, hogy érted. Délután gyere el. Utána, ha akarsz, kimegyünk a Bástyára. Rozmár most úgyis a Kálvária felé vadászik. Eljöhetnél megint hozzám, de nem akarom, mert ma hurkát töltenek, s minden szoba tele van hurkákkal, az én szobám is. Ettől függetlenül se akarom, hogy elgyere. Megint csak az lesz, ami a múltkor. De ha akarsz, gyere el. Nem bánom, úgy lesz, ahogy akarsz. Gyere el. Vagy gyere ki a sírra. Tudod, hogy melyik, Kolozsváry Bálint, szappanfőző, élt 57 évet. Ez a legbiztosabb. Mindenesetre leadom délután a könyvet. Két sort megjelöltem körömmel. Bébi, drága Bébi. Nem is tudod, milyen szerencsétlen vagyok. Már küldöm, mert háromnegyed.”

Keresztben, a szélén:

„Mindjárt tépd szét.”

A levelet egyhuzamban olvastam el, a leves kihűlt. Most utólag jut eszembe, hogy ez az első szerelmes levél, amit valaha olvastam. Az írása olyan, mint ő. Ellenszenves, határozatlan, bizonytalan. A levelet visszatettem a zsebembe és enni kezdtem. Nem lennék őszinte, ha azt mondanám, hogy közönyösen hagyott a levél. Egy kissé utálatos volt. Nem mondhatom azt se, hogy örülök ennek. Hogy elolvastam. Utólag az volt az érzésem, hogy talán okosabb lett volna, ha nem olvasom el. A személyemet érintő kitételek elég hidegen hagytak. Kevésbé leptek meg, mint hittem. A „megvadult vén számár” inkább lehangolt, mint felingerelt. Valami igaza van, ezt gondoltam.

Ami nyugtalanított, az a levél hangja volt. A hangja homályos, és homályos néhány pont benne. Nem tudok megállani annál, hogy diákszerelem. Itt talán

valami más van. Több, más. A levél hangja következtetni enged arra, hogy más van közöttük. „Az lesz, ami a múltkor...” – mi volt a múltkor? Ez az egyik pont. Gondoltam arra is, hogy egy kissé felelős vagyok az apának, Csereynek. Talán fel kellene világosítani, hogy tegye ki az instruktor szűrét. De ezzel még várok. (...)

A bizonyíték a zsebemben volt, s ez inkább lehangolt, mint megnyugtató. Átgondoltam a levelet, s nem láttam tisztán. Az én számomra itt kettő volt homályos. Az egyik: hogy ez a levél, ez az egész felfedezés, amit régen sejtettem, s aminek a levél csak bizonyítéka, nem lehet közvetlen oka az ellenszenvnek, ennek a nagyon erős, nagyon határozott s ha őszinte akarok lenni, be kell vallanom: gyűlölettel határos ellenszenvnek, amit egy ideje Madár iránt érzek. Ez a fiú nem csinált nekem semmit. Egyszer nem volt tapintatos, egyebekben nem szimpatikus, ez minden. De itt, szemtől szemben ezzel a füzetrel, be kell vallanom, hogy majdnem gyűlölöm. Szeretnék ártani neki. Miért?

Ez az érzés nem méltó hozzám. Le kell küzdenem. A másik homályos pont, a levél hangja. Ez nem diáklevél volt, többet árul el. A levél hangja szenvedélyes. Azt hiszem, ez az a hang, ami több, mint a diákszerelem. A fiú panaszkodik, követel. Mi van köztük? Valami komoly? Ezt kellene megtudnom. De ezt nem tudhatom meg, csak a fiútól vagy a lánytól.

A harmadik kérdés, amit magamhoz intézek, ebben a füzetben: hogy mi közöm van ehhez? Nem az osztályfőnöknek, hanem nekem. Mi közöm hozzá? Azt hiszem, semmi. A fiú tizenhét, a lány tizenhét múlt. Már nem gyerekek. Ifjúság. Két hónap múlva érettségiznek, mennek a világba. Mi közöm hozzá? Madár még sok ilyen levelet fog írni, Cserey még sok ilyen levelet fog kapni.

Sok formáság nincsen egy ilyen szerelmes levélben.

A pincér már leszedett, mikor elmentem a vendéglőből. Két óra hosszat jártam. Madár közben bizonyára felvilágosította Csereyt, hogy a levél a kezeim között van. Mit érezhet Cserey? Nagyon odavan? Tisztáznom kellene Cserey szerepét. Lehet, hogy a fiú csak ostromolja. Azt hiszem, így mondják. Valami harag van közöttük. A fiú bocsánatot kér valamiért. Lehet, hogy a leány szerepe ebben az esetben egészen ártatlan. Másrészt jár hozzá, jár a fiúhoz, a szobájára, ezt kimondja a levél. Egy fiatal lány és egy fiatal fiú egyedül egy szobában... Ott sok minden történhet. A fiú ezt írja: „Úgy lesz, ahogy akarod.” Kérdés, hogy mit akar a leány.

Madár tehát tudja, hogy „másfelé vadászom”. Úgy látszik, nem is vadásztam olyan rossz irányban. Délután felkapaszkodtam a Kálváriára, és megkerestem annak a Kolozsváry Bálintnak a sírját, akiről a levélben említés történik. (...)

De most, hogy lejöttem a Kálváriáról, nem érzem a kezemben ezt a békés legyintést. Se ezt a *iuventus ventus* hangulatot. Egészen mást érzek.

Azt érzem, hogy módját szeretném lelni valami megoldásnak, ami elválasztja Madárt ettől a lánytól.

Meg kell tudnom, hogy mi van közöttük. Mennyire vannak. Ezt érzem.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A részletből hiányzik a történet vége. Ön hogyan fejezné be? Mit tenne Ön egy hasonló helyzetben?
- ◆ Mit tegyen, hogyan viselkedjen a tanár, ha egy tanítványa iránt ellenszenvet érez?

KOMMUNIKÁCIÓS SÉMÁK

A kommunikáció nem csak információk cseréjét jelenti. Csecsemőkorunktól tanuljuk a kommunikáció szabályait. Szavainknak és egész viselkedésünknek illeszkednie kell a mondanivalónkhoz, szándékainkhoz, az adott helyzethez, a jelenlévő személyekhez. Ha nem a megfelelő sémákat, szabályokat alkalmazzuk, akkor „elbeszélünk egymás mellett”; ez pedig nemcsak a megértést, a kommunikáció sikerességét veszélyezteti, de rongálja a kapcsolatot is.

A kommunikáció íratlan szabályai hozzátartoznak ahhoz a kultúrához, amelyhez tartozunk. Másként kommunikál egy amerikai, egy japán és – mondjuk – egy német ember. De mivel egyazon országon belül is számtalan csoport létezik, különböző szokás- és normarenddel, így mások lehetnek a szubkultúrák kommunikációs szokásai, szabályai is, a szókinctől a párbeszéd „menetrendjéig”. Mindennapi életünkben úgy mozgunk e tartós és alkalmi csoportok között, úgy alkalmazkodunk hozzájuk – és a legkülönfélébb helyzetek között –, hogy szinte észre sem vesszük. Másként kommunikálunk a focimeccsen vagy baráti körben, másként, ha valamilyen hivatalos ügyet intézünk, másként a munkahelyen, egyenrangúak között vagy a főnökkel, vagy éppen az állásinterjún, és megint másként a piacon. (Érdeemes megfigyelni például a megszólításokat, a különböző köszönési formákat, azt, hogy ki kezdeményezi a beszélgetést, ki veti fel a témákat, hogyan adják-veszik a szót egymás között, és hogyan zárják le a párbeszédet.) Neveltetésünk része, hogy minél többféle kommunikációs stílust elsajátítsunk, és megtanuljuk, mikor melyiket kell alkalmaznunk.

Különösen érdekes, amikor két erősen különböző szubkultúrából érkező ember próbál szót érteni egymással. Vajon sikerül-e? Akarnak és

tudnak-e alkalmazkodni egymáshoz? Melyikük alkalmazkodik? A kutatások azt mutatják, hogy az erőpozíció egyik jele, ha elvárjuk a másik féltől, hogy ő alkalmazkodjon. Ugyanakkor a gazdagabb nyelvi kultúrájú ember az, aki rugalmasabban tud „nyelvet váltani”.

Sok gyermek életében az iskola az első olyan hely, ahol az általa megszokottól eltérő kommunikációs szokásokkal találkozik. Az iskola pedagógusai – a kutatások tanulsága szerint – a művelt középosztály kommunikációs kultúráját képviselik. Azok a gyerekek vannak tehát előnyben, akik ugyanebben a kultúrában nevelkedtek, hiszen nekik nem kell megküzdniük az alkalmazkodás nehézségeivel. Szüleik is könnyen szót érthetnek a pedagógusokkal, és megvan a nyelvi felkészültségük ahhoz, hogy segíthessenek a tanulásban. Minél nagyobb az eltérés az iskola nyelvi világa és a család kommunikációs kultúrája között, annál több nehézsége lesz a gyermeknek a tanulással, az iskolai életbe való beilleszkedéssel.

Különösen nagy tehát a pedagógus felelőssége abban, hogy felismerje az ilyen kommunikációs problémákat, és segítse a gyermekeket az alkalmazkodásban, miközben – a párbeszéd, a megértés érdekében, felhasználva gazdagabb, rugalmasabb nyelvi műveltségét – ő maga is alkalmazkodik ahhoz a másik kultúrához. Hiszen nem elidegeníteni kell a gyermeket saját szubkultúrájától, hanem segíteni, hogy egy másikban ugyanúgy otthon lehessen.

Gárdonyi Géza

Az én falum (részletek)

Tanácskérés

Éppen kibocsátottam a gyerekeket. Az udvaron összefogózkodtak: mindenki azzal, amelyikkel egy tájon lakik.

– Dicsérjük a Jézust!

S kioszladoztak a kiskapun.

Akkor láttam, hogy a hideg esti homályban egy szűr áll a kapu mellett. A szűrben persze ember is. Várja, míg a gyerekek kivonulnak, hogy aztán bejöhessen.

Istenes Imre volt a szűrben, az idősebbik Istenes Imre, akinek feje annyira hasonlít az uraság szelíd fekete kutyájához. A fején az ünneplős kalap, a lábán meg az ünneplős csizma. Valami fontos ügy hozhatta.

– Kerüljön kend beljebb.

S az iskolába vezetem.

– Hogy és mint vannak odahaza?

– Köszönöm a kérdésit, mester uram, hála Istennek...

Míg én gyertyát gyújtottam, leült az első pad sarkára, ahol a fia szokott ülni. A vastag tehénszűrön bizony nyomni is kellett egyet, hogy beférjen, de aztán úgy ülhetett, mintha karosszékben ülne: egyik könyöke az első padon, a másik a második padon.

– Eső lesz – mondotta –, vagy eső, vagy hó, de mégis inkább eső.

A kalapját oda tette az első padra, ahová a fia szokta az irkáját tenni. Szemébe hulló fekete haját oldalra tolt. Aztán látva, hogy én pipára gyújtok, ő is elővette a makráját.

Néhány kérdést intéztem hozzá, hogy mennyi őszt vetett? termett-e bőven kukoricája? jó-e a vize az új kútnak? Azután elhallgattam. jeleztem ezzel, hogy várom a *panaszt*.

Istenes Imre megsimította a bajuszát, és a csizmájára pislogott.

– Hát az Imre? – kérdezte fölemelve a fejét –, hogy viselkedik tanulás erányába...

– Hát: tudja azt kend, hogy ő a legjobb.

Már két esztendeje hallja ő ezt, de hát hallhatja-e elégszer bárki is a fia dicséretét.

– No – szól derülten a padra nyomitva a tenyerét –, hát éppen azért jöttem.

De mert nem illik, hogy csak úgy röviden elüsse az ember a dolgát, előbb masinát ránt végig a szűre belsején, és rátartja a kialudt pipára. A pipa újra füstöt vet. Belenyomkodja a kisujját, hogy még jobban égjen. Hát jobban is ég az. Most aztán beszél.

– Mert, hogy az éjjel nem tudtam aludni, egyszer csak megszólal ám az anyjuk az ágyban. (Istenes Imre t. i. nem az ágyban alszik, csak úgy a szalmadikón a subába burkolódva.) Aszongya:

– Nem alszik kend?

Mondok:

– Nem.

– Hát – aszongya –, mér nem alszik kend?

– Mer nem tudok – mondok.

Aszongya erre:

– Tán valami baja van kendnek, Isten mentsen.

– Nem – mondok –, nincsen semmi bajom.

– Hát – aszongya –, akkor mér nem alszik kend?

– Hát – mondok –, azér, mer nem tudok... – Erre egy kicsit elhallgattunk. Azt gondoltam, hogy már el is aludt. Hát egyszer megint csak megszólal, hogy aszongya:

– A hízóra gondol kend?

– Nem arra gondolok – mondok.

Itt Istenes észrevette, hogy a pipa megint nem füstöl. Hát újra meggyújtotta, miközben tovább beszélt:

– Mert nem eszik az egyik hízóm már két napja, csak álldogál meg hallgat. Mondok, mi a fene lelte ezt a gyisznót? Elmentem a kanászér, hogy tegyen vele valamit. Hát az rá is olvasott, meg kifüstölte az ólat. Tíz krajcárt adtam neki. Hát azt mondta, hogy még egy napig vesztegél a gyisznó, azután úgy eszik, mint a farkas; vagy pedig megdöglik, ha Isten is úgy akarja.

Istenes Imre nagyot kanyarogott itt a néhai hízóinak történetében, de azután visszatalált a feleségéhez.

–Hát – azt mondja –, hogy a hízóra nem gondoltam, azér vót, mert az Imre felől gondolkodtam. Hallod, mondok az asszonynak, Imre forog nekem az eszemben.

–Imre-é? – mondja az anyjuk.

– Ő – mondok.

– Hát aztán mit akar kend Imrével?

– Hogy mit akarok? Semmit – mondok –, csak éppen arra gondolok, hogyan megáldott vele bennünket az Isten.

– Az ám – mondja az anyjukom –, hála Istennek.

Istenes Imrének átszállt a tekintete a falon függő ábécés táblákon, azután a kályha nyitott ajtaján állott meg.

Folytatja: – Mert hogy Szent István király után való szerdán gabonát vittünk a vásárra, hát lám a zsidó föltesz egy kilót, nem is egy kilót, hanem egy

mázsás körtét, melléje meg az aprajából is holmi rezeket. Csak rakosgálja, csak rakosgálja. No, mondok a fiamnak.

– Most nyisd ki a szemed, az árgyélusát.

Istenes eközben elővonta dohányzacskóját és újra pipát tömött. Látszott rajta, hogy a búzaeladás nagy sora neki a nyár történetében. Az én figyelmem azonban már elhagyta Istenes Imrét. Tudtam már, hogy mit akar. A búzaeladás történetébe bele fog szövődni az áldomás története is: hogy mit ettek, mit ittak, mit vettek utána a pénzen, hogyan alkudtak, hogyan nézték meg a szentegyházat, mi a különbség az ottani orgona meg a mienk között – mindez részletesen és találó szavakban szövődik egymásba és skófiúm gyanánt csillan meg benne itt-ott az Imre gyerek. Azután megint más dűlőre tér át a beszéd: nem vesz ő azon általutat az igazi céljához, csak tapogat majd szóval, és közben-közben rávizsgálódik majd az arcomra. Mert beszélni beszélhet az ember akármit, csal bolondot ne mondjon – márpedig úr előtt könnyen rátéved az ember.

Hát mondom, mikor ő a búzaeladást beszélte, már akkor én a jövőendő útjait kísértem az Imrét. Láttam, hogyan ad el egy ökröt Istenes gazda és hogyan ballag az ünneplős parasztruhában öltözött fiúval *dignáziumba*. Itthon mindenki tetszéssel nézte a gyerekeknek a ruháját, a városban külön ruhák is vannak. Idegen és elhagyott egyszerre a kis Imre. Az úri fiúk hátrataszigálják. Fitymált jövevény. Elszorult szívvel vonja meg magát a kevély pávacsirkék között a padban.

– Nini, a paraszt – mondják azok –, milyen hosszú haját eresztett! Talán be akarod fonni, mint a leányok?

A másik meg azt mondja:

– De derék a csizmád! Nem szorítja-e a lábad?

S a másik is szól:

– Az ágyból szoktál-e beleugrani vagy a székről?

Az Imre gyerek elborult arccal megyen haza. Kicsi gyöngé szívét hollók marcangolják. Gyűlöli és szégyelli a haját. A lábán égnek a parasztcsizmák. Legubbad a kis zöld ládájára és a melléből felszakad egy-egy sóhajtás:

– Mért vagyok én paraszt?

Otthon az apja gyémántja volt. Hosszú fekete haját meg-megsimogatták. Csizmáját remekbe csinálta a mi Ádámunk. Ki érdemli meg, ha ő nem? Legjobb tanuló volt. Az apák előtte mondták a fiaiknak:

– Olyan légy, mint Istenes Imre.

A városban ő az utolsó. Ahányszor megszólal, nevetnek rajta. A magazint úgy ejti ki, hogy *bagaszium*, a féderveiszről meg az mondja: *fédörbajsz*. Bolondot fordítanak belőle: még a beteg diák is *prudenciáért* küldi a patikába. És ő megy szívesen. Úgy szeretne valakit szeretni! Nincs hozzá meleg szava senkinek. A tanár is, hogy ijedtében nem tudott felelni, azt mondta neki:

– Kapa való neked, te füles!

Szegény kis mártír! Mennyi tűzpróbán méggy te keresztül, míg annyira megkeményedel, hogy nem serked vér a lelkedből minden kis karcolás után. Apád nem tud erről semmit. Boldog málázással gondol mindig reád! Úr lesz belőled, ő csak ezt látja; a parasztok köszönni fognak neked és a szolgabíró barátjának nevez. Valaki kérdi:

– Hallja kend, ki az a szép tekintetes úr?

– Hát ki volna: az én fiam.

Egyik hold föld a másik után postázik föl a városba. A kis Imréből nagyobb és nagyobb Imre lesz. Belenövődik mindenféle idegen tudományba, idegen szokásokba. De micsoda szomorú látvány az öreg arcú ifjú, akit a sors elvezetett a mezők békéjéből, s magára hagyott a köves idegenségben. Belekerült az élet zúgó forgatagába, s gyöngé inakkal erőlködik, hogy el ne

essen. És nem esik el. A foka eb volt valamikor, s úszóhártyái nőttek. A hegyen álló fának már növendék korában keményedik a dereka. A paraszt fiúcska is megtanulja idővel, milyen nyakkendő való a szmoking mellé és hogyan kell tartani a teáscsészét, mikor állá isszák.

Hogy lép az apám, mintha mindig térdig járna a sárban! – gondolja a fiú –, és milyen kacskaringósan, nehézkesen beszél. A haját megereszti, mintha el akarná adni. A bal kezében kenyeret fog evés közben, mintha a kenyér meg a bal kéz együvé tartozna. Végigömlik rajta a hideg, mikor az öreg azt mondja: *fédörbajszy, bagazium*. Ha ezt valaki meghallotta volna.

Átvergődik az élet tavaszán. (Micsoda tavasz az, amelynek nincs virág!) Valahol káplán lesz, vagy orvos, vagy tisztviselő. Az ő arcában is van valami az öreg fekete kutyáéből, csak hogy fiatalabb, a tekintete pedig éles és határozott irányú. Akkor már fölbrednek benne az emberi lélek alvó angyalai: keresi az alkalmat, hogy apját, anyját megbecsülhesse. Az öreg Istenes nehezen mozdul már, de azért egyszer a fiának valamelyik örömnepére fölhasználódik és elmegy. Ifjabb Istenes Imre az asztalfőre ülteti őt, és azt mondja a barátainak:

– Nézzétek, ez a jó öreg paraszt, ez az én apám!

Haj, de az öreg paraszt már akkor egynéhányszor hanyatt vágódott a síkos parketten! Az asztalnál, hogy az inas kínálta, maga elé vette az egész pecsenyés tálat, az adóról beszélve, *reklamálincs*-adót említett; mikor a mellette levő út szivarral kínálta, mind a négyet kimarkolta a tárcájából, s mikor az a maga égő szivarját nyújtotta oda, hogy rágyújtson, az öreg boldogan mosolyogva vette azt el, és szívta tovább. Micsoda anekdotákba kerülnek! Mennyire elválasztódnak egymástól!

Az öreg megérzi, hogy a fia nem az ő régi fia, hanem csak egy abból fejlett idegen. A fényes úri szoba zavarja a szemét. Az asztalnál hangzó

Gárdonyi Géza: Az én falum (részlet)

---

beszédeknek csak a szavait érti, a velejét nem. Elgondolkozik ott az asztalfőn, hogy volt egy kis fekete hajú fia, a legjobb tanuló az iskolában; hogyan követte az mindig szántásban, vetésben; hányszor gondolta ő: ha ember lesz ebből a gyerekből, ő szánt-vet, az övé lesz minden föld, és ő majd ősz fejjel ballagdál mellette. Vagy talán csak a föld végén üldögél az unokáival, akik koszorút kötnek pipacsból meg láncvirából; kergetik a cserebogarat meg a pillangót, és minduntalan mondogatják:

– Nagyapó, kedves nagyapó!

Míndez szép és érdemes is rajta elmélkedni. Igaz, hogy az úri szoba is szép, de szebb a mező, a szántóföld, az erdő, az ég, a csönd, az egyszerű élet.

A fiú is elgondolkodik az asztal túlsó végén.

Miről gondolkodik?

Talán éppen arról, amiről az apja.

***

A kályhából kiáramló fény megvilágította a szűrös fekete embert; megvilágította derült és bizalmas orcáját. Jóízűen pipázott, és az új csizmát vidáman lógázta.

– Hát bizony: azért jöttem én mester uram, hogy az Imre gyereket, a fiamat... beadnám a tavasszal a városiba.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A részlet alapján hogyan jellemezné a régi parasztemberek beszédét, kommunikációját?
- ◆ Mi a jó és mi a rossz abban, ha a tanár átveszi a diákok stílusát?

Gyurkovics Tibor

A tanár úr notesza

Balajthy bácsi helyettesített már fél éve. (A számtantanárnőnk beteg volt, az öreget nyugdíjból rendelték be.) Jól megvoltunk vele, az az igazság, csak nem tudtuk soha, hányasra feleltünk. Pedig nem állhattunk valami fényesen, akkoriban inkább horgászni jártunk, és a halakat számoltuk. Különösen Péter. Sokszor csak a táskáját dobta be az ablakon, aztán két-három óra múlva érkezett meg.

– Péter, Péter, nem lesz ennek jó vége. Hozd ki a házi feladatodat. – Az öreg türelmesen várt.

– Tanár úr, nem számítottam rá, hogy épp ma... Tetszik érteni... Egyébként mindig megcsinálom...

– Péter, Péter! Mit írnak be neked? Mi jár ezért?

– Természetesen egy fa, tanár úr, egy tők. De majd pótolom.

– Fa?

– Hát csak úgy mondjuk... Szóval lehet az tűzifa, sámlí, akác – lényeg az, hogy elégtelen.

– Nem tudom, mi lesz veled? – És csóválta az öreg a fejét.

Szóval elég gyakran ez történt. Péter az év vége felé elkezdett nyugtalankodni – azért mégse volna kellemes megbukni. Ha néha-néha felelt, akkor is elég bizonytalanul. Hátha az öreg be sem írja a jobb jegyeket, csak a „fákat”. *Még az osztálykönyvet se tudtuk megnézni, mert az öreg a saját kis noteszébe jegyeztetett csak valamit. Viszont elég gyakran bent felejtette az asztalon, s csak a folyósóról bakatott vissza érte. Péter nem sokáig tétovázott. Magához vette a noteszt. Az öreg jött vissza.*

– Nem hagytam benn a noteszt, gyerekek?

Mi álltunk, tétovázva.

– Nem, tanár úr. Azt hiszem, ma nem is tetszett hozni – mondta Péter.

– Az lehet, nagyon meglehet – mondta az öreg nevetve. – Kitelik tőlem. – És kibaktatott.

Mi persze, röpiültünk Péterrel, ki a patak mellé, meg sem álltunk addig. Lerogytunk a tavaszi fűbe, eldobtuk az iskolatáskákat, aztán elő a noteszt.

– Ne vacakolj, nézd meg már – mondtam Péternek.

– Az enyémet először, ne haragudj, mégiscsak én vagyok „mélyebben”. – Egyenesen boldogok voltunk, mit is találtunk.*

Szép ábécében be voltak írva a diákok, de jegyeket nem találtunk. Helyettük apróbetűs bejegyzéseket, alig lehetett kisélabizálni. „Nem tanul.” Aztán: „Jó humorú.” Meg voltunk döbbenve. „Egyéniség.” Mi, a fene, Péter, te egyéniség vagy? Az öreg! Miket tud. „Kár lenne érte.” „Gondolkodik, de nem tanul.” „Apja nem él.” „Vibeti valamire.” „Fantázia.”

Meghatódtunk az öregem. Komolyan veszi a tanítást, nemcsak a jegyeket. Zavarba jöttünk, ahogy végiglapoztuk a noteszt, a gyerekekre mindre tudott egy-egy jellemzőt, elámultunk. [◊] Aztán a notesz leghátulsó rekeszéből fényképek hullottak ki. Két kislány képe meg egy fiúé. A fényképekből egy jókora darab hiányzott, mintha leszakította volna valami. Gyorsan visszatettük, és máris indultunk.

Az öreg egy földszintes házban lakott, benn az udvaron nyílt az ajtaja.

– Na, mi az, fiatalemberek? Érzitek, hogy nincs rendben a szénátok?

Álltunk csak az ajtóban.

· Tanulói játszmák
□ Értékfelfogások

– Gyertek be, na – mondta. – Hát nem álltok valami fényesen, különösen te, Péter! Hát mi lesz? Fogsz tanulni? Várjatok, csinállok egy teát, meg esztek velem egy darab kolbászt, szalonnát, ami van. Nem lehet válogatni.

– Nem, mi igazán nem kérünk.

– Ne nyavalyáskodjatok. – És már hozta is az elemózsiaát. Körös-körül könyvek még a földön is, az ágyra is odahalmazva, folyóiratok, jegyzetek.

– Így élek én, hát mit csináljak? Kinek mi jut? Nekem a könyvek jutottak. Na, egyetek...

– Tanár úr... – Péter is nehezen vágott bele – megtaláltuk a noteszét... Ahogy délben takarítottam, én voltam a hetes, megtaláltam. – És nyújtotta is.

– Jaj, de rendesek vagytok! Ez szép. Nem is annyira a notesz miatt... Úgyis tudom, fejből, hogy álltok. Na, ezért kaptok egy kis tojáslikőrt. A lányoknak tartogatom inkább, de ezt megérdemlitek. – És töltötte nekünk a tömény színű, sárga italt, sűrű volt és édes-gyerekes, ittuk fenségesen. – Nem is a notesz. A képek! A gyerekek! Tudjátok, nekem a legkedvesebbek. Ekkorák voltak a háborúban a gyerekeim. Mindig magammal hordtam a képeket, még a fronton is. És megmentettek ezek a gyerekek! Így is belém fúródott a szilánk, itt, a mellemen, de nem tudott olyan mélyre menni. Azt mondta a századorvos, Balajthyt megmentették a gyerekei... Igaz is... Nem láttátok?

– Nem. Hol? Milyenek? – kérdeztük hamisan.

– Itt vannak. Nézzétek. Ez a legkisebbik fiam. Ez a nagyobbik lányom, ez meg... ez a középső. Ez a szőke. A másik kettő barna. Hát már megnőttek, szerteszét vannak. Ezeket sajnáltam volna... A jegyeket nem mutatom, mert azokat már úgyis megnéztétek... De csak betűk vannak benne, hiába. – És mosolygott az öreg.

Fejlehajtva eszegettünk az öreggel. De Péter nem állta meg, csak megszólalt:

– A fantázia, az hányas, tanár úr?

– A fantázia? Neked nagyon élénk a fantáziád. De jelenleg azt jelenti, hogy megbuksz, fiam. Te semmit se tanulsz.

Megszeppenve jöttünk el.

– Látod, nem kellett volna ellopni. Legalább reménykedhettél volna – mondtam Péternek.

Rákapcsolt a tanulásra, ki is nyögött valamit egy-egy feleletnél, de az öreg csak azt mondta utána mindig:

– Fantáziád, az van, fiam. Elég az, mit gondolsz?

Aztán Péter boldogan lobogtatta a bizonyítványát év végén.

– Átmentem, gyerekek! Hármast adott az öreg. Van benne fantázia!

Szaladtunk le a patakra, vége volt egy boldog évnek.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Vajon minek köszönhető, hogy az elégtelen osztályzatnak van a legtöbb „neve”?
- ◆ Ha Ön dönthetné el melyik értékelési módot választaná az osztályozást vagy a szöveges értékelést?

Somogyi Tóth Sándor

A gyerekek kétszer születnek

A

Zsolt nem akart visszanézni az iskolaépületre, mégis hátrafordult a sarkon. Öklével a levegőbe ütött. A repkénnyel befuttatott háromemeletes ház nyugodtan, sőt elégedetten bámult vissza rá.

Nehezen válaszolhatnánk arra a kérdésre, vajon Zsolt gyűlölte az iskolát vagy sem, mindenesetre azon a napon haraggal távozott az épületből. Rengeteg időt elvesztegetett a fehér falak, sárga padok közt, ahol undokul kiszámított, előre tervelt élet folyik.

Ha hajlandó lett volna magyarázkodni, talán azt mondta volna: az iskolában minden túlságosan hosszadalmas és túl sok a ceremónia.

Legutálatosabb persze a felelés ceremóniája.

Szívesen bedobta volna mai kellemetlen emlékeit az iskola vaskerítése mögé, de azok makacsul kísérték jó darabon. Újra és újra hallotta Kerekes Zsolt téveteg szavait, amelyek a katedra felé támolgyogtak, és szigorú csodálkozásra ingerelték a tanárnőt, aki végül ezt mondta: „Ez csak hármas, fiacskám” – mintha a hármas valami borzasztó szerencsétlenséget hordozna. Igaz, a papa a közepestől csavarodik be a leginkább. Zsolt megfigyelte, ha közepest visz haza, sokkal terjedelmesebb atyai szemrehányásra kell fölkészülnie, mint amikor egyszerűen fát kap. Jobb is lett volna – morogta mérgesen, a zöld szakállas iskolára pillanva. Mint valami óriási magnetofontekercs, mennyi buta makogást őriz, atyaisten! Köztük az övét is. Zsolt meglehetősen rübellte, hogy olyasmiről kellett véleményt mondania, amiről egyáltalán nincs véleménye. Újból hallotta „feleletét”

Jókaiból – s túl engedelmes szavait, amelyekből kiderült, hogy Jókai Mór eléggé elpuskázta a dolgot, amikor romantikus regényeket írt. A tanárnő – nagyon jól érezte Zsolt – emiatt kissé neheztel, s ő igyekezett a kedvében járni. Miért? Maga se tudta volna megmagyarázni, hisz Jókai regényei közül egyetlenegy se sikerült végig olvasnia. Tájékozatlansága persze csak másodpercekig maradhatott titok. Tehát: hármas. Túlontúl jó jegy! Egy fa sokkal tisztább dolog. Egy fa tökéletes helyzetet teremt, s nem sugalmaz a papának olyan rózsaszínű reményeket, hogy: no, még egy kicsi erőfeszítés, és aztán lángelméjét senki sem vonhatja kétségbe. Mit lehet egy fára mondani? Fúj, vagy ihyesmit: pusztulj előlem, látni se akarlak. Na és? Ki akarja, hogy lássák abból az alkalomból, hogy tőköt hozott?

Elkeseredetten bánta már, hogy „felelt”, és nem hallgatott. A hallgatás nem értelmes, de legalább mélyértelműnek látszik – tapasztalhatta már. Az öregek szorgosan törik a fejüket, mért zárja össze a száját: baragszik vagy talán beteg. Zsolt kijelenti, hogy egyik sem. Kész a gubanc, mindenki bámuldozik, ő pedig mehet, letépi egy lódarázs fejét, beigazítja a mikroszkóp alá, és jöhet a nagyfilm.*

Fölmerülhet az aggodalom: vajon nincs-e igaza Kerekes doktornak abban, hogy Zsolt nem gondolkozik a korához illően, hisz következetesen összezagyválja az élet értékeit: lám, egy lódarázs fejét fontosabbnak tartja, mint a család nyugalma meg a saját jövőjét, elvégre könnyelműen fölhalmozott elégtelenjei nyilván eltorlaszolják majd előtte a gimnázium kapuját, vagyis: értelmes gyerek létezésre már a legelső akadállynál fölbukik. És a többi és a többi, sóder – így folytatná a doktor gondolatmenetét Zsolt, ha egyáltalán figyelne az efféle gondolatjárásra. Mert a kegyetlen igazság az, hogy Zsolt fikarcnyit se törődik a kitervelt jövővel. A lódarázs feje közeli és érdekes, míg a jövő – hol van a jövő? Sehol. A jövőt egyszerűen kitalálták, a

---

* Iskolai tudás – tanulói érdeklődés

papának sokan rámásznak az agyára, ez a helyzet. A lódarázs szeme feketén lüktet. Ide azt a mikroszkópot!

Óvakodnunk kell attól, hogy – miközben Kerekes doktor aggodalmait követjük – pálcát törjünk Zsolt fölött, mondván, nyers és primitív gondolkodású gyerekekkel állunk szemben.

Mentségére okvetlenül meg kell említenünk, hogy egy valami őt is szorongatja a jövő-ügyben. Mégpedig Kerekes doktor nyugtalansága nyugtalanítja. Különben mért tépelődött volna délután fél kettőkor ama *hármason* – amit akarata ellenére szerzett – épp a szabadulás perceiben? A buta kis incidenst talán nem lett volna nehéz elfelejteni. Délutáni tevékenységét a kettes, az egyes vagy az ötös semmiben sem befolyásolta. *A hármás* viszont nyomasztó képet gördített eléje: a papa meggyötört arcát, amelyen remény és félelem keveredik. Az őszülő hajszálok idegesen rezegnek majd a halántékán, s míg elviselhetetlen jóindulattal kérdezget – Miért nem olvastad el a regényt? Nem érdekel? Satöbbi, satöbbi... –, örülni fog minden értelmes szónak, amit válaszként kap. Görcsösen igyekszik megérteni a fiú indítékait, mentségeket keres, magyaráz, bátorít és vigasztal, meg minden egyéb. Rendben. És Zsoltnak látnia kell, amint szemöldökén az ernyedt bőr ráereszkedik a szemére, arcának két hatalmas ferde ránca feketére mélyül: a papa megöregszik hirtelen. Ettől fél Zsolt, a villámgyors öregedés látványától, amely mélynek és visszavonhatatlannak látszik. Ijesztő vergődés ez' sápadt fegyelemmel álcázva; Zsolt olykor még a visszafojtott ordítást is hallja, hosszú, kétségbeesett állati hangot.

És Zsolt nem tud segíteni.

Csak émelyedve retteg a papa önkínzó jeleneitől. Ilyenkor a szomorúság meztelenül kivillan a düh rongyai közül, megjátszásnak nyomát se lehet lelni, a papa sohase játssza az eszét. Sajnos.

Egyedül e torokszorító élmény tartja vissza Zsoltot, hogy évek óta dédelgetett tervét, a *nagy szökést* megvalósítsa. Terve egyszerű lenne különben. Farmernadrág, ing, pulóver, tornacipő, a vállán koszos khakiszínű átalvető tarisznya, benne megtakarított néhány száz forint – és aztán neki a világnak. Stoppal, vonattal, gyalog, ahogy lehet. Mindegy, merre, hová, csak jöjjenek új hegyek, új városok, faluk, folyók, mezők, ismeretlen utak, erdők – és korlátlan idő, amit maga tölt be, és nincs csöngetés, lecke, szótanulás, matekóra, álmos magyarázat, dadogás a katedra előtt és más idétlenségek... Csak két hétre, legfeljebb három hétre. Hogy utólag hogyan magyarázná meg a kirándulást? (...)

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ „Zsolt meglehetősen rühellte, hogy olyasmiről kellett véleményt mondania, amiről egyáltalán nincs véleménye.” Az iskolai kérdés-felelet sajátos, semmi máshoz nem hasonlítható kommunikációs helyzet. Gondolja végig, miért! Milyen jellegzetességei vannak ennek a „párbeszédnek”?
- ◆ Mit tehet a tanár annak érdekében, hogy enyhítse a „kérdés-felelet” helyzet kommunikációs abszurditását?

KISS TAMÁS

A préceptor leckéjén

Odabenn kétszáznál is több diák szorongott ülő és guggoló helyzetben, szinte egymást préselve, de egyetlen pissenés nélkül. Egy lélegzet volt az egész osztály. A préceptor ott sétált előttük, s éppen arról mesélt, hogy a gyermek Ovidiust gyakran megverte az apja, mert az mindig a költőket bújta, és ha megszólalt, már akaratlanul is hexameterekben beszélt. Az apa előkelő embert akart fiából nevelni, s a verselést alantas időöltésnek tartotta. Ovidiust mégis a poézis tette halhatatlanná. Beszélt arról, hogy a poézis teszi nagyvá a nemzetet. A fiatal préceptor oly ügyesen vezette figyelmünket, hogy meséi kapcsán a latin olvasmányokból kiléptek és megjelentek azok az alakok, akiket Ovidiusa *Metamorphosis* könyvében megformált, és elkezdtek élni.

Minden lelket megrezdített, a fejekben ott ragadt, amit hallottak és elképzelték. Valóságos theátrum volt ez a terem egy-egy poétai órán, ahol a diákok is játszottak, szerepeket kaptak. Alig vették észre, hogy múlik az idő, és vége a leckének.

– Csokonai uram – szólalt meg egyszer Szilágyi, félig a préceptor felé –, panasz érkezett hozzám a felsőbb osztályok tanítói részéről, hogy egynémely deákok a tógájokat levetik, és ide szökdösnek a kelmed tanulói közé. Kergesse ki őket innét.

Mihály néhány hónapi préceptorsága alatt valóban maga is azt tapasztalta, hogy hallgatói közt új és új arcok tünedeznek fel. Számba venni őket óránként, de naponként is lehetetlen volt. Egyet tudott, hogy nem fogytak,

inkább nőtt a számuk. Nem zavarják a tanítást, nem azért szöknek el. Ezért csak ennyit mondott az osztály felé:

- Akiket illet Szilágyi professzor úr felszólítása, elmehetnek a hátunk megett.
- Akkor megfordult háttal az ajtónak, s ezzel Szilágyit is megfordulásra kényszerítette.

Mit csináljon most? Ő itt a felettes, vagy ez a Csokonai, hogy ilyen tréfákat űz? Valójában ezeket a szökött deákokat most szigorúan meg kellene büntetni, s Csokonai utat enged nekik. Professzori tekintélyét is féltette az ilyen fordulatoktól, sosem tudta, mi sül ki az ilyenekből. Ha ő elfordul egy kicsit, már a diákság elkezd röhögni. Vissza akart fordulni és lecsapni a szökdösőkre. Csak egy moccanást várt, hogy valaki felálljon és elinduljon az ajtó felé.

De hátul egy lélek se moccan, a diákok a helyükön maradtak egy szálig. Nyugodtan várták, ami következik. A professzor rákvörös lett, tehetetlen minden további akcióra. A légkör nagyon feszült, ilyenkor nem kell törésre vinni a dolgot. Odaszólt Csokonainak:

- Domine préceptor, a tanítás végeztével elvárom hivatalomba.

Az órának úgyis vége volt, utána korrepetálás következett, amit magántanítók végeztek.

- Kelmed, Csokonai uram, úgy tapasztalom, semmibe veszi ősi iskolánk rendjét és szokásait – kezdte Szilágyi, alighogy Mihály belépett. – *Mint ifjú ember s tapasztalatlan, igen közel engedi magához a növendék ifjakat. Olykor ki is veti szájokból a zabolát.*

- *Hogy értelmezzem ezt, professzor úr?*

– *Úgy, hogy minálunk nem szokás az a haszontalan fel-alá járkálás, mit kelmed gyakorol. Tanuló és nevelő között bizonyos távolságnak kell lennie, tekintélye megóvása érdekében. Arra való a katedra, hogy azt a tanító el ne hagyja. Onnét tanítson.* *

– Nem születtem tanítónak, s nyugtalan természetem nem tűri, hogy székhöz szegezzem magam – válaszolt egyszerűen.

„Mi az – gondolta magában Szilágyi –, ez már megint itt kezd? Így nem megyünk messzire.” Más érvek után nyúlt. – Jól ismeri kelmed bölcs Salamon szentírásbeli intését:

„Ha megvered a gyermeket vesszővel, meg nem hal; ha vesszővel vered meg őt, lelkét pokolból ragadod ki.” Kelmed sohasem visz vesszőt magával az iskolába. Vessző nélkül nincs függelem.

– Nekem még nem volt szükségem vesszőre, s ha lenne, magamat csapnám meg vele – válaszolt elszántan. Szilágyi tűzbe jött erre, lehunyta szemét, s nyersebben kezdett beszélni.

– Kelmed nemhogy fenýítené kikapós deákjait, de magához édesgeti, s velük az osztályteremben éjszakáz.

– Elismerem – mondta, s valami megkönnyebbülés fogta el. – Sőt azt is tudom, hogy a törvény tiltja az ilyet, de rossz alvó vagyok, s olykor éjszakáznom kell. Tanítványaim társaságában pedig megkönnyebbülést érzek sokféle gondjaim közt.

– De együtt pipáz velük, sőt táncol is – vetette oda Szilágyi.

Most érezte, milyen rideg a törvény betűje, ha így egyszerre csak a szeme közé vágják. Őszintén felelt erre is: - Már érettebb idejű ifjak ezek, a táncot pedig komédiához próbáltuk, amit a kollégium ünnepségére készítettem.

– Rossz példával jár tanítványai előtt, mert a templomot kerüli, és az esti imákat is napról napra elmulasztja.

---

* Konfliktusok (nevelő-növendék)

– Test- és véralkatom állandó mozgást kíván, egy helyben egész istentisztelet alatt megülni nem tudok, s az oly erős éneklést, mint a Nagytemplomban van, nem tudom elviselni.

Ez az érv sántított ugyan, de Szilágyi erre sem tért vissza. Mint ahogy Csokonai egyetlen érvét sem cáfolta. Nem vitatkozni akart. Vitának az ősi hagyomány és törvény felett nincsen helye. És Szilágyi még most sem megsemmisíteni akart, hanem csak előszámlálni bűneit, s jó diákká, engedelmes préceptorrá kényszeríteni. A kollégiumnak szüksége volt kiváló diákjaira, de inkább csak azokra, akik nem siettek nagyon. Inkább engedelmesek voltak, mintsem lobogtak, mert a fáklya ugyan világol, de füstöl is, és kormot hagy maga után. Ez a Csokonai nagyon siet, és a tüze is másért ég, másfelé tekinget.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A részletben a professzor és Csokonai más-más módon értelmezik a kommunikációs helyzetet. Keressék meg ennek a jeleit a szövegben!
- ◆ Mi a veszélye annak a kommunikációs stratégiának, ha konfliktushelyzetben csak a saját véleményünket mondjuk, és nem reagálunk a másik közléseire?

ISKOLA ÉS „ÉLET” – ALKALMAZKODÁSI STRATÉGIÁK

Az iskola a gyermek számára nem felkészülés az életre, hanem része a valóságos, mindennapi életnek. Egy sajátos világ, amelyik nemcsak jóval bonyolultabb, de erősen különbözik is a számukra megszokottól, a családi élettől.

Sok gyermek az iskolában találkozik először szigorú időbeosztással, határozott viselkedési szabályokkal, a teljesítményére vonatkozó, kemény elvárásokkal, és sok-sok idegennel, akiknek szintén megvannak a maguk elvárásai, és akikkel meg kell tanulnia együtt élni.

Ráadásul, hogy a dolog még bonyolultabb legyen, e szabályok és elvárások egy része sosem hangzik el nyíltan, hanem ki kell őket találni, kikövetkeztetni a mindennapok történéseiből. Ki kell tapasztalni, hogyan lehet lavírozni a sok-sok elvárás között, hogy melyik szabályt kell komolyan venni és melyiket nem, miért jár elismerés és elmarasztalás, hogyan lehet a diáktársak között tekintélyre, népszerűsége, elfogadásra szert tenni, és persze azt is, hogyan tudjuk kielégíteni – vagy éppen háttérbe szorítani – saját igényeinket, vágyainkat és szükségleteinket.

Mindehhez nagyfokú szociális ügyességre van szükség. Számítanak a veleszületett temperamentum és a szociális adottságok, de főként az eddig megszerzett tapasztalatok. Döntő momentum, hogy tudjuk-e helyesen, pontosan értelmezni a környezetünkből érkező jelzéseket. És ha megértjük, tudunk-e a siker érdekében változtatni a viselkedésünkön. Nehéz feladat, különösen egy gyerek számára, aki életkoránál fogva még nem tudja vizsgálgatni, értelmezni sem a saját érzéseit, sem a környezete reakcióit. Gyerekként különösen gyakran ragadunk bele olyasféle csapdába, hogy

szívesen változtatnánk, mert érezzük, hogy rossz irányba mennek a dolgok, de fogalmunk sincs, hogyan kellene hozzáfogni.

Szerencsére, miközben küzdünk egy új helyzet hozta nehézségekkel, sikereinken felbátorodva és kudarcainkból tanulva egyre fejlettebbek lesznek szociális készségeink. Diákként szükségünk lehet egy olyan felnőtt segítségére is, aki látja és megérti, mi történik, és támogatást tud nyújtani egy sikeresebb alkalmazkodási stratégia megvalósításához.

Gelléri Andor Endre

ÖTÖS (részlet)

Máskor mintha negyven-ötven kis csengettyű lenne ebben a teremben, és rázná őket a nevetés, a fecsegés, úgy zsidongtak a gyerekek. Most az ajtót nézték, amely tejszürkén és hallgatag méltósággal bámult rájuk. Nemsokára ki kell nyílnia. Minden arcocska – mintha rózsát rejtett volna magában. – Pirosak voltak a fiúk, hajuk lenyalt, és csak lesték az ajtót szívdobogva, amelyen át a tanító bácsinak kellett belépnie a bizonyítványokkal. Nagy csöndesség volt, egyszer csak az egyik fiú óriásit sóhajtott, és erre mindenfelől mély izgatott sóhajok törtek föl. – Belépett a tanító úr. – Robajozva felálltak a kisdíákok, a tanító áthúzta a katedrán a széket, megvárta, míg lecsöndesedtek, imádkoztak, aztán leült, és hideg szemüvegén át, mintha osztálya szívébe nézett volna nagy, sötét tekintetével. És akkor kinyílt a szája – s az első fiú, alig-alig tudva magáról, valahogy mégis odakerült a katedrához, azután sebesen, nevük hallatára, a többiek is. – Hol elsápadtak, hol kipirultak a kis gyerekek. Virgil onnan a hátsó padból – szomorú fejecskéjével most következett sorra. Aprócska volt, szokatlanul vékony még a sápadtak közül is. Tiszta volt a ruhája, de azért fontos... Tudta, mi volt a bizonyítványában, mégis reménykedett, hátha a tanító úr meggondolta éjjel a dolgot. Átadta magát a félelmetes reménykedésnek, hogy talán nem bukott meg. Átvette a kis szürke füzetet, amelyen a tanító gyönyörű betűivel az volt ráírva: Pancsák Virgil, I. oszt. tan. Nem nézett bele, hanem a tanító úr szemét kereste, de abban nem volt se igen, se nem, és máris kiáltotta a következő fiú nevét.

A padjába ment, de nehezen tudta fellapozni ott, ahol az osztályzatok álltak. Szépen volt – bár ő tudna olyan szépen írni: ötös az olvasásból, és ha lehet, még tündéribb pofácskával volt kirajzolva a másik ötös írásból. Hogy ne legyen nagy különbség a kalkulusokban, a számolás megakadt a négyesnél, s a többiek is, mint jó testvérek, kivéve a magaviseletet és a hittant, ugyane jelen maradtak. S ekkor a kis ÍVirgil felnézett a tanító bácsira... furcsa, mintha a szeme és a tanító bácsi között megjelent volna az idősebb Pancsák Virgil alakja. Mintha levegőből szöve ott állna az atyja olyan hajlott háttal, mint amilyen az ötösnek van, borostás állal, és a kezei szüntelenül reszketnének a tanító felé.

A kiosztás után Virgilke nem szólt senkihez, kivált a zsbongó gyerektáborból, áttörtetett a Mihály utca gödrös vonalán. Nagy zúgolódásban és fájdalmában majdnem elment Krisztus keresztje előtt. Pityeregve visszasietett, és lekapta alázatosan Jézus keresztje előtt a sipkát, és gondolta: Segíts meg, Mindenható Atyám – s ezt mondogatta egészen a Bécsi útig. Ott aztán hirtelen megint – még egyszer megnézte a bizonyítványt. De Jézus talán valami mással törődhetett, talán az angyalokat oktathatta a felhők fölött, mert a bizonyítványban megmaradt a két ötös, akár a fehér ruhában a tintafojt. Ekkor a kis Virgil *hirtelen letette a földre a bizonyítványát, és elfutott tőle. Nem akarta látni: vigye haza, aki akarja, ő nem meri.*

...*

---

* Bizonyítvány, minősítés

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Milyen megoldást választott nehéz helyzetében a kis Pancsák Virgil?
- ◆ Ön milyen alkalmazkodási stratégiát fejlesztett ki az iskolai kudarcok kezelésére?

Gerlóczy Márton

Igazolt hiányzás
(részletek)

A „többsvonalfejedben”

Ez a megállapítás, mely a hosszú évek alatt vagy egy tucat pedagógus szájából kívánt erőt kölcsönözni nekem, elkísért pályámon, és ha jól emlékszem, ott hallottam először egy Ritától, aki osztályom főnöke volt. (...) Az iskola abban az évben költözött el a Deák térről, miután az egyház visszaigényelte épületét elveszett gyermekei megmentésének céljából, így az épületbe egyaránt jártak kitartó, ötkeres, jól szituált legények, és kilenckeres, lecsúszott, alkesz szülők ivadékai, amely vegyítés sajátos társadalmi életet kreált az iskolaudvarra. Én egy ötkeres, egy újlipóti és egy pesterzsébeti legény közé helyezkedtem el. Az ötker képviselőjében megjelent Viktor, arab származású fogorvos apuka gyermeked, dagi volt, gazdag, öntörvényű és cseppet sem kíméletes a félénkebb természetű diáktársaival. Ha kölcsönkértem tőle, csak kamatra adott, be is hajtotta másnap rendesen, vagy ha csúszott a kifizetés, nőtt a kamat és csökkent a türelem. Az Újlipót határán, panelház nyolcadik emeletén lakó Kristóf imádta kínozni osztálytársait, olyannyira jól sportolt, hogy – mint később megtudtam – futballista lett, amire számítani is lehetett, hiszen intellektuális késztetései úgymond nem léteztek, de szórakoztató kis pondró volt, azt hiszem, így neveztem egy időben. Gergő a pesterzsébeti újgazdag polgári család elkényeztetett sarjadékát Pondróhoz hasonlóan versenyszerűen futballozott, olyan szendvicseket cibált el otthonról, hogy az akkoriban nyílt meki is megirigyelte volna, szórakozása az órák szünetében kiteljesedett abban, hogy

„muki-dundikat” osztogatott a nála kisebb és gyengébb tanulóknak. A muki-dundit felfeszített ujjakkal, tenyérrel lefelé, a mutatóujj porcával kellett kibontakoztatni.

Ezekkel a fiatalemberekkel az első napok disszimilált hangulata után hamar összebarátkoztam, jól éreztük magunkat, és kénytelen voltam magam is beleszeretni a fociba, nem volt más választásom. (...)*

Osztályom főnöke pedig akkoriban teljesen rám csatlakozott, észrevett valamit, de kezdeni vele persze nem tudott semmit. *Támadott, beszélgetni invitált, mókásan barátságra ösztökélte egzaltált személyiségem, emlékszem, egyszer azt kérte, tegyem a zsebembe, amikor a King's Singers-koncertre megyek, és nem felejttem el az arcán eluralkodó örömet, hogy most valami olyat mondott, amitől elérékenyülök, és összebarátkozom vele, hogy végre sikerült megnevettetnie azt, aki egész órán indiszponáltan habotázik, hasonló cselekedetre készítve és biztatva osztálytársait. kaotikus lelkem feltérképezésének irányába indított próbálkozásai végül kudarcot vallottak, pedig nem is volt és nem is lett kaotikus, csupán ő próbálkozott olyan útra keveredni, ahol még sose járt, egyszerűen felkészületlen és amatőr pedagógus volt, aki képtelen megbirkózni olyasmivel, amire nem tanították, azon egyszerű oknál fogva, hogy nem engem követett, hanem húzott volna magával.* [◊] Annyi a lényeg, hogy – és szerintem minden hozzám hasonló infantilis, szuggesztív módon eredményre törni nem kívánó hülyegyerek így látná – megközelítesem lehetőségeinek módját én magam tisztábban láttam, mint ők. Én tudtam, milyen impulzusokkal lehetett volna rávenni arra, hogy bármit is tegyek. Az unalom ellen harcoltam, tunyasággal, ötlettelenséggel vezényelt és végignyöszörgött órák ellen, amin kizárólag akkor lett volna kedvem változtatni jó szándékkal és türelemmel, ha erre vevők és alkalmasak lettek

---

· Osztálytársak / alkalmazkodás

□ Tanítói / tanári szerepek

volna diáktársaim és persze *tanárain, akik pedig elérhették volna céljukat velem, ha nem magukat kívánják rám erőltetni, hanem ők próbálkoznak elkapni valahol, követni gondolatvilágomat, elnézni néhol radikális és primitívnek tűnő, arrogáns hozzáállásomat, átugrani a felszínt és igyekezni megtalálni az okokat, türelmesen, az én arzenálomat felhasználva lebuktatni és elbítetni velem, hogy értik, mi a gondom és leginkább minek örülök, mertbogy én boldog voltam ráadásul, a legboldogabb, ** és ez biztos, hogy örületbe kergette őket. Rita egy idő után persze felvette a kapcsolatot anyámmal, akinek beszélgetéseit K-val néha kihallgattam – nekem sose mondott rosszat tanárainról, mindig csak távozásaim után ismertetett nézeteivel, és legtöbbször szelíden és sajnálkozva tekintett vissza a velem kudarcot valló pedagógusokra –, és ezek a beszélgetések hosszasan tanulmányozták hozzáállásom pszichés okait, de sohasem éreztem bennük a kilátástalanságot, anyám elfogadta, hogy ilyen vagyok, és még abban is biztos volt – ellentétben velem –, hogy simán sokra viszem. Elfogadta, hogy öntörvényű gyereként, saját világomban körözök, ütközöm, túlélék mindent, és még élvezem is. Rita pedig, mert szerintem tisztában volt kudarcával, csak annyit volt képes a fejemhez vágni, csak ennyivel tudott aktivitásra ösztökélni, hogy: több van a fejedben. naná, a kurva életbe, mikor hosszú hetek alatt próbálkozom a tudomására juttatni, hogy rosszul csinálja, amit tesz, hogy magyarórán, versek elemzésekor képtelen bármit is felfogni, egy nüánsznyival kilépni teoretikus módszertana korlátolta, gépies világából, és eljuttatni diáktársaimhoz, hogy egész egyszerűen vegyen már észre, és próbáljon kezdeni velem valamit, de nem, ő képes elem állni és fejemhez vágni azzal a nyugodt, lesajnáló tekintetével, hogy több van a fejedben. Botrány. De mert most senkinek, mint például Ritának sem áll módjában replika formájában választ adnia nekem, megadom a választ, legalábbis azt,

---

Konfliktusok (nevelő – növendék)

amit én gondolok. (...)

...Minden örömmel azon lennék, az a szerencsétlen érezze, hogy foglalkozni akarok vele, hogy észreveszem, tesztek érte. * Ez az én pályám, a kihívások pályája, én, a pedagógus, a gyermeknevelő, a pszichiáter és délelőttökre kirendelt gyám egy személyben, akinek feladata, függetlenül a gyermek életét befolyásoló bármilyen súlyú problémától, egy és ugyanaz, elérni, hogy szabad legyen, értelmét lássa és érezze tetteinek, átlássa, hogy a tudás csak egy plusz, életét érzései és gondolatai vezérlik, egy olyan zenekar, aminek ő a karmestere és zenészei egy személyben. Tudatosítani bennük, hogy nem könyveken keresztül, harag vagy mosoly, szánalom vagy szeretet formájában, hanem egyszerűen és minden körülmények között veletek vagyok. (...)[◊]

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Miért érzi „botrány”-nak a szerző a „több van a fejében” kijelentést? Hiszen ezt akár elismerésnek, dicséretnek is tekinthetnénk!

- ◆ Manapság az iskolákban egyre több a motiválatlan, az iskolát elutasító gyerek, diák. Hogyan alkalmazkodhat a tanár ehhez a helyzethez?

· Szakmai etika

□ Tanítói / tanári szerepek

Bohumil Hrabal

Hogyan érettségiztem

Az érettségit, amely az érettségi bizonyítvány kiosztásával és érettségi bankettel és gratulációkkal és nagy családi örömmel ér véget, mintha az érettségi igaziból jelentene valamit, hát ezt az érettségit én 1934-ben tettem le, tehát két év késéssel, mert két évvel meghosszabbítottam az ifjúságomat, mivelhogy összesen kétszer megbuktam. Egyszer elsőben hat szekundával, másodszer negyedikben négyvel. Az a megkésett érettségi, mint ahogy egyébként az egész iskola, ugyanaz volt számomra, mint mikor a vonat berobog az alagútba. Emlékszem, még szmokingot is varrattak nekem, abban az évben kánikula volt az érettségi idején, és a keményített ingmell meg a társasági öltözet fekete szövete a rettenet minden verejtékét a homlokomra kergette, és szemöldökömről hallható és látható izzadságcseppek csurogtak, úgyhogy azon a borzalmas délelőttön mindvégig az volt az érzésem, hogy egy fényárban úszó kristálycsillár van a fejembe húzva, ami csak fokozta zavarodottságomat és iszonyomat attól, hogy félelmemben még azt a keveset is elfelejtettem, amit úgy-ahogy kapiskáltam, tudatlanságom szilárd, szoros páncéljába zárva. *Emlékszem, hogy az érettségi bizottság majd' minden kérdésére olyan zagyva választ adtam, hogy a bíróság elé citált néma köürtöshöz hasonlítottam. A szanaszét dobált alkatrészekből ezt-azt összeállítani mindig gyerekjáték volt számomra. Am az érettségin, amikor ideges mozdulatokkal minduntalan a homlokomról csepegő verejtéket kellett félrefröccsentenem, csak úgy tudtam összerakni a Bunsen-égőt, hogy a többi érettségiző kézzel-lábbal mutogatott a padokból. Így aztán ez az én egész érettségi vizsgám izző vas a múltamban, amivel bármikor*

megégethetem magam. * Mert én, aki rendszeresen elégségest meg középest kaptam magaviseletből, hagytam, hogy elcsüggessen, megtizedeljen, megnyomorítson, tönkretegyen, felőröljön a rettegés és iszonyat attól, amin azelőtt nevettem, amit elbagatellizáltam. Ah, még most is mennyire restelkedem, amikor látom magamat abban a szmokingban, verejtéktől gyöngyöző homlokkal, látom elgyötört ábrázatomat, ami minden tanáromnak, minden osztálytársamnak szemet szúrt... de legjobban engem taglózott le, engem, aki ilyen kínos helyzetben láttam magam! És szmokingban! Ráadásul, amikor már sziklaszilárdan meg voltam győződve róla, hogy megbuktam, azok között olvastak fel, akik letették az érettségit. De még inkább átéltem -átéreztem éretlenségemet, amikor mindenki gratulált nekem, amikor a szemembe néztek, a tanárok, az érettségi bizottság elnöke, amikor kezet fogtak velem, és megköszönték azt, amit nem is adtam elő, és mégis mindannyian úgy tettek, mintha ezzel az érettségi bizonyítvánnyal kiléphetnék a gyakorlati életbe vagy egyetemre mehetnék. Most, az évek távlatából másmilyen érettségiken merengek, most az a fajta érettségi jár az eszemben, amit talán már kisfiúként elérte, amikor a folyosón ültem a bőröndön, és egy gyufásdobozt szemléltem figyelmesen, amin egy Maticás címke volt, és azon a címkén egy nő képe, aki karjában kisgyereket tartott, aki ugyanazt a Maticás gyufásdobozt fogta a kezében, és azon a parányi dobozon egy sokkal kisebb kép volt a nőről, aki egy még kisebb Maticás gyufásdobozt szorongatott, egyre kisebbedő, a végtelenségig zsugorodó gyufásdobozt. Lehet, hogy akkor is kitűnőre érettségiztem, amikor Wanda kis asszony, az a vörös hajú hegedűslány a The Fascination-t játszotta, és bőre selymesfehér volt, mint a habkő, szeme zöld, és orrocskáján néhány szeplő virított – és abban a szempárban nemcsak a női

---

· Vizsga mint életélmény

szépség, hanem általában a szépség legeslegmélyére hatoltam. Ezen az érettségin, a felnőtté válás illetően vizsgálán gyakran merengek mostanában, azokon a furcsa találkozásokon a szépséggel és a teljes gondolattal, amelyben olyasminek az érzését tapasztalom meg, ami több nálam, ami fölöttem és mégis bennem van.

Egyszer egy szép, de elgyötört ember aprócska zsebtükröt ajándékozott nekem, és a fülembé súgta, hogy ebbe a tükröskébe nézett bele az édesanyja utoljára a halála előtt. Mostanában erre, az érettségik érettségijére gondolok a legtöbbet, hogy vajon a halálom előtt néhány másodperccel képes leszek-e szemügyre venni magamat, és hogy tükrömbe pillantva képes leszek-e testben – lélekben felismerni az igazságot, pont úgy, mint ahogy tavaly abban a kritikus helyzetben képesek voltunk belenézni a rémisztő tükörbe, és azzal a tekintettel mindenünket feltenni arra, hogy igazságunk él és élni fog, ahhoz a megnyerő és tragikus fiatalemberhez hasonlatosa, aki addig hirdette a hatékony felebaráti szeretetet, míg pénteken megfeszítették érte, ám szombaton feltámadott halottaiból és száznyolcvan tonna húzóerejével, Atlasz rakéta gyanánt szállt a mennybe, ahol mindmáig az ő igazsága uralkodik.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Hogyan látja a szerző az iskola és az élet, az érettségi és az érettség kapcsolatát?

- ◆ Sok sikeres író, tudós, művész számol/számolt be iskolai nehézségeiről. Mi állhat kudarcaik hátterében?

Karinthy Frigyes

Naplóm

szept. 5.

Új év, új napló, új élet... Ma volt az első nap a suliban. osztályfőnök Lenkei, de még nem biztos, azaz rendőr. Tanarak általában a régiek, majd meglátjuk, mi lesz. egyelőre a harmadik padban ülök. Az a hülye Benkő jött oda, hogy lépjek be a körbe, majd bolond vagyok. Elhatároztam, hogy ezentúl mindent pontosan megírok. Este voltunk az Angi néninél, de snasz volt, nap két 6 óra 15 perckor, nyugszik 5 óra 45. Ebédre: húsleves, leveshús, tökfőzelék. Most itt ülök az utcai szobában, a lámpa alatt, és írok.

szept. 31.

Ma volt az önképzőkör megalakuló ülése. Elnök: Mautner, alelnök Gelléri, Székely titkár a nyolcadikból, gazda Várnai. Én bekerültem a választmányba 6 szavazattal mint bizottsági tag. Kítűztek pályázatot elbeszélő költeményre, értekezésre, szavalatra és matematikai értekezésre. Mint választmányi tag egyedül vagyok ötödista a bizottságban, címzetes jelleggel csak, de bíráló bizottsági tag. Ebéd: gombaleves, fasírt, riszkoch. Voltunk múlt héten a kereskedelmi múzeumban. Szombaton Uránia, utána vasárnap, hétfőn csak tizenkettőig van előadás.

okt. 6.

Aradi vértanúk, nincs sulí, ünnepélyt elblicceltem. Hazajövet találkoztam Gárdossal, mondta, hogy diri beszélt, aztán Földessy a vértanúkról. Sebők

Karinthy Frigyes: Naplóm

---

szavalt. Mondta, hogy tanrendben újítás van, fizika helyett kedden kilenctől tízig történelem. Gerő elmegy az iskolától. Délután megvettem a szépiát, a nullkörzöt és gumit, maradt ötvenhét, és megcsináltam az ábrázoló rajzot, nagyon szép volt, de a végén a kihúzóból kifolyt a tus, valahogy kivakartam. Elhatároztam, hogy ezentúl mindig hordok iránytűt. Most az utcaiban ülök, de a sublód előtt, mert az asztal tele van friss fehérneművel, amit hoztak. Mindjárt vacsorázunk, ebédre mákos rétes volt.

nov. 2.

Elhatároztam, hogy ezentúl fontosabb dolgaimat titkosírással írom. Minden betű helyett az ábécében az utána következő második betűt írom. Oc d g f c e k b v c o h k b k m e d r n. Vagy esetleg fordítva írom a szavakat. matpak lótápap totnirof aráinél ed mettőtőlökle. Ma olvastam Jókaitól Szerelem komédiásai, gyönyörű szép. Grant kapitány gyermekibe az emberevőknél tartok, elég érdekes. Holnap önképzőköri ülés lesz, beneveztem szavulásra, esetleg pályázom az értekezésre is. Ma nagyon röhögtünk. Prém azt mondta, hogy micsoda marhaságot olvasok én, mialatt ő magyaráz, mire kivettem, mire kiderült, hogy az ő könyve volt, amit ő írt. Mértanból jól állok, de még javítani fogok karácsonyig, magyarból egykettőre állok, dolgozat 2/3, de még lesz egy iskolai dolgozat. nagyon kíváncsi vagyok a bizonyítványomra.

dec. 6.

Uránia. A „Jégvilág” c. darabot adták, jó volt a fűrészes hal. Csináltunk dobtapsot, mire az igazgató lekiabált a páholyból, hogy az egész iskolát hazakergeti, nagyon röhögtünk Gárdossal, minden kép után állathangot utánoztunk és mondtuk: „Náttyon szép! Náttyon szép!” – és minden képnél olyan hangosan álmétkodtunk, hogy milyen gyönyörű, hogy a felolvasó egész

büszke volt, és minden kép után úgy nézett szét, mintha ő festette volna. Kivettem a könyvtárból „Servadac Hektort”, este olvasok majd. Délután bent voltam a plébániakertben, és eperfalevelet szedtem a hernyóimnak, ja, igaz, megölték a kínai császárt, nagy forradalom lesz. nem férnek a bőrükbe ezek a kínaiak! Mostan az udvariban ülök, holnap nem lesz suli. Átnéztem a történelmet, és megcsináltam az ábrázolót, kúp lefordítása az első képsíkba, jó nehéz volt.

febr. 11.

Ma beírtak az osztálykönyvbe, mert a Jákó rám fogta, hogy a manzsettámra írtam a puskát, pedig nem is természetrajzból írtam, hanem németből. Annyi baj legyen, majd megkérem az osztályfőnököt, hogy húzson ki. Ma Shakespeare-től olvastam Hamletet, igen jó tragédia a nagy brit költő tollából. Ma egész nap olyan szomorú voltam, nem is tudtam etetni a hernyókat. Tulajdonképpen miért is él az ember? „Lenni vagy nem letti, ez itt a kérdés” – mint ahogy Shakespeare mondja Hamletben. Arra gondoltam, hogy milyen kár az ifjúságért, mely elmúlik, és hogy én már sobase leszek olyan vidám és elégedett, mint a harmadikban. Hiába! az élet nem olyan vig dolog! ... de hagyjuk! ...*

Karinthy Frigyes

Az intő

I.

Béla, a gimnazista. hazajött az iskolából, de nem ment föl, a lépcsőházban állt két óráig, és várta a postást. Béla már három nap óta vergődött ebben a lelkiállapotban, mely a torkára ült, a mellére ült, fojtogatta, pofozta. Az intőkonferencia szerdán volt, és ő nagyon jól tudta, hogy latinból és fizikából mégis megintik, mégpedig írásbelileg.*

Tegnap délután még gyötörték holmi fantasztikus és bizarr tervek, melyeket élénken kiszínezett. s melyek szerint például ő elmegy Launer tanár úrhoz a lakására, és hideg és szenvedélytelen hangon előadja neki, hogy ő mit szándékozik elkövetni, ha az a dolog mégis megtörténik, latinból.

De este, mikor a májusi alkonyat lassankint párás, sűrű homályba borította a Duna-partot, Bélát kimondhatatlan gyöngeség és szomorúság fogta el. Lejött az Erzsébet térre, és csak azt szerette volna, hogy túl legyen, túl legyen mindenben. A katonazenekar csudálatosan szépen játszott, és enyhe, néma szelek fújdogáltak. Szerelmes Marcsák bakákhoz dörgölöztek. Béla tudta, mit jelent ez, és irigyen, borzongva és szorongva az életre gondolt, mely oly borzasztó és végtelenül gyönyörteljes, és melyben nagy vizek, hajók, robogó gyorsvonatok vannak s még valami, ami mindennél titokzatosabb. Kimondhatatlanul távol, elérhetetlenül állott most mindez előtte. Oldalozva, kábult fejjel kullogott egy ideig, aztán hazament.

Bélának akkor még volt két hatosa, füzetre. Vett háromért kókuszdiót és ötért olyan törmelék-csokoládét. Ettől nehéz lett a gyomra is, és akkor gondolta, vesz még egy narancsot, az könnyű és savanyú.

---

* Bizonyítvány / minősítés

A narancsot ette, és mélységes, szaggató fájdalmat érzett. Összeszorult torkán nyomakodva csúsztak le a szeletek, és Béla valamit dúdolt magában, jajongva, értelmetlenül, de a feje zúgott, mint a telefonkagyló. A Gizella téren fel volt törve az út, az árokban két munkás csövet rakott le. Béla sokáig nézte őket. Zsebre dugott kezekkel ácsorgott, míg valaki rá nem szólt, hogy ne álljon útba.

Akkor végleg hazament. A lépcsőn még nem gyújtottak lámpát, alul egészen sötét volt még minden. Nagyon lassan ment fölfelé, cikcakkos vonalban mérte a lépcsőt, vigyázva, hogy mindig a másodikra lépjen. Sajnálta, hogy már alkonyodik. Eszébe hozta, hogy a leghosszabb nap még csak júliusban lesz, olyankor ők már nyaralni szoknak. Egyszerre édesbús, fájó érzés fogta el, megjelent előtte a falu, az édes, édes nyugalom, a nyár, a szünet: – a fű, a sárga barackfák és csónakázások. Azok a hosszú, hosszú, paradicsomi napok, mikor nincs iskola, nincsenek lelki gyötrelmek, csöndbe, nyugalomba, alkonyatok sárga ködébe folyik össze a gondtalan öröm.

A második emeleten meg kellett állama, annyira erőt vett rajta az emlék, a tüdeje elszorult. Nem, az idén nem lesz nyaralás. Ó, a napsugaras falu! Milyen távol állott most tőle. Borzasztó volt gondolni is arra, ami jön. De hát igazán már nincs segítség?

Ekkor jut eszébe, hogy beszélni fog a postással. Igen, talán még minden jó lesz. Beszélni fog, mindent kimagyaráz. S miután lefeküdt volna a sötét szobában, reszketve húzta magára a paplant, s ekkor egyszerre elfelejtett mindent, és csönd és fekete sötétség következett, és Béla a fekete szoknyás asszonyt látta megint, aki fehérén és suhogva jár lassan a Duna-parton, megáll, s a vízbe néz.

II.

És Béla hazajött az iskolából, de nem ment föl, a lépcsőházban állt két óra hosszat, várta a postást. Mindabból, ami tegnap megnyugtatólag hatott rá, ma már semmit sem érzett. Hideg, nyirkos aggodalom töltötte most el a lelkét, amint várt, nézett lefelé, és úgy rémlett, hogy ennek nem lesz vége soha. Az első emeleten poroltak.

A postás először a második emeletre ment be. Bélának úgy elszorult a szíve, hogy félt, nem fog majd beszélni tudni, és nagyokat, hosszúkat lélegzett. A postás kijött a lépcsőházba, megállt, rendezni kezdte a leveleket. Aztán lassan megindult fölfelé. Jött, lassan és keresgélve, és elment Béla előtt. Kétméternyire lehetett, mikor a fiú utánaindult.

– Kérem... postás úr... A postás ránézett.

– Kérem... Záborszkyéknak...

A postás megállt, keresgélni kezdett, és Bélának nagyot dobant a szíve. A postás egy halványkék borítékot vett elő, és jókedvű baritonhangon olvasta.

– Záborszky ügyvéd úrnak... Ez a papának szól.

– Kérem, tessék ideadni... majd én átadom...

A postás ránézett, aztán a borítékot nézte. „Állami Főgimnázium” – ez állt a borítékon. Elmosolyodott, úgy látszik, volt már ilyen esete.

– Hiszen ott van a cselédleány – mondta, amint fölnézett a fehér függönyös konyhaajtóra. – Majd beviszem. Béla nagyon fehér lett, és lassan ment a postás után.

Hallotta, amint a postás nagyot köszön, és átadja a levelet Marinak. Aztán becsapódik az ajtó, és az ember füttyülve, most már frissen és megkönnyebbülve, szalad le a hátsó lépcsőn.

Béla lassan kinyitotta a konyhaajtót az előszoba felől, és kiment a konyhába. Mari feltűrt szoknyával állt a polc előtt, és a fazekakat rakta egymás mellé. Erős, barna lábai körül egész kis tócsa képződött a padkáról lecsurgó vízből. Súlyos, átható szag áramlott mindenünnen: a csuprok közül, a teknőből és főleg a mosogatódézsza fölött. A leány megfordult.

– Hát az ifjúr hol volt? – kezdett el kiabálni. – Majd lesz, látta volna, hogy ment el az úr.

Béla lassan jött előre, körülnézett, és meglátta a kék borítékot Mari előtt, az egyik fazék mellett. Átlépett a lócán, odament, és fölnyúlt érte. De már e pillanatban érezte, hogy minden hiába, s hogy mindazok a gépies mozdulatok és szavak, amik még ezután következnek, egy reménytelen és halálosan sötét ismeretlen alagútjába vezetnek.

– Azt tessék otthagyni – rikácsolt a cseléd. – Az az úré.

– Majd én odaadom – mondta Béla határozatlanul, és egyszerre fullasztó, tehetetlen gyűlölet fogta el.

– Tessék ott hagyni – ordította Mari, és a tócsán keresztül odaugrott. Ki akarta kapni a kezéből, de Béla visszarántotta. Most egy ostoba és lehetetlen birkózás kezdődött: a lucskos, mosogatólé szagú cseléd egyszerre szenvedélyes lett, érezte, hogy visszataszító, és ez dühössé tette. Lihegve kapkodott, megragadta a fiú kezét, és csavarta. Mikor a gyűrött papírlap kezébe került, ellökte a fiút. Béla fehéren, lihegve nézett rá.

– Adja vissza —mondta rekedten. – Adja vissza! Cseléd! Maga cseléd!

– Alló! tessék bemenni! – mondta Mari. – Semmi keresnivalója a konyhában. És izmos karjának egy hirtelen kanyarításával belódította Bélát – s mikor az ellenszegült, nyomta az ajtót: Mari nagyot lökött az ajtón, és bezárta.

Béla állt egy ideig, aztán megfordult, végigfutott a homályos előszobán, és benyitott az üres ebédlőbe. A rolók le voltak eresztve, és fülledt tompaság

olvasztotta el a bútorok körvonalait. Keresztülbukott egy széken, és nekiesett egy asztalnak. Milyen kemény, villant keresztül eszméletlen, ájult kétségbeesésén. Milyen kemény minden. A tárgyak, melyek ridegen ellenállanak reszkető kezünknek – a levegő, mely belénk ütközik –, és odakint a sárga, komor és éles vonású napfény, mely oly kérhetetlenül s keményen felszökik a házak hideg falai közt. Oly keményen s rettenetesen néztek le rá a képek, és a falak kongottak és tátongtak a keménységtől és süket közönytől. És kemény volt minden, mint az utcák szürke és kongó kövei, mint a nehéz és gyötrelmes tanórák s az iskola padjai, a könyvek és a sárga, kemény tanárcok és durva cselédek és szikkadt teknők. *S kemény volt a pisztoly hideg fogója s a csikorgó asztalfiók, melyből kihúzta, s a fényes, éles kis szellentyű, melyen nyirkos, remegő ujjai babráltak, míg elfehéřült, nyitott szája, mint egy sötét lyuk, reszketett szembe a cső kemény és fekete torkával.**

III.

A morgue-kocsiban egy fekete ruhás asszony ül szemben, a végigfektetett Bélával. Nyugodtan, békés fölénnyel megsimítja a vérrel csapzott gyerekhajat, és mosolyog.

– Csacsi te. Hová siettél? A nagy, gonosz emberektől szöktél meg és a kemény emberektől, és azt hitted, nem lehet élni. Keménynek és ridegnek láttad az életet, és nem akartál várni, pedig én vártalak téged. Tudod? Én a fekete ruhás, suhogó szoknyájú asszony vagyok, akit rémülten és zokogva áhítóztál a szomorú estéken, fölhúzott paplan alól. Íme, idejöttem és most fölébed hajlok. Nézd, nem vagyok kemény: – nézd, lágyan és mosolyogva simogatom szegény, ijedt kis homlokod, és az ölem puha és meleg. Mégis

---

* Iskola és élet

megszöktél előlem, és nem az én lágy és meleg és végtelenül édes testemre gondoltál, hanem az ostoba Launer tanár úrra, akinek sörtés, sárga ábrázata van és puffedt hasa. Elmentél, szegény, szomorú kis hős, vérző szívedre szorítva az ostoba intőt, és behunytad a szemed, hogy ne láss engem. Pedig én vagyok a valóság, én, aki örökké élek, és örökké meleg, mosolygó és puha vagyok – és nem a számár Launer tanár úr –, akit arra találtak csak ki, hogy gyűlöletessé tegye a sárga, kemény halált, s kívánatosá a meleg és édes életet. S most már hiába mosolyog vissza elfehérült, durcás kis arcodba a napsugaras élet, melynek meleg asszony szívéből mosolyogva nyújtja ki karját a könnyes szájalom, hogy átölelje kihűlt, vézna kis nyakad. Most már nem tehetsz okosabbat, aludj és pihenj hát, s várd meg türelmesen, míg fölsozlott testedből egy új, boldogabb lelket formál majd az én ölem – lelket, melyet nem ismersz, s mely téged nem ismer. A túlsó parton várok reád, meleg és vigasztaló szavakkal. Aludj.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A humor – és természetesen a tragikum – egyik kiapadhatatlan forrása az a tény, hogy a különböző szereplők másként látják ugyanazokat az eseményeket. Gyűjtsön a részletből példákat arra, hogy mit lát és él át a kisdíák másképp, mint a felnőttek! Mi a fontos és mi a lényegtelen a számára?

- ◆ Kell-e alkalmazkodnia a diákok világlátásához egy tanárnak? Ha igen, miben? Ha nem, miért nem?

Móra Ferenc

Én szép tanár korom...

(...)

Nem voltam még egészen huszonkét esztendő, mikor alapvizsgával tanárságot vállaltam egy nagy középiskolában, amely arról volt ismeretes, hogy az egész Monarchiából odahordták a mindenünnen kikonzíliumozott úrigyerekeket. (...)

Előre tájékoztattak arról, hogy nálam nagyobb kamaszokat kell a scientia amabilis titkaiba bevezetnem, akik már két tanárt megszőktettek évközben. Hát ezeknek imponálnom kellett valamivel, s tanári fizetésem és magánvagyonom nem tették lehetővé más módját a tekintélynövelésnek, mint a szakálleresztést.

Sajnos mindjárt első nap azt kellett tapasztalnom, hogy olyan anyaggal van dolgom, amelyiknek a két sing szakállú király se imponálna. Az ötödik osztályban foglaltam először széket, de mire a küszöbről fölérttem a katedrára, ifjú szívemben megfagyott a vér. Most értettem meg először, mi az a rejtelmes Kréti és Pléti, aminek az Ótestamentum emlegeti a hettiták és filiszteusok csordáját. Köhögtek, tüszögtek, krákoztak, vinnyoztak, cibegtek, süvítettek, vonyítottak a fiaim. Fogadták a vakmerő új tanárt. Ők is tekintélyt akartak bennem ébreszteni maguk iránt. Határozottan jobban sikerült nekik, mint nekem. Azt hiszem, korai öszülésem akkor kezdődött. Szólni nem tudtam, csak intettem nekik, hogy üljenek le, és reszkető kézzel húztam elő az osztálykönyvet.

Abogy kinyitom, platty, ráesik valami. De nemcsak esik, csobban is, mint mikor a kecskebéka vízbe ugrik. Az is volt, egy kisebbfajta kecskebéka. Az első padból ugrott ki, a szélső gyereknek a szájából. Abból láttam, hogy mindenki nevet, csak ő mered rám egy római patrícius méltóságával.

Nem ugrottam föl, nyugodtan lépdegéltem eléje, és halálos csöndben ejtettem ki életem első tanári szavát.

– *Álljon föl, édes fiam!*

Rántott egyet a vállán, és fölállt.

– *Jöjjön ki!*

Most a mellénye alját rántotta meg a birokra készülő ifjú férfiak ösztönös gesztusával, és odaállt elé. Bicskával faragott képű, úri ruhás, vállas subanc volt, én keskeny, keszeg filozófer.

– *Tessék – dülleszkedett rám a hangjával.*

– *Menjen föl, édes fiam, a katedrára.*

Most már visszahőkölt, mintha mellbe vágtam volna.

– *Tessék?*

Egy kicsit erősebbre fogtam a szót:

– *Mondom, menjen föl a katedrára. Egykettő!*

Most már én voltam felül. A gyerek megzavarodott, és szót fogadott. Elbátortalanodva lépett föl a katedrára.

– *Úgy. Most üljön az én helyemre, én meg ideülök a maga helyére. Így ni. No, most a katedráról köpjön le ide a padra.*

A fiú lesütötte a szemét, és a szája tátva maradt.

– *No, ne készüljön olyan soká – pattogott a hangom. – Engem úgy szoktattak, hogy a köszönést el kell fogadni. Maga odaköpött elé, és nekem azt viszonznom kellene, de nekem nincs benne gyakorlatom. Azért kértem meg magát erre a kis szívességre. Nem érti?*

Az ellenfél összekussadva vánszorgott le a katedráról.

– *Tanár úr, kérem... – mozgott a szája hangtalanul. Nem volt szép tőlem, de fenékgig kiürítettem a győzelem kelyhét. A vállára tettem a kezemet.*

– *Hogy hívják magát, édes fiam?*

Megmondta a nevét. Elégé ismert ipszilonos név.

– *Mi a maga apja?*

Azt is megmondta. Főjegyző itt meg itt, ebben a vármegyében.

Hitetlenkedő mosollyal csóváltam meg a fejemet.

– Ne mondja, édes gyermekem! Én azt hittem, kanász. Az én apám foltozósűcs, de minket már azért is szájon vágta kisgyermek korunkban, ha esőt meg szelet játszottunk. Menjen a helyére!*

Aztán én is a helyemre mentem, és elkezdtem magyarázni a gabonaüszög spóráiról, mert láttam az osztálykönyvből, hogy az elődöm azokba bukott bele. Estig beszélhettem volna anélkül, hogy egy pissenés zavart volna. Semmi bajom nekem többet a fiúkkal nem volt se ebben az osztályban, se a többiben. Egy hónap múlva a szakállamat is levettem, nem volt rá semmi szükség. Kenyérre kenhettem volna a fiaimat, ha már akkor is természeti ellenkezés nem lett volna köztem és a vaj között.

Azt persze egy szóval sem mondom, hogy tudományaimmal is olyan jóban voltam, mint énvelem. Nem nagyon lelkesedtek se a vízrendszerek, se a zigospórák titkaiért, de még a hasítottcsülkűek fogazata se hozta őket lázba. A félév végi konferencián kénytelen voltam nagyon nekigyürkőzni a kaszálásnak. De amikor az első osztály első három betűjében négy gyerek alá „kisszéket” szerkesztettem, akkor az ötödiknél az igazgató megfogta a kezem.

– Pardon, kolléga úr, többet nem lehet.

– Nem lehet? – döbbsentem meg. – Hát miért nem lehet?

– Kivan a percent, kérem – mosolygott az igazgató –, tetszik tudni, a percent. A többi már rossz hírbe hozná az intézetet.

– Hát persze, a percent – bólogattak az öregebb kollégák, és láttam az arcukról, hogy magukban alig elégségesnek minősítenek, ha még ennyit sem tudok.

---

* Konfliktusok (nevelő – növendék)

Énbennem azonban reinkarnálódott Haynau szelleme. Már tudniillik azé a Haynaué, aki mérgében adott amnesztiát a kötélre ítéltnek.

– Bocsánatot kérek, igazgató úr, akkor az eddigi szekundák se giltek. Ha itt percent szerint szabad buktatni, tessék megengedni, hogy én ne éljek ezzel a joggal. Én a tárgyaimból nem buktatok meg senkit.

Az elhatározásomat nem ellenezte meg senki, hiszen az csak hasznára vált az iskola jó hírnevének. Nem buktattam egy elégtelent se, s hogy az elégségeseket se érje méltánytalanság, mindenkinek a jegyét följavítottam eggyel. Nem dicsekvésképpen mondom, de kevés tanárnak a keze alól került ki annyi kiváló geográfus és természettudós, mint az én kezem alól. (...)

Az egykor hírhedt iskolából, amely sorsom eldöntötte, régen egészen közönséges iskola lett, amelyben nem a paradicsomkertből elszabadult hangokkal köszöntik a tanárt, nem percent szerint osztályoznak, és nem is az internátus főkönyve szerint szabják a mérleget. Sőt azt is meg kell vallanom, hogy azok ellen is fölösleges volna eljárást indítani, akiknek a bizonyítványát meghamisítottam. Néhányról tudok, igen derek emberek lettek, van köztük nyugalmazott főispán is, aktív országgyűlési képviselő is fájdalom, az a tökéletlenségük ma is megvan még, hogy nem tudnak különbséget tenni az oospóra és zigospóra közt, s nem bizonyosak benne, hogy Indigirka folyó-e vagy cethal.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A részletben vajon miért bizonyult olyan hatásosnak a szerző eljárása?
- ◆ Milyen szerepe lehet a tanár származásának, életkorának, megjelenésének és gondolkodásmódjának a pedagógiai problémák megjelenésében és megoldásában?

DIÁKÉLETMÓD TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Az életmód azokat a tevékenységeket jelenti, amelyek kitöltik az életünket, amelyeket nap mint nap végzünk. Az életmódhoz a kereteket egy adott kor, a földrajzi és a társadalmi helyzet adja; saját csoportunk, szubkultúránk lehetőségei. Ezen belül valósíthatjuk meg egyéni elképzeléseinket az Életről. Az összefüggés fordítva is igaz: az életmódot tanulmányozva sokat megtudhatunk egy adott korról vagy társadalmi rétegről.

Érdemes tehát tanulmányozni az iskolát, akár régit, akár mait. A tárgyak, az elrendezés, a szokások, a viselkedési szabályok keretet adnak a napi tevékenységhez, és elbeszélnek, mi is a fontos abban az iskolában, mire tanít, mire nevel az a napi rutin, amit a diákok élnek.

A gyerekek iskolán kívüli életének rendjét, iskolához való viszonyukat otthoni kultúrájuk, anyagi és szellemi lehetőségeik határozzák meg. A diákok életmódjából következtethetünk minderre.

Fontos kérdés, hogy csak a régebbi korok életmódjának tanulmányozása lehet-e érdekes. Vagy másképpen: kell-e ismerni manapság egy tanárnak a diákjai iskolán kívüli életmódját, azaz a szokásait, kedvteléseit, napi tevékenységeit? Kell-e tudnunk, ismernünk, hova járnak, kikért rajonganak, milyen zenét hallgatnak, mit néznek a tévében? A tanárok többsége mindezt elutasítja – talán ez is hozzájárul a tanárok és a diákok kultúrája közötti szakadék mélyüléséhez. De ha a felnőttek nem hajlandók megismerni a diákok világát, vajon hogyan tudnának hozzátenni valamit ahhoz? Hogyan terelhetnék őket másfajta szokások, értékek, életmód felé, ha egyetlen érvük a kategorikus elutasítás?

Gárdonyi Géza

Az én falum (részletek)

A gyermekek

Az iskolám olyan már, mint a zengő méhkas. A pap kihirdeti, a kisbíró meg kidobolja, hogy krumpliszedés után senki ne tartsa otthon a gyereket, hanem küldje az iskolában.

Hát már hétfőn reggel megkezdődött a bevonulás. A kis..... rá, tüskés hajú Tabi Jóska jött elsőnek. Futva jött, mert ez a gyerek mindig fut. (...)

A többi is csakhamar előtűnt. A falu minden részéből szállingóztak a nagytarisznyás fiúk meg a piroskendős kisleányok. A fakilincs meg-megkattant az utcaajtón, s a *Jézus Krisztust a sokféle gyerekhang egymásután dicsérte már a pítarban.* * Egyiket-másikat már a lépéseiről megismertem.

Egy lépés, egy koppanás, egy lépés, egy koppanás; ez a szánta Gál-gyerek. De íme, mgáll.

– Te – hallom a hangját –, nem téntás a képem?

– De bizony téntás – feleli két gyermekhang is.

– Hol?

– Az orrod tövin.

– Hol?

– Itt la.

Bizonyára a kalamárisal vesződött otthon a jó fiú, s a kalamáris olyan gonosz portéka, hogy vagy freccsen, vagy loccsan, de akármit cselekszenek vele, valamit befeketít.

---

* Köszönés

A többi gyerek pogányul megmosakodottan ül a padokban. A tarisznyák is fehérek. Az iskolában almaillat lengedez.

Az ajtó előtt egy anyának küzdelme hallatszik. Vasné hozza a Rozikáját. A pöttöm teremtés most jött először az iskolába. Jaj, micsoda félelmes hely az iskola! Én vagyok félelmes? Nem, hiszen engem ismer: a nyáron a fűzek alatt akárhányszor danolt nekem. *Maga a hely félelmes, abonnan gyerektörvények meg csudálatos tudások származnak szét a faluba.* * Maga a hely félelmes. Az öreg gyerekek különös jelentőséggel emlegetik. S a kicsinyek hallják a beszédet. Isten tudja mit képzelnek el a maguk kis eszével. *Az ábécé, az írka, a tábla, a katekizmus, a feladat* – mindez a rejtelmes értelmű szó és mind innenvaló. A nyáron talán fel is kapaszkodott egyszer a Rozi és bekandikált az ablakon! Huh! *Micsoda rettenetes hely! Csupa széles pad! A sarokban fekete kétlábú szörnyeteg! A falakon meg mindenféle fekete jegyes papiros!*[◊] No, meg is ragaszkodik Rozika az ajtófélfában. A kicsike kezek hihetetlen erővel tudnak ragaszkodni.

– Nem, nem! – kiáltozza sírva –, nem megyek!

Ölben hozza be az anyja. Leállítja előttem a földre. A gyerekcsoport a nyakát nyújtogatva neveti. A kis Rozi meg könnyes szemmel, remegve áll az asztal előtt:

– Nem akart bejönni – mondja pihegve az anyja –, sohase láttam ilyet!

– Miért félsz, te Rozika? – mondtam az ölembe vonva a szöszke, fehérképű lányt –, látod a többi pajtásod milyen vidám. Itt van ám Tabi Jóska is. Gyere ide Jóska!

Intek az anyjának, hogy illanjon el. Hát, el is surran.

A Jóska gyerek megpirosodik a szólításomra, és Rozi mellett terem.

– Mondd meg Rozinak, hogy kell-e itt félni, vagy nem kell?

◊ Az iskola mint idegen hely

□ Az iskola mint idegen hely

– Nem kell félni – feleli a gyerek katonásan a szemem közé nézve.

– Ne nekem mondd, fiam, én úgyse félek, hanem ide nézz Rozikára, és úgy beszélj vele, mintha én itt se volnék.

A gyerek erre megfogja Rozinak a baboskék kistréklijét és azt mondja neki:

– Hát mit félsz? Ne félj hát, te tyamár!

S gyöngéden megemeli a leánynak az állacskáját!

S ebben a biztatásban van valami a libalegelő zöldjéből. A kis Rozi rámosolyog a könnyein át a fiúra. (...)

Harminc-negyven tanítványom szokott lenni, de még most ritkásan ülnek. Egynéhányan a nagyobbak közül csak akkor jönnek be, mikor már az idő megrokkán, s otthon az ő dolgos kezük nélkül is meglehetnek.

De a legjobb tanulóm, a fekete szemű, fekete hajú Istenes fiú, itt van már. Méltóságos komolysággal ül az első pad első helyén. Ez az ő helye már három év óta. Ha ő hiányzik, akkor se merné elfoglalni senki. Innen őrzik, mint valami káplár, az egész iskolát. Ő az én bejövetelemig a rend meg a csend ura; ő a kerétának, meg az iskolai szappannak a felelős öre, a fűtés intézője, templomi miniszterelnök, főző spongyanedvesítő, padlótisztasági biztos és aprópör-intéző. Télen ő van itt legelsőnek és ő megy el legutolsónak. Míg én bent nem vagyok, csak susogva szabad beszélni. A padokon mászkálni, birkózni vagy verekedni az ő jelenlétében lebetetlen. * Úgy olvasni meg számolni, mint ő, nem tud senki. Büszke is rá az apja. Nyáron a déli pihenőkön, télen a búbos mellett előre kieszelt számokkal horgolja a fiát. Azok a számok persze leginkább a gabonapiac meg a marhavásárok furfangos számai, és többnyire azon keletkeznek, hogy megcsalhatná-e a zsidó az Imrét, vagy nem csalsalhatná meg? Az egész családnak ragyog a szeme, mikor az Imre némi gerendanézések után kisüti a kívánt számot. Az apja,

---

· Tanulói viselkedésmódok

meg a sógor sokszor félnapig számították azt babon. Imrének nem kell se bab, se kukorica: kivágja fejből egy perc alatt.

Nem sokkal kevesebb tekintély a Gál gyerek se. Ez sánta szegény, szőke, színtelen arcú, de élénk tekintetű gyereke. Az ő szirmos kisködmöne elmaradhatatlan az iskolából. *Ő a középtájon ül, hogy mindenki közel érhesse. Mert ő a fő ceruzafaragó, táblaigazító, lúdtollmetsző, s azonkívül a bodzafapuskának, búgónak, fakalamárisnak a mestere. Ő tud legjobban kukorikolni. A kutyaugatást meg olyan híven utánozza, hogy a falunak valamennyi kutyája felel reá. Az írása is az övé legszebb. A könyvekre meg az irkákra nem is írja más a neveket, csak ő.**

Van egy kis cigánygyerekem is: a Sárköziék Lacija. Villongó fekete szemű kis rajkó, az egyetlen cigánycsaládunk fia. Már második éve tanul ez is. Tud is szépen. Apja persze nincs szegénynek, de az öregapja épp úgy szereti, mintha volna. Valahányszor ír otthon a gyerek, a Sárközi cigány mindig ott ül mellette és bámulja nagy fekete szemivel a neki merőben értelmetlen jegyeket.

– No mi ez? – kérdi, a pipát szájából kiemelve, mikor a gyerek a sor végére ért.

A gyerek olvassa:

– A kutya ugat. A macska nyávog.

– Melyik a kutya?

A gyerek mutatja.

– Melyik a macska?

A gyerek megmutatja.

Az öreg cigány csak nézi, nézi, hogyan lehet azokból a girbegurba húzásokból a kutyát meg a macskát kilátni, de hát persze nem könnyű az,

---

* Tanulói viselkedésmódok

mint a vályogvetés. Mégis, hogy a Lackó kiszalad játszani, odahívja a feleségét, aztán azt mondja az irkára mutatva:

– No nézd, mit tud a Laci: ezs a kutya itt, ezs meg a macska.

A cigány Lacit különben szeretik az iskolában. Valahányszor az udvarra szabadulnak, Lacit mingyárt szólítják, hogy hegedüljön. Az aztán két kis darab fúcskával hegedül és a szájával cincog hozzá. Így néha lakodalmat játszanak a rövid szünetek alatt.*

Az uraság szöske Dezső fia is itt van. Szelíd kis kövér gyerek. Az elméje kissé lassú járatú, de amúgy kedves, ártatlan teremtés. Nagy bámulója Istenes Imrének, akit a világ legnagyobb zsenijének tart. A zsebében mindig hoz egy darabka fehér kenyeret. Barnát cserél azon. Milyen jó parasztfiúnak lenni. A parasztfiú mindig barna kenyeret kap otthon, hosszú hajat viselhet, nyáron meg járhat mezítláb.

Dezső mellé a csintalan Tót Bandit ültettem. Öklömnyi, kis gömbölyű képű gyerek ez. Mindig zsinegek, gombok, gubacsok meg kavicsok vannak a zsebében. Szilaj, mint a csikó, de persze a körülötte ülő bárányszerű gyerekek között maga is kénytelen csöndesedni.

Valami tíz leánykám is van. Valamennyi jámbor és szorgalmas. Szeretik magukat piperezni, felvirágozni. Az én asztalomra is hoz hol az egyik, hol a másik egy-egy virágot. Különös, hogy a nőben mindenütt és minden korban megnyilatkozik a virágok szeretete, a maga iránt való gondosság és a mások iránt való figyelem.

Több új tanulóm nem jön. Becsukom a nagykönyvet és végignézek az iskolán. Erre mind megcsendesülnek. Minden gyerek szeme rajtam függ. Mennyi kék szem! Milyen tiszta, igaz, becsületes szemek! Mától kezdve mind

---

* Tanulói viselkedésmódok

az én gyermekem. A lelkük az én fehér papirosom, amit teleírok a tisztességtudásnak és az egymás iránt való testvéri érzésnek jeleivel.

Intek nekik, hogy álljanak fel. Egyszerre fölemelkednek mindnyája.

– Imádkozzunk.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Mennyiben befolyásolják az otthoni körülmények azt, hogy egy tanuló kiemelt szerepbe kerül-e az osztályban?

- ◆ Kinek jobb, egy kollégistának vagy egy bejárós tanulónak?

Móricz Zsigmond

REKTOR BÁCSI

Bizonyára régen volt. Még a régieknél is régebben.

Már én is alig emlékszem rá, pedig vízfordórúddal tanított valamikor a tudományra. Hát még azok, akiket csak mogyorófavesszővel oktattatott! ...

– No gyerekek, jöttök-e velem falura?

Ti négyemeletes nagy iskola-palotákba jártok, szörnyű sok tudományt játszva megtanulni. Mi egy régen lerombolt zsúpfödeles falusi kis házban, régen elhantolt öreg rektor bácsikánktól, négyöt év alatt csak egy kis írást-olvasást, meg számvetést tanultunk. Azt is milyen nagykeserves, erős munkával!

Még akkor drágábban mérték a tudományt! Gyertek csak, nézzetek be, a mi iskolánkba.

Kicsi a falu, egy utcája van összesen. Apró, fehér falú, bogárszemű házak sorjáznak a hatalmas diófák, ákácok, szomorúfüzek, alma, szilva, barack és kőrisbogártermő fák alatt.

Az iskolát messziről meg lehetett ismerni. Kiugrott az utca közepéig. Talán azért, hogy az iskolakerülő gyerek is belebotolják. Már az igaz, hogy itt nehéz megszökni az iskola elől.

A rektor bácsi szobájából két ablak nyílik. Az egyik északra, a másik délre. Az egyikből végiglátni az alvégen, másikból a felvégen. Az első kaputól az utolsóig, minden udvarra belát a rektor bácsi ebben a mi fatornyos kis falunkban.

Kivált, ha felteszi a mennydörgette vér okuláréját, miről azt mesélte a „pulyáknak”, hogy a falon is átlát vele. Ilyenkor ránézett a szemközti falra, ahol sok betű elején egy öreg A is fel volt pingálva.

Mondom, mitől kezdve kihasadt a hajnal, az öreg rektor bácsi ott ül a két ablak közt és várja a maga csemetéit. Nálunk nem úgy volt ám, hogy „d. e. 8–11-ig és d. u. 2–4-ig iskola”, hanem úgy, hogy mikorra kivirradt, minden gyereknek az „iskolába” kellett lenni. Aki legelőször jött, almát kapott, aki legutoljára, virgácsot.

Az utcán szépen kellett menni, mert mikor feltarisznyázva, palatáblázva, édesanyánk csókjával homlokunkon, kiléptünk a kiskapun, attól kezdve a rektor bácsi szeme előtt voltunk. Az okuláré látatlanul úgy leskelődött ránk, mint a szemüveges kígyó a bokor mögött. Aki félrelép, halál fia.

Rektor bácsi csakugyan ott számolgatta az ujján az ablakban:

– Fó-ri Pes-ta nagy-lus-ta! ... Máté Rozi dógozik! ... Azt a kis rongyos Pap Zsuzsit meg már megint kilelte a hideg ...

Az elejét lassan mondta, a végét szaporázva. Így okoskodott rajta, ki miért késik az iskolából.

Szép kis unokájának, Sárikának szokott aztán így szólni végül:

– Sááára! ... Menj csak a vásárra! ... Mondd meg azoknak a kölyköknek, hogy mindenki lakatot tegyen a szájára! ... Mert megyek a gazok elnászpágolására.

És ez minden reggel így ment.

Így gyűjtögetett minket a rektor bácsi, mint a kotlós csibécskéit.

Az iskola alacsony kis ház volt. A tetején nádfedél, amiben tömérdek volt a nádméz. A csűr teteje szalmazsúp, ebben meg veréb volt szörnyű sok.

Ennek a kettőnek a kedvéért is érdemes volt iskolába járni. A verebet ki lehetett szedni a fészkeből, a nádszálakat meg valami pompás élvezet volt

húzgálni az ereszből: melyiknek a végébe rakott mézet egy kóbori kisméhecske.

De azért ám haragudott a rektor bácsi, A ház fedelét az eklézsia reperáltatta, s ez azt jelenti, hogy ott csorgott be az eső a padlásra, ahol jólesett neki. Ellenben az udvaron két irdatlan nagy vadkörtefa állott. Erre szabad volt felmászni, rajta ruhát nyúzni – ezt az édes szülénk foldozta. Esetleg lepottyanva róla, nyakunkat szegni – ezt édes magunk hevertük ki.

Ha a repedt ruha, *vagy* kificamodott láb miatt lamentált a szülő, bölcsen felelt a rektor bácsi:

– Úgy kell neki. A peniperdának. Mért nem ügyes. Még a csillagot is szedje le az égről, csak akkor él meg.

Az életre oktató rektor bácsi mindig.

Mikor feladtak bennünket az iskolába, mindenkinek keresztül kellett esni a „szoktatáson”.

Az első napokon nyájas volt, mint egy dirmegő medve. Egyszer aztán minden ok nélkül elővett és jól pofon csapott.

A gyerek visítva megy a helyére. Rektor bácsi nem szól.

Mikor aztán elcsitul a rücskölés és közeledik a dél, megszólal azon a vastag gordonkahangján:

– No te kutyafülű! Látod-e, hogy kikaptál, mikor semmit sem vétettél is. Hát még akkor mi lesz, ha hibázol? Tudod mi!? ... Fel-a-kasz-talak! Lábodnál fogva! Így tesznek veled, ha felnősz is, csakhogy akkor a nyakravalód helyére teszik a kötelet ...

Nem is hibáztunk aztán.

Nem addig! ...

Ha mégis hibába esett valaki, két büntetés várt rá. Egyik az ellazsnakoltatás, másik a bocsánatkérés.

Az elsőt mogyorófapálcával osztogatta, sajnós, többször, mint jólesett. S ráadásul azt tartotta, hogy ha a gyereket mindig egy helyen verik, úgy hozzá szokik, mintha simogatnák.

Aztán jött a bocsánatkérés.

Ezt jobban kellett tudni, mint a miatyánkot. Állott pedig a következő szónoklatból:

„Hőn szeretett tanító uramtól töredelmesen engedelmet kérek, amiért vétkezni s rossz cselekedetemmel kellemetlenséget szerezni mertem. Hálás szívvel köszönöm, miszerint jó tanító uram példás büntetéssel a jó útra térített, és szentül ígérem, hogy soha többé bűnben leledzeni nem merészkedek.”

Ha megtartottuk volna!

A rektor bácsi nagyon büszke volt erre a mondókára, s aki szépen, értelmesen elmondta, diót kapott jutalmul.

Az a huncut Gazsi Jóska, ha dióra vásott a foga, csak rendetlenkedett, míg a rektor bácsi meg nem büntette. Akkor aztán oly szívrehatóan mondta el a „bocsánatot”, hogy legalábbis egy marok dió volt a jutalma ... *

A világon senkit se tisztelt a rektor bácsi, csak a kurátort meg a papot, no meg a vizitátorokat, a „vaskalaposokat”.

A kurátor fiának mindig kedvébe járt, azt sohase büntette meg; annál többször lepte meg egy-egy szép piros almával.

Kurátor Lajcsi szokta aztán akárhányszor megmenteni az egész iskolát egy-egy nagyszerű kikapástól. Mikor már sokan voltak felírva a táblára a lármázók, akkor a

---

* Jutalmazás és büntetés

fiúk nekiestek Kurátor Lajosnak és rávették, hogy ő is lármázzon. Lajcsika igen szelíd fiú volt, sose zavart vizet, de ilyen önfeláldozásra azért kész az iskola jóvoltából.

Akkor aztán a felíró őt is odapingálta a táblára, mégpedig legelőre, legnagyobb betűvel; meg lejjebb kétszer-háromszor.

Kezdődött aztán heje-huja, de milyen! a falu túlsó végén is kiállottak csudájára az emberek.

Mikor aztán rektor bácsi nagy dühösen, paprikásan, botosan berohant, mindenki a pad tetejéről ugrált le.

– Na most lesz, ami sose volt! – mennydörögte rektor bácsi. – Hadd lássuk csak, ki volt a főlármázó? – s félelmesen markolta a nagy botot.

Olvassa aztán, hogy:

Kósa Lajos ... Kósa Lajos ... Kósa Lajos ... ez a kurátor Lajcsikája.

Dühös lesz. A botjával üt a padra, mint az ágyúdörgés.

– Hitvány peniperdák! Gazok! Hétbőrű cigányok. Még ezt a kis bárányt is megradítyák ... Na, gyere kisfiam, ne félj, nem ütlek agyon az akasztófák miatt ...

Az akasztófák pedig huncutul kacsintanak egymás szemébe. S nyugodtan kezdődik a lecke.*

A lecke. Meg a tanulás:

A tornácon akkora gödrök voltak, hogy ha beleült egy ábécés, csak a szemével látott ki belőle.

Itt szoktuk órákon, napokon, hónapokon, éveken át dalolni az Arany ábécét:

A. Ami tnenki vánszma gadnak,

Tese teddem bortár sadnak,

Bö: Bánnyaházj cselédekekkel

Mindi gugymin tervbe rekkal ...

(Kap egy barackot, aki megfejtí, mit jelentenek ezek a kínai versek. Mi bizony, nem tudtuk annak idején!)*

És milyen hosszúak ezek az arany szabályok! ... Egész délelőtt lehet fűjni.

És milyen szép dallamuk van!

Csak egy nótát ismerek, amelyik hosszabb és dallamosabb: a kétszerkettőt. Négy-öt esztendőn át, négy-öt óráig daloltuk naponként. De meg is tanultuk úgy, hogy ha azt kérdezte valaki:

– Mennyi 7×8 ? – csak elkezdjük a nóta hetedik versszakát:

7×1 , az 7

7×2 , 14

7×3 , 21 ... s a nyolcadik sorból mindjárt megtudtuk, hogy 7×8 az 56!^o

Ma is bámulok rajta, hogy tudott valaki megtanulni a rektor bácsi iskolájában olvasni.

Nekem könnyű volt a dolgom, engem édesanyám tanított meg rá.

De a rektor bácsi módszere az volt, hogy az ábécistákat felosztotta a nagyobbak közt, s aki már tudott olvasni, az mindennap megtanított egyet a tudatlanok közül egy-egy betűre. A leckézést aztán ellenőrzés kedvéért egy másik nagyfiú végezte.

Én már elsőosztályos koromtól kezdve dolgoztam a közműveltség fejlesztésén. Már akkor rám bízta rektor bácsi a szomszédomnak, a csordás kisfiának tanítását. Sohasem felejttem el a könny szagát. Palkónak mindig ázott tőle a mocskos kis arca. Az ujjai olyan merevek voltak, mint a palavessző és olyan feketék is. Én fogtam ököltre a kezét, s rajzoltam vele keservesen a betűt ...

· Értelmes tanulás – biflázás
□ Memoriter

... Palkó! Palkó! Órizvén valahol a Tiszaháton a falu kondáját, tudod-e már írni az i betűt? ... Minek tudnád, Palkó, úgyis szaktekintély vagy az egész falu előtt minden magad dolgában. S ha bunkós végével földön csúszó füttykösöd egy öreg Á-t kanyarít, alattvalóid szépen megértik a napiparancsot! az öreg ártány éppen úgy, mint a fiatal süldő ...

Így gyűjtöttük mi a tudományt. Rektor bácsinak csak egy nemzedéket kellett valaha megtanítani, ez a fáradsága bőven kamatozott azóta. A tudós gyerekek az ő legmagasabb felügyelete mellett nevelték a tudatlanokat magukhoz hasonló okos emberekké.

Csak magyarázott néha rektor bácsi.

Nem olyan unalmasan, mint a könyvben van, hanem gyönyörűen.

Nincs az a mese, ami olyan érdekes volna, mint az ő magyarázatai.

Elmondok egyet közülrök.

Hogy is magyarázta meg Amerika felfedezését?

Így:

– Csend legyen!

„Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ország, úgy híjták, hogy Spanyolviaszke ország.

Vót ott egy szegény ember, úgy híjták, hogy Kolompos Kristóf. Ez a Kolompos már gyerekek korában szeretett hajókázást játszani, ha eső esett az utcán, papírcsónakkal lábolt a vízbe. Sokat felfenekelte miatta az anyja.

Hanem hát a pulya megnő. Ember lett belőle. Még akkor is nagyon szeretett a tengeren hajókázni. Hát egyszer kapja-fogja magát, kedve szottyant, oszt aszondja, hogy ő felfedezi Amerikát.

Fel ám! ha olyan szegény ember nem vóna, mint a templom egere. De vót hajója?

Nem baj. Gondolt egyet. Elment a királyhoz, oszt aszondja neki:

Móricz Zsigmond: Rektor bácsi

– Felséges királyom, életem-halálom – én fel akarom fedezni Amerikát, de nincsen hajóm. Gyalog meg nem tudok átmenni a tengeren.

– Ha csak e kell – aszondja a király –, egyet se búsulj. Lesz hajó. De hány kell?

– Kéne vagy három, uram király, mert az út soká tart, ennivalót is kék vinni magunkkal.

Hát a király adott három hajót. Azt megrakták üveggalárrissal, hogy legyen mit adni a vadaknak. Agyút is tettek a hajóra, hogy majd arval ijesztgessék a vörösbőrűeket.

No jó. Elindultak. Mentek, mendegéltek a három hajóval. Négy napig meg se álltak. Mindig mentek. Akkor aztán estére földet vettek észre.

– No itt megháljunk – aszondja Kolompos –, reggelre aztán majd kiszállunk a partra.

Úgy is vót.

A parton egy vörösbőrű ember ácsorgott. Megszólítja Kolompos.

– Adj' isten, atyafi! Mondja csak, nem Amerika-e'?

– De b'zon, hogy a. Hogyne vóna, mikor a. Tán kend az a Kolumbus?

– Én ám!

– Teringettét! Hászzen akkor fel vagyunk fedezve.” *

KEDVES TANÍTÓ ÚR

Már akkor nagy bölcs voltam. A debreceni kollégium idő-füstös vára volt az iskolám. Tengerbölcsességű professzorok a rektoraim. Szintaxis, fizika, matematika a lelki gyötrelmeim.

Száz meg száz, hasonló apró bölccsel hajtogattuk az udvaron a pugnare! bellare! igéket s a Szép Jóska varrta nagy labdát. Ismergettük a „kicsiny a rakás, nagyobbat kíván” életigazságot, s kipróbáltuk, hogy vajon jó posztóból varratta-e édes szülénk a ruhát.

Szóval, embert és tudományt megítélni képes okos férfi valék én is a többiek közt.

Hogyne lettem volna büszke arra, amim volt: a kollégiumra, mely százados falával borongott fölöttem: a tanárookra, kik megérthetetlen abrakadabrákat játszva magyaráztak meg. A tudományra, melyet egy öltre való könyvből kellett volna elsajátítani már...

Ekkor írták hazulról, hogy a Tekintetes Tanító Úr helyére új tanítót hozott a falu.

Kicsinyben mosolyogtam a hírrre, tán még legyintettem is kézzel:

– Szegény tanító urak!

Jött a karácsonyi vakáció, s mind többet jutott eszembe az én fatornyos kis falum.

Elgondoltam, hogy fogok én otthon nagyolni, hiszen pap bácsit kivéve én leszek a legtudományosabb ember a faluban. (...)

Jó bizonyítvánnyal zsebemben vígan vonatoztam és szekereztem haza. (...)

Alig múltak el az első benyomások, mindjárt szóba hoztam az új tanító urat. Óh én sokat dicsekedtem a magam tanáraival öcsémnek, s most újra hozzá készültem, épp az ellentét kedvéért kérdeztem az ő tanítójukat.

De sajtószerű meglepetés ért. Az öcsém kaptak a kérdésemre, s ragyogó arccal, büszkén kezdtek beszélni az ő kedves tanítójukról. Én egész elbámultam a hallatlan változáson. Pityó dicsekszik iskolai szorgalmával, jó tanítójával! Pityó, akinél nagyobb iskolakerülő nem taposta a sarat a föld hátán.

Kitaláltam, mi a bibi. Vissza akarják adni a kölcsönt. Gondolják magukban, én nem ismerem az ő tanítójukat, hát beszélhetnek, dicsőíthetik nekem bosszúságra.

Azért sem veszem fel, de majd én csinálom bosszúságot.

– Sose hetvenkedjétek – mondtam epés göggel. – Füttyülök a tanítótokra. Azért is megmutatom, hogy nem fogok neki köszönni, ha találkozunk. Fogadjunk!

A gyerekeknek elhűlt az arcuk erre a fenyegetésre, s csak csóválták a fejüket. De én tovább gögösködtem.

– Mít lármáztok ti egy tanítóról? Engem tanár tanít és az csak különb!? ... Pedig tanárom is hat van! (...)

Másnap elvitt hozzá édesapám igazi bemutatkozóba.

A magas tágas szoba jó meleg volt. Kevés bútor volt benne, de finom, sokkal finomabb, mint a mienk. Pedig az előbb nagyra voltam vele, hogy szebb szobánk van, mint rektor bácsinak.

Szívesen fogadott, s engem beleültetett az egyik nagy fotelbe. Sose ültem addig olyanon, úgy lesüppedtem benne, mintha pehellyel lett volna töltve. Édesapámnak kínálta a másikat, de ő nevetve mondta:

– Ej, nem vagyok én olyan puhapista – s egy csinos tulipános falusi karszéket húzott az asztal mellé magának.

Elbeszélgettünk; lassan én is belejöttem a természetes beszédbe. Kikérdezett a tudományaimból, megforgatta a gerundiumokat és supinumokat fejem fölött, az absolutus ablativusokat és a hő elméletét ... úgyhogy szinte izzadtam már belé.

S tudja Isten, valami jótékony melegség terjedt a szívem körül. Kezdttem büszke lenni rá, hogy a mi falunk tanítója ilyen sokat tud. Talán a tanáromnál is többet. A rektor bácsi asztalos volt fiatalkorában s nem tudta, mi fán terem a deák-szó.

Később átjött a tiszteletes bácsi s ők hárman borozgatva hozzáfogtak beszélni, okos dolgokról, amik énelöttem ismeretlen világból, az életből kerültek szóba.

S én boldog büszkeséggel ültem a puha székben, hallgatva. Oh, mennyire megszerettem azt a jó tanító urat.

Este, mikor későn hazamentem, a gyerekek még ébren voltak.

– Ugye okos ember? – kérdezte Pityó öcsém.

Kicsinylően legyintettem kézzel:

– Tacskó! Mit értesz te ahhoz. Azt csak én tudom.

A tanító úr meghívott az iskolába.

– Ilyen nagy tudósok ugyan már lenézik a kis tudósokat, de azért csak gyere fel.

Hogyne mentem volna. De mennyire siettem.

A gyerekek nagy zsvajjal fogadtak. Voltak még néhányan, akik velem jártak egy osztályba. Persze a többivel is jól ismertük egymást.

Az iskola a régi képet mutatta. Egy csoport a táblán firkált s előtte zsbongott, más a padok közt; sok a helyén ült, s elég nagy láрма volt; hogy én beléptem, mind hozzám csoportosult, s rám támadt egy rakás kérdéssel.

Hirtelen belépett a tanító úr. Összecsapta a tenyerét s fellépett a katedrára. Mindenki helyére ült s csendesen feszengve várt.

– Imádkozunk!

Mind felállottak, s tanító úr velünk mondta el az imát.

Ima alatt észrevettem a táblán egy rajzot. Hajam tövéig elvörösödtem. Jól ismertem azt a mintát, én is rajzoltam valaha: a tanító torzképe. Még alá is volt írva: tanító. *

Szerettem volna kiszaladni s letörülni. Eszembe jutott, mit tett volna rektor bácsi, vagy éppen a tavalyi tanító, ha meglátja. Rémes büntetés járna érte. Ily hallatlan neveletlenségért!

De meg is érdemli a gazfickó. Ha most én volnék a tanító, én is úgy tennék. Összeszorítottam öklömet dühömben s szemmel kerestem a piktort.

Kovács András vérvörösen, félve, lopva nézett a rajzra. Rajtakaptam a tekintetét; meg mertem volna esküdni, hogy ő volt. Minden vallatás nélkül kész lettem volna üstökön fogni s ellazsnakolni. [◇]

De keményen, hogy máskor ne legyen kedve a tanítót csúfolni. Vége volt az imának, mindenki leült. Láttam, hogy észrevették a táblát s valamennyien félnek.

Mi lesz most.

A tanító úr könnyedén, jószágon szétnézett.

– Kovács András! ... Gyere, töröld le a táblát.

A gyerekek szinte tántorogva szaladt ki, s úgy törülte, úgy törülte! ...

· Jutalmazás és büntetés
□ Jutalmazás és büntetés

És énbennem valami megszegyenítő s mégis felemelő érzés zibongott. Megsejtettem ebben az egyszerű tettben az egész világot átölelő, kiapadhatatlan lélekjóságot. Hiszen ő is ismeri, látja, ki a bűnös, és mégsem bünteti meg. Éreztem, hogy ezzel az elengedett büntetéssel többet használt, mint száz pálcával.*

Hány apró történetet mondhatnék el, ha helye volna! Mind jellemző az én kedves tanítóm jóságos és bölcs szívére.

Hogy szoktatta rá kis növendékeit tisztaságra, szorgalomra, okosságra, s ami talán legnehezebb, udvariasságra; s egy bűvös szóval: a „köszönöm”-mel

Mellette támadt fel bennem legelőször magasabb ideáлизmus; az ő körében éreztem meg legelőbb, hogy egy ember milyen hatással lehet egész körre, egész társadalomra ...

S mikor vakáció végén visszamentem Debrecenbe, azzal a szent vággyal mentem, hogy én is tanító leszek.

El is csúfoltak érte hamarosan „prepának”. (...)

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Helyesnek tartja-e a kettős büntetést? (mogyorófa pálcá + bocsánatkérés)?
- ◆ Véleménye szerint jelent-e valamit napjaink diákjának az, hogy melyik intézményben tanul?

Szabó Magda

Für Elise
(részlet)

13. LEVÉL

Köszönöm a recepteket. De hát ezek tavaszi dolgok, most pedig december van, hó, sár és fáradtság. Viszont már csak egy hetet kell kihúzni a téli szünetig.

A harmadikos osztállyal Csehovot vesszük, elég nehezen megy, pedig ez értelmes társaság, található itt néhány kimondottan eredeti és tehetséges gyerek és néhány meglepően jó magyaros, ami manapság ritkaságszáma megy.

Ide jár például Huszár Laci, aki azt a bizonyos történelemdolgozatot készítette, amelyet a történelemtanára, Bérczes, majdnem pocsékba jutatott, jut eszembe: nem is említettem, hogy végül is Bérczes elintézte valahogyan, hogy csak ennek a gyerekeknek a kedvéért az Országos Pedagógiai Intézetben összeállítsanak egy új tesztet, és levizsgáztassák a fiút.

Ez a Huszár egy nagydarab, rendkívül értelmes, gondolkodó, nagyszájú, kicsit szögletes fiú, elég nehezen lehet bírni vele, de velem jóban van, meg hát én már nem vagyok olyan nagyon ijedős.

Ebbe az osztályba jár aztán az iskola KISZ-titkára, Tollner Miki, aki amellet, hogy értelmes, igazi úriember is, tökéletesen tárgyal tanárokkal, különféle funkcionáriusokkal, Diribával, párttitkárrel, igaz, hogy mint KISZ-titkár közben nem sokat csinál, de hát legalább jó leadministrálja a semmit. Ide jár aztán Sík Huba, aki egész magyarórán programokat készít, keresztretjvényeket gyárt, és drámát ír a mindenkori körülményektől

Szabó Magda: Für Elise (részlet)

---

magát soha nem zavartatva; ha egy tapasztalatlan kolléga meggondolatlanul kérdéssel zaklatja nyugalmaát, Huba fölemeli fejét az asztalt elborító papírhalmazból, csodálkozva rámered a tapintatlan illetőre, csendesen megszólal: „Passz!”, és újra beletemetkezik a munkába.*

Egyébként az osztály főprofilja a matematika és a fizika, de talán ennek ellenére vagy inkább éppen ezért – mindig a matematika tagozatos osztályokban volt a leghálásabb irodalmat tanítani – nagyon jók történelemből és magyarból is. De amiért a legjobban szeretem ezt az osztályt, az a kifogyhatatlan játékszenvedély, ami még a falakról is sugárzik: hátul egy hatalmas, színpompás Európa-térkép különféle nyulakkal jelzi, hogy változatlanul zajlik a hónapokkal ezelőtt megindult III/A-as világháború, ez valami Military nevezetű, amúgy nem a legrokonszenvesebb játék, oldalt egy hungarocell tábla díszeleg, amibe golyóstollal kell beletalálni, megpróbáltam egyszer, de nem sikerült, aztán van itt góltoló a futballbajnoksághoz, Huba egész kis fogadóirodát működtet, lehet nála fogadni a biológiafeleltetés áldozatainak nevére, az érdemjegyekre, arra, hogy melyik cipőjében libeg be az órára Lenkeyné és így tovább.

No most mindennek a tetejébe még magyart is lehet tanítani náluk. Sőt még Csehovot is. A lányok és Huba előadtak egy részletet a *Három nővérből*, különösen a fiúk arattak nagy sikert a háttérzajokkal: tűzvész, katonazene stb., de például volt olyan gyerek, aki oroszul olvasta el a darabot, megint mások például magyarul a *Szabalim*, egyszóval ez még egy gimnáziumi osztály.

A negyedikeseimre sem tudok panaszkodni, az egy kevésbé eleven, kevésbé harsány, de roppant melegszívű társaság, itt most Radnótinál tartunk, és sebogy se megy a gyermekek

---

* Tanulói viselkedésmódok

fejébe, már egy hete minden órán előjön az, hogy Radnóti miért nem fogadta el a fölkénált menekülési lehetőséget, miért választotta tulajdonképpen önként a halált.*

Mikor felolvastam nekik Radnóti naplóbejegyzését József Attiláról, miszerint rajta kívül csak egy költő halt ilyen „természetes” halált a magyar irodalomban: Petőfi Sándor a segesvári csatatéren, mert egyik sem bírta volna elviselni, ami azután következik, és hogy itt Radnóti nyilván magára is gondolt, ezt sem fogadták el.

Egy Szabó Sanyi nevezetű gyerek fölállt, és azt mondta: ez így nem igaz, ez mesterséges, művi gesztus. A halál választását nem lehet elfogadni. Élni kell, ameddig csak lehet, élni kell, meg kell próbálni túlélni mindent, ami csak túlélhető.

Megkérdeztem akkor, hogy el tudják-e képzelni azt, hogy Petőfi túlélje Világost. Ugyanúgy megírt mindent, amit negyvenkilencig megírt, ott vannak a versek, és ő túléli Segesvárt, elmegy emigrációba, esetleg visszajön, függetlenségi párti képviselő lesz, ünnepelt, koszorús költő, az Akadémia tagja később – azok a versek ugyanazok a versek lennének-e? Ugyanúgy olvasnánk-e azt, hogy „Egy gondola bánt engemet”? És vajon az, hogy a „Tehervonatok tolatnak...”, 1933-ban ugyanazt jelentette, mint 1937 decemberében? Akármit is mondjanak ezek az új – számomra használhatatlan – irodalomkönyvek, a költő költészete és a költő élete nem választható el egymástól.

Megint fölállt Szabó Sanyi: „Szóval meghalt, mert tudta, hogy neki meg kell halnia. Meghalt, mert tartozott ezzel a saját költészetének. Mert csak a halállal és ezzel a halállal kapott értelmet az ő egész élete. De hát mit kezdjen ezzel az egészszel az, aki nem költő? Mi ebből a tanulság annak a számára, akinek élnie kell: Hát ez a költészet minket nem segít élni!”

Erre valami olyasmit mondtam, ami még soha nem jutott eszembe, amin még soha nem gondolkodtam: hogy nagyon segít élni a költészet, és Radnóti halála is nekünk segít élni: abban segít, arra mutat példát, és ahhoz adhat erőt, hogy a saját életünket is próbáljuk

Szabó Magda: Für Elise (részlet)

---

megformálni, hogy az a végére teljes legyen, esetleges döccenőivel, hibáival is teljes legyen, megformált és kerek, mint egy vers. Aztán elmondtam még nekik a Gyökér című verset, nem tudom, emlékszel-e rá: „Virág voltam, gyökér lettem, / súlyos, sötét föld felettem, / sorsom elvégeztetett, / fűrészsír fejem felett.”*

Üdvözl:

Anna

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Milyen előnyei, hátrányai vannak a Military játék iskolai alkalmazásának, engedélyezésének?
- ◆ Mennyiben különbözik egymástól egy normál osztály és egy tagozatos osztály légköre, értékrendje?

A „TEHETSÉG SZINDRÓMA”

Senki számára nem lehet kétséges, hogy az iskola egyik fontos feladata minél hamarabb felismerni és kibontakoztatni, fejleszteni a tehetséget. Ez azonban nem is olyan egyszerű dolog. Abban ugyanis mai napig nincs egyetértés a pszichológusok és nevelési szakemberek között, mi is a tehetség, és nem léteznek csalhatatlan módszerek sem a felismerésére.

A problémát az okozza, hogy – elvileg – annyiféle tehetség létezik, ahányféle emberi tevékenységet csak el tudunk képzelni. Bár ezt a kört lényegesen leszűkíti az a tény, hogy csak azt tekintjük tehetségnek, ami valami társadalmilag elismert, értékes tevékenység vonatkozásában jelenik meg, a tehetség még így is túlságosan sokféle lehet ahhoz, hogy valami egyszerű definícióba beleszoríthatnánk. A tehetség abban is sokféle, mennyire kiterjedt: létezik számos tevékenységben kamatoztatható és nagyon speciális tehetség is.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az iskolában gyerekekkel találkozunk, akikben nem magát a brilliánsan, átlagot meghaladóan végrehajtott tevékenységben megmutatkozó tehetséget, hanem a tehetség *lehetőségét*, a kiváló teljesítmény ígéretét kellene felismernünk. Ráadásul a tehetség nem jár feltétlenül együtt a jó iskolai teljesítménnyel, sőt! – gyakran „rejtőzködik”.

Szerencsére azért vannak olyan jelek, amelyek a tapasztalatok alapján együtt járnak a tehetséggel, azaz, amelyekből a tehetség jelenlétére következtethetünk. A pszichológusok a jó képességek mellett minden alkotó, tehetséges ember életútjában megtalálták a területüknek megfelelő, kielégíthetetlen érdeklődést, a kitartást, szorgalmat, elkötelezettséget, és a tevékenységükkel járó örömet. Érdeemes tehát felfigyelni azokra a

A „tehetség szindróma”

---

gyerekekre, akik lelkesen és kitartóan érdeklődnek valami iránt, vagy végeznek valamilyen tevékenységet.

A szorgalom és a jó képességek eredményezhetnek mondjuk kiváló tanulmányi eredményt, vagy jó teljesítményt valamilyen területen, de önmagukban nem elegendőek; a tehetség több ezeknél. A szakemberek és a laikusok egyaránt úgy tartják, hogy a tehetség legfontosabb ismérve mégis az alkotóképesség, a kreativitás.

Mi jellemzi a kreatív embereket? Vagy másképpen: mi teszi lehetővé, hogy a kreativitás az átlagot meghaladó mértékű legyen?

Az evolúció fontos „újítása”, hogy az ember agya nem szimmetrikus; egyfajta munkamegosztás van a két agyfélteke között. Ez még hatékonyabb működést tesz lehetővé. Általában a két agyfélteke szorosan együttműködik, a „munkamegosztás” így fel sem tűnik. De annak érdekében, hogy bizonyos jelenségeket jobban megérthessünk, érdemes külön-külön is szemügyre vennünk őket. A bal féltekénk a „logikus”: beszél, de mindent szó szerint vesz; nyelvi eszközök segítségével gondolkodik; elemez, következtet; jól tájékozódik az időben – ezért képes érzékelni a sorrendiséget, a ritmust –, de fogalma sincs az érzelmekről. A jobb félteke a „művész”: nem beszél, hanem képekben gondolkodik, nem elemez, hanem az egészet igyekszik megragadni, nem az időben, hanem a térben van otthon. A jobb félteke jól tűri a kétértelműséget, ezért van humora, és vannak érzelmei is.

A kreativitás lényege, hogy mentes a sablonoktól. Az újszerűség, a gondolkodás frissessége, a látásmód, az információk elrendezésének eredetisége tipikusan jobb féltekés sajátosság. A kreatív emberek tehát általában jó humorúak, sőt, játékosak; tele vannak meglepő ötletekkel. Nem szeretik a rutint, a monotoníát, és elutasítják a sablonokat a gondolkodásban, a munkában, sőt, a kapcsolatokban is. Nem lenne tehát nehéz felismerni

A „tehetség szindróma”

őket. Sajnos azonban az iskola a maga sajátos működés módjával a kreativitás ellen dolgozik.

Az iskolában mindennek rendje, szabálya van. Ez a legtöbb gyermek számára kellemes és megnyugtató – kivéve a kreatív gyermeket. A tanároknak könnyebb dolguk van az irányítást elfogadó, a csapattal együtt haladó, jól alkalmazkodó gyermekkel, ezért akaratlanul is őket jutalmazzák, a normákat elfogadó magatartást, a megszokott, „átlagos” gyereket támogatják. A tanórai munka viszonylag ritkán igényel valódi kreativitást, ezért gyakran nem is ismerik a diákokat erről az oldalukról. A kreativitás mindennapi megnyilvánulásait pedig – a meghökkentő ötleteket, a meglepő, zavarba ejtő kérdéseket, a (néha metszően éles) humort – nem mindenki fogadja szívesen! A tanárok időnként tévesen ítélik meg a diákok képességeit, különösen, ha a tehetséges gyerek bizonyos területen elmaradást mutat a többiekhez képest, vagy nem akar jól teljesíteni az iskolában. A kreatív megnyilvánulásokat akár fegyelmezetlenségnek, „rosszaságnak” is tekinthetik, nem engednek teret neki, nem fejlesztik, nem támogatják. Így nemcsak rejtve marad a tehetség, de ráadásul a diák még rossznak is érzi magát.

Vajon tudjuk-e (majd) elfogulatlanul szemlélni a diákokat? Ismerjük-e őket valódi személyként, sokféle tevékenységükben? Vagy csak a „tanórai arcukat” látjuk? Képesek vagyunk/leszünk-e felülemelkedni saját érzelmeinken, esetleges ellenszenvünkön vagy kényelmességünkön, és támogatni, erősíteni, fejleszteni a tehetséget, ha valahol – bárhol! – megcsillanni látjuk?

Bächer Iván

Levélregény (részlet)

(...)

Egyébként annak ellenére, hogy egyedül élek – ha hetente csak egyszer is –, nagy háztartást viszek: hétvégeken egyik-másik fiam megtisztel ebédre, vacsorára, és persze családotul jönnek, úgyhogy öt-nyolc főre biztosan számíthatok egy szombat, vasárnap leforgása alatt – Jani fiamnak és Tamásnak is két gyermeke van –, úgyhogy van lehetőségem az olvasás mellett talán legkedvesebb szenvedélyemnek hódolni, mert a főzés az én nagy kalandom és menedékem, ahol igazán „nembeli” szabad alkotótevékenységet folytathatok; a konyhában senki nem szól rám, senki nem ad tanácsot, senki nem tilt, segít vagy oktat. A konyha az én Bakonyom. Attól félek, hogy már az iskolában is csak a zsidótojás és a tepertőpástétom biztosít némi tekintélyt számomra.

Manapság egy gimnáziumi tanár megítélésében elhanyagolható tényező a tudás, a műveltség, a gyerekek ragaszkodása – ám ha valaki beboz nőnapra egy soba nem ízlelt búskrémet, az már igen, az már számíthat valami társadalmi respektusra. (...)*

azt írod, örüljenek annak, hogy hatvannégy évesen még mindig dolgozhatok, taníthatok, hogy még mindig tartozhatok valahová. Hát örülök. Tudom, hogy mekkora szerencsém van.

A régi iskolámban – ezelőtt egy „elit” pesti gyakorlógimnáziumban tanítottam huszonhárom éven át – máát ötvenkét éves koromban nem kaptam osztályt, már nem lehettem többé osztályfőnök, már jelezték, hogy készülődhetek... Ötvenkét éves koromban! Tudod, milyen voltam én

---

* Iskolai / tantestületi értékrend

ötvenkét éves koromban? Tönkrevettem az iskolai asztalitenisz-bajnokságon a kölyköket. Huszonöt-harminc kilométeres túrákat tettem meg. Évente volt Kazinczy-díjasom, és az országos tanulmányi versenyen helyeztem, én szerkesztettem az iskolaújságot, és én vezettem az iskolai színjátszókört, és ott voltam minden nyári és téli táborban, és persze magántanítványok és barátok és barátnők és gyerekek és unokák és cigaretta és kávé és minden, ami az életben szép és jó. Ötvenkét éves koromban! Frissen elvált, szép és tetterős asszony voltam akkor én.

De már nem kaptam osztályt. Aztán mikor betöltöttem a hatvanat, kítették a szűrőm. Másfél évi szörnyű tengődés után végre eljöttem ide óraadónak. Gyerekszag van. És van egy harmadikos és egy negyedikes osztályom, vagyis három napra elosztva, helyettesítésekkel együtt heti nyolc-tíz órám, és boldog vagyok. Mert én addig élek, amíg taníthatok.

No, még valamit Bérczes kollégáról. Tegnapelőtt két óra körül békésen ücsörögtem a klubban – így hívják nálunk a tanári melletti társalgó-dohányzó helyiséget –, amikor egyszer csak harsány kiabálás tört ki a tanáriban. Kibaktattam, és megrökönyödve láttam, hogy a huszonhat éves Bérczes üvöltözik Diribával, az igazgatónkkal és helyettesével, Karcsival. Mind kiderült, a fiú egyik tanítványa indult történelemből az országos tanulmányi versenyen, pontosabban indult volna szegény, ha a tanár út nem felejtette volna el közölni vele a szóbeli forduló időpontját, ami természetesen a múlt hétre esett. A dolog azért kínos, mert a gyerek egész nyarát az írásbeli dolgozat elkészítésére áldozta, és a munka állítólag igen jól sikerült. Megengedem, hogy valami igazsága akad Bérczesnek is, hiszen csak pár hónapja tanít, kicsit jogosan sérelmezi, hogy senki nem figyelmeztette, senki nem segítette. De azért sakálként üvölni az igazgatóval – igencsak szokatlan reagálás volt. Mikor jelezték neki, hogy a szóbeli terminusát már

hetekkel korábban föltüntették a hirdetőtáblán, ő valahogy így válaszolt: „Ki a jóisten győzi elolvasni azt a tömérdek marhaságot, ami kinn van azon a rohad táblán.” Mindezt persze bömbölve és cifra káromkodásokkal főszerelve. Azért nem teljesen komplett a gyerek.

No, most már abba hagyom, későre jár, és még olvasnom kell, hála istennek.

Várom soraidat – attól tartok.

Üdvözöl:

Anna

12. LEVÉL

Szóval csirke és csirke. GOSTAT-csirke... Egyébként sejtem, milyen lehet az. Fantasztikus, hogy némely gazdasági rendszerek mivé tudnak deformálni egy olyan mutatót, mint például a csirke... De hát ha jut háztól is, akkor azért néha csak megvigasztalódsz. (...)

A múltkor megemlített Bérczes-dologról annyit, hogy beszéltem a fiúval, elég érdekeseket mesélt. Mint kiderült, a botrány másnapján persze hívatta a Diribá és a helyettesek és a párttitkár, és persze mindenki alaposan lebordta, de az a furcsa, hogy végül is igazán senki nem baragszik rá. Úgy tűnik, hogy egy kicsit mindenkinek tetszik, hogy valaki egy gyerek miatt képes ennyire indulatba jönni. A Diribával még konyakoztak is a végén.*

Tulajdonképpen most, hogy az egészre visszagondolok, a legérdekesebbnek az a megdöbbenés tűnik, ami a kollégák képére kiült, mikor z a taknyos üvöltözni kezdett a főnökökkel. Egy tanár, aki kiabál A saját igazgatója előtt!

---

* Tanítói / tanári szerepek

Bächer Iván: Levélregény (részlet)

Aki káromkodik, mint egy kocsis! Ilyent még a kollégák nem láttak. A tanárnak – ha nem a gyerekek között van, persze – csendesnek kell lennie, nyuszinak, mosolygósnak. A tanár az udvarias, szerény, kedves, és akkor a legboldogabb, ha nem veszi őt észre senki. (...)

De már megint nagyon sokat fecsegetem, későre ját egyébként, és még el kell olvasnom néhány Csehov-elbeszélést, képzeld, megkaptam féláron oroszul a Csehov összeset, és most ebből próbálom újraolvasni mindazt, amit már magyarul ismerek, elég jól megy.

Írhatsz!

Anna

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ Milyen lehet a részletben ábrázolt iskola légköre, a tanár-diák viszony? Kedvez-e a tehetség(ek) kibontakozásának
- ◆ Szükséges-e, hogy egy tanár kreatív legyen

Hegedűs Géza

Egy jól nevelt fiatalember felkészül

A Markó utcai főgimnázium

Amikor első gimnáziumba léptem, a híres iskolát még nem Berzsényi Dániel Gimnáziumnak hívták. A középiskolák névadása Klebelsberg Kunó iskolapolitikájának egyik újítása volt. Negyedik gimnazista voltam, amikor Berzsényiről nevezték el tanintézetünket, ekkor lépett a régi, piros kecskeszakállas Jacoby Károly igazgató úr halála után az iskola élére őméltósága Krompaszky Miksa címzetes tankerületi főigazgató, aki az amúgy is régóta jó hírű főgimnáziumot átalakította azzá a „humanisztikus gimnáziummá” (mert a főgimnázium kifejezés is megszűnt, a latinos-görögös, erőteljesen irodalmi-történelmi hangsúlyú középiskolákat néhány évig így, humanisztikus gimnáziumoknak nevezték.) Krompaszky idővel az iskolát átszervezte reálgimnáziummá, ahol elmaradt a kötelező görögoktatás, helyére lépett az eddig is tanított német mellett az olasz, hangsúlyozva rokonszenvünket Mussolini Olaszországa iránt. Krompaszky kitűnő érzékkel tudott alkalmazkodni a kor napi politikai időszerűségeihez. Amikor most, több mint fél évszázaddal azután, hogy befejeztem, megpróbálom jellemezni ezt az iskolát, azt hiszem, az ő nem közönségesen vonzó-riasztó alakjával kell kezdenem.

Mert jellemeznem kell azt az alma matert, amely nyolc évig nevelt-formált-szeretett-irányított, és amelynek hatása múlhatatlan. Ma is berzsényistának tudom magamat, mint úgyszólván valamennyi iskolatársam, aki még él. Ez a nyolcosztályos középiskola sokkal erőteljesebben nyomta rá a maga szellemi bélyegét a tanítványaira, mint a mai négyosztályos középiskolák. *Két egykori*

berzsenyista vagy két hajdani piarista diák vagy akár két valamikori „fasori”, még ha különböző évfolyamon végezték is, fél évszázaddal később hamarabb felismeri egymást hétköznapi kifejezésmódjuk stílusán, mint az utóbbi évtizedekben egyazon iskolából kinőttek. Azok a hajdani jó gimnáziumok életre szóló életstílust adtak.*

***

Itt formálódtam azzá, aki nagyon sok módosulás után máig is – azt hiszem – ugyanaz vagyok, mint aki 1930-ban érettségizett ifjúként indultam tovább.

Igaz, már az alsó osztályoktól, az elsőtől kezdve találkoztunk osztályfőnökünk, Ambrócy Pál magasztos szelídségével, humánus-humanista szellemével, a matematikus Fraknóy József (akkor még Fornwald tanár úr) színes kultúrájával, amellyel még a magamfajta, eleven humán lélekben is fel tudta ébreszteni az érdeklődést, nemhogy a fizika, de a számomra rémületesen idegen számtan-matematika iránt is, Dubovitz Istvánnal, a kis köpcös, gyerekek számára is érthetően szellemes földrajz–természetrajt-tanárral, és a minden oly mosolyogva évtő és megértő aligazgatóval, magyar–német tanárral, a félangol, félszékely Walton Róberttel, sántikáló, örökké cigarettázó, humoros emberségességével. De az iskola léleknevelő arculata a maga teljes nagyszerűségében akkor bontakozott ki, amikor az a csaknem szélhámos kalandor, nagy tehetségű szervező, becsvágyó és karriervágyó Krompaszky Miksa került a tantestület élére, s hozta magával – kitűnő emberismerettel és emberekkel bánni tudással – Vajthó Lászlót, a kor egyik legnagyobb középiskolai pedagógusát, Marót Károlyt, a klasszika-filológia nemzetközi tekintélyű tudósát, a későbbi nagy hírű egyetemi professzort, az akkor egészen fiatal Luttor Nándort, a gyermekek írásra tanításának

---

* Nevelési felfogások / nevelési elvek

reformátorát, a „zsinórirás” feltalálóját, majd hamarosan, egyenest az egyetem iskolapadjából odaemelt Kardos Tibort, az olasz irodalomtörténet mindeddig talán legjelentékenyebb magyar tudósát.

Micsoda tanári kar volt ez! És az élükön ott állt magas, testes alakjával, méltóságos címével, méltóságos tekintetével és hanghordozásával, monoklijával Krompaszky Miksa címzetes tankerületi főigazgató úr.

Nagyon sok rosszat tudok mondani róla, és nagyon nagy szeretettel emlékszem vissza rá. [...]

Vas István Krompaszkyban csupán a fensőbbes hangú szélhámost, a politikai helyezkedőt, a féktelen karriervadászt látta és láttatja. S annyiban igaza is van, hogy mindez a jelző maradéktalanul illik rá. Ámde ez az igazi mikszáthi értelemben vett „úri svihák” a maga sikerei érdekében egy jó hírű, jó iskolából az ország egyik legeslegjobb iskoláját szervezte meg. *Uralma alatt a Berzsenyi igen kemény iskola lett, ahol legalábbis egy ismeretterületen mindenkinek brillíroznia kellett. Krompaszky nem volt a sablonos „tiszta jeles” híve.** Sokkal később – amikor én már jogászdoktor voltam, és kezdtem valamelyest ismert író lenni, ő pedig már nem iskolaigazgató, hanem országgyűlési képviselő volt – egy kávéházban, konyak mellett (amelyre szokott nagy kézgesztusával ő hívott meg) mondotta azt az igazságot, amelyet régóta gyakorló pedagógusként azóta is irányadónak érzek. Azt hiszem, szó szerint tudom idézni:

– *Tudod, én már betedista korodban tudtam, hogy te valami író-tudós leszel, tebát érdemes tanítani. Abból tudtam, hogy nem voltál soha tiszta jeles. A tiszta jelesekről sohasem tudom, hogy mit tudnak, mi érdekli őket.** Valódi tiszta jeles nem létezik, mindenkit valamelyik tantárgy jobban izgat, mint a másik tantárgy. Ha

---

· Nevelési felfogások / nevelési elvek
· Tehetség

egyformán jól tudja valamennyit, akkor ez a tiszta jó. Jeles csak annak jár, aki valamiből sokkal többet tud, mint a másiktól. Akkor az iskolának az legyen a gondja, hogy ezt az érdeklődést elégítse ki minél jobban.

Krompaszky ezt az elvet következetesen vitte végig, amíg az iskola igazgatója volt. Én olyan jól bizonyultam magyarból, történelemből és latinból, hogy az érettségin matematikából és fizikából nem kaphattam „jó” jegynél rosszabbat, pedig biz’ isten, nem érdemeltem meg: fizikából legföljebb elégségesre tudtam az anyagot, matematikából még az elégségest sem adtam volna meg magamnak. De egy pillanatig sem szorongtam az érettségítől (még csak érettségiálmaim sem voltak a későbbi években), mert – mielőtt még Krompaszky olyan világosan megfogalmazta volna – pontosan lehetett tudni, hogy aki valójában kiválik a humanisztikus tárgyakból, azt nem érhet baj a reál tantárgyakból. És viszont. Aki fizikából és matematikából tehetségesnek bizonyult, annak nem kellett félnie sem a történeti, sem a nyelvi tantárgyaktól, akármennyire gyöngén állt ezekből. Sőt volt olyan osztálytársunk is, aki tornából, vívásból iskolán túli hírnevet szerzett. Ez is elegendő volt ahhoz, hogy legalább elégséggel osztályról osztályra továbbléphessen. *De valamiből igazán jól kellett lenni. Aki semmiben sem felelt meg az iskola valóban magas követelményeinek, azt eltanácsolták, vagyis behívták a gyenge tanuló szüleit, és megmondták neki, hogy nem buktatják meg a fiút, ha a következő évben másik iskolába viszik. Aki itt bukásra áll, az a legtöbb hazai középiskolában még jeles is lehet. Ez az iskola azonban nem az átlagtanulóké.*[◊]

Persze ilyen elvi alapja országos méretben nem lehet a középiskolai oktatásnak, de hogy néhány – kevés számú – ilyenfajta iskolának lennie kellene, arról meg vagyok győződve. Akiben már kisiskoláskorban megmutatkozik a közösségnek idővel hasznos tehetség, attól már

---

◻ Nevelési felfogások / nevelési elvek

középfokon is többet kell követelni, mint a nagy átlagtól, hogy jól előkészítsék a tudományos szintű felsőoktatásra. És ez nem társadalmi osztálykérdés: volt nekünk grófi iskolatársunk, akit már hatodik után eltanácsoltak. Paskusz Zoltán pedig, aki fiatalon lett jelentékeny jogtudós és jogfilozófus (a háborúban mellettem halt meg flekkúfuszban), proletárfiú volt, a társadalom mélyrétegéből: tandíjmentességgel, ösztöndíjjal segítette az iskola, hogy színvonalasan tudjon előkészülni a tehetsége szerint kijáró egyetemre, ahol hamarosan kitűnt egyre nagyobb tudásával. Az azután már a történelem adta végzet, hogy oly sok kitűnő elmével együtt ő is elpusztult a halálba hajtott százvezrek között, holott Moór Gyula, a maga liberalizmusával az akkori egyetemen oly haladó-baloldalinak tűnő jogfilozófiai professzor nemcsak hitte, de gyakran mondta is, hogy az ő utódja lesz az egyetemi tanszéken.

Krompaszky nem volt az igazságok lovagja. Ha valaki baloldali eszméket hangoztatott, vagy politikailag „gyanús” folyóiratban jelentette meg korai írásait, azt menthetetlenül eltávolította az iskolából. Ő az ellenforradalmi Horthy-rendszernek volt a pedagógusa, mint ahogy az volt a legmagasabb szinten Klebelsberg Kunó, a vallás- és közoktatásügyi miniszter. De Klebelsberg a maga idején a maga ideológiája számára igen jó iskolákat tudott csinálni, és Klebelsberg kultúrpolitikai elgondolásait Krompaszky kitűnően tudta az iskolai gyakorlatban megvalósítani. Azt hiszem, még mindig tanulhatnánk tőlük, hogy a mi eszmevilágunk számára jobb középiskolákat formáljunk ki, mint amilyenek annyi tantervi reform után is a mi gimnáziumaink és tanintézetek.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ A Berzsenyiben kimagasló érettségi eredmények születtek. Igaz-e ez a kijelentés?

- ◆ Gondoljon vissza saját középiskolai éveire! Hogyan jellemezné az iskola igazgatóját?

Szabó Magda

Egy kutya meg egy bika

Passzív iskolai emlékeim – tehát olyan időszakból valók, mikor engem tanítottak, nem én oktattam – elég vegyesek. Az iskola intézményét szerettem, egészen kis koromtól fogva elragadtattott, hogy ott megtanítanak mindarra, amit nem tudok a világról, napról napra gazdagabb tudással térek haza. Jeles tanuló lévén, sose kellett tanulásra nógatni, a magaviseletemmel se volt baj, ennek ellenére kevés nevelőm tudott mit kezdeni velem: nem voltam tipikus gyerek, irányításomhoz több tapintat, humorérzék és fantázia lett volna szükséges, mint amivel legtöbb tanárom-tanárnőm rendelkezett.

Míg ötödikes gimnazista nem lettem, s új magyartanárom észre nem vette: van valami speciális és nem is szégyelendő oka annak, hogy az én magyar fogalmazásaim sose hasonlítanak az osztálytársaiméhoz, a magyar írásbeli dolgozataimmal örökké baj volt. Tanárnőm egyszer felhívatta anyámat, s közölte vele, van valami nyugtalanító az én fogalmazásaimban. „Ez a kislány mindig mást vesz észre, mint amit az osztálytársai, én néha már nem is tudom osztályozni a munkáit. Kérlek, kedves Lenke, hassatok oda, hogy megváltozzék – gyakoroljátok vele otthon a fogalmazást!” Anyám elképedt s azt felelte, gyakorlom én az írást épp eleget, egyebet se csinálok otthon, mint gyártom a regényeket. „Le kell róla szoktatni – mondta a tanárnőm –, de azonnal! Ez a kislány ne írjon regényeket! Micsoda butaság!”

Anyám búsan tért haza, elmesélte apámnak, mit hallott, apám a vállát vonogatta, azt mondta, M. néni a szakértő, ő tudja, mi az iskolai követelmény; a dolog mindenesetre meglepi, mert nem kétséges, hogy itthon állandóan csak írok, s családukban több évszázadra visszamenőleg mindig

irodalommal foglalkoztak az ősök. No de mindegy, úgy kell dolgozni, hogy M. néni meg legyen elégedve: mikor lesz a legközelebbi dolgozat? Rövidesen? Hát akkor csak ügyesen, bátran! Miről kell írni? Beszámolót egy múzeumlátogatásról? No, az bizonyosan menni fog. Álltam mellette boldogtalanul, hallgattam. Sem akkor, sem később, mikor már kollégája lettem M. néninek, s együtt tanítottam vele hajdani iskolámban, nem bírtam rájönni, milyennek kell hát lennie egy, az ő fogalmai szerint is jó dolgozatnak.

A múzeumlátogatás előtt kiderült, képnézni megyünk voltaképpen. Munkácsy Ecce homo-jához kell elzarándokolnunk, jól megnéznünk, s másnap egy dolgozat keretében beszámolnunk róla, milyen élménnyel gazdagodtunk. Ha nem akarjuk, mondta magyartanárnőnk, nem kell az egész festményről írunk, elég lesz egy részlete is.

A gyerek számára, akárhogy szeressen is iskolába járni, minden alkalommal boldogító, mikor kilép az intézet falai közül, s elmegy kirándulni, képtárba, kiállításra. Én is teljes elragadtatással vonultam be a múzeumba, a híres kép elé. Sokáig gyanakodva szemléltem, s elborzadva érzékeltem: nem tetszik. Hogy fogok én erről írni? A szorgalmasabbak már jegyezték a látottakat, én meg csak lődörögtem egyik sarokból a másikba, s sorra néztem a festmény különböző figuráit, hátha sikerül találnom közülük valakit, akivel szívesen foglalkoznám. Annyira vágytam rá, hogy egyszer már én is a M. néni tetszésére dolgozzam! Várjunk csak... Pilátusról nem szeretnék írni, Jézusról pláne nem, a katonák nem érdekelnek, s a zsidók sem, ott egy néni éppen elájul, azt látni se szeretem. Hanem... Közelebb léptem, és megnyugodtam. Hát hiszen ezen a képen van egy nagyon kedves kutya is! Nem valami finom kutya szegény, sovány is, valahogy hiénaszerű, de hát én minden kutyát szeretek. Árva csontváz kutya, nyilván elkergette a gazdája, vagy talán meg is

halt. Megtetszett még egy nő is, a kutya közelében, vörös hajú volt, két alsókarja meg két világos csontbuzogány. Ezek éppen jók lesznek az én dolgozatomba, még jegyzetet se kell készítenem, minek. Hosszan, figyelmesen nézegettem a kutyát meg a vörös hajú nőt, a kutyát elmélyültebben, mert az jobban érdekelt.

Másnap megírtuk a dolgozatot, aztán egy hétre rá jött a javítás.

Az én munkámat – ilyesmi is szokás volt az én iskolámban – ünnepélyesen ki kellett tépni a füzetemből, és azon nyomban újra megírni, még a javítási órán, mert ahogy rémült fülem valahogy kihallotta a tanári szózuhatagból, iszonyú vétket követtem el. Ki tételezett volna fel ilyen elvetemültséget egy kislányról, hogy mikor azt hallja, az Ecce homo egy részlete, egy kutyáról ír és Mária Magdolnáról, nem pedig a Megváltóról? Minden normális embernek, aki azt hallja, az Ecce homo egy alakja, Jézus jut eszébe. Nézzem csak meg – sikoltott M. néni, s mint a legyezőt, szétnyitott baljában egy fél tucat dolgozatot –, itt mindenki, aki csak írt, Jézusról számolt be, ez felekezeti iskola, ahol tisztességes nevelést kapnak a tanulók, itt nincs senkinek ilyen elképesztő fantáziája!

Álltam előtte megsemmisülve, aztán ki kellett tépnem a dolgozatomat, s kezdhettem az egészet előlről. Írtam, félvakon a könnyektől, a szégyentől, és nem értettem, hogy ha egy részlet szabadon választható, mért van a felnőttben mégis egy előre elképzelt megoldás, amit, úgy látszik, minden épelméjű ember tud, csak az ilyen szerencsétlen nem vesz észre, mint én. Most mindenkit megsértettem, nyilván Jézust is, és minek is írok én mindig regényt meg novellát otthon, ez is milyen átkos szenvedély; nem tudok én se írni, se semmit, nekem sose sikerülnek a dolgozataim.

Aztán az évek szálltak, M. néni elmaradt mellőlem, s P. tanár úr meg S. tanár úr helyreállították valahogy az önbizalmamat. Mindig tanár akartam lenni, az

is lettem –, hamarosan elkerültem szülővárosomból, s a nagy pesti intézmény, ahol dolgoztam, bőven adott alkalmat kísérletezésre, rögzítő munkára egyaránt. Adminisztrálni nem szerettem, dolgot javítani igen. Minden írásbeli feladat átnézése élmény volt a számomra, meg se bírtam várni, míg hazaérek a dolgozatokkal, már a villamoson nyitogatni kezdtem a füzeteket. Ugyan, mit írtak az én gyerekeim, hogy közelítették meg tételük megoldását?

Nem sokkal azelőtt, hogy abba hagytam a tanítást, a Toldi-ból íratam dolgot. Néztam a tanmenetet, az egység a Toldi valamelyik énekének feldolgozását kívánta, szabadon választható szempont szerint. A bika epizód mellett döntöttem, s előkészítéskor elmagyaráztam az osztálynak, hogy az események elbeszélésének idejére bárki szereplőbe beleköltözhetnek, annak a szájával mondják el, mi esett valamikor Pesten. Gyerekeim lelkesen láttak munkához. S. G. különösen sokáig töprengett, mielőtt írni kezdett volna. S. G. nem volt szabályos jó tanuló, igazán csak magyarból tűnt ki, ott is az irodalmi, nem nyelvtani órákon, nagyon szerettem fura, megható, kiválóan komponált dolgot. Néztam a lehajló fejeket, s gondolkoztam, melyiknek mi járhat az eszébe. Nyilván mindenki Miklós lesz a dolgozat idejére, mind szeretik a fiatal Toldit, egyesek egy kicsit még szerelmesek is belé. Lesz nyilván egypár vágólegény-dolgot, egy-két öregasszony, talán Bence...

Mikor elkezdtem javítani, rájöttem, hogy tévedtem. Se Bence, se semmiféle öregasszony nem jutott senki eszébe, vágólegény sem óhajtott lenni egyikük sem. Volt egy budai polgárlány, aki ablakából nézte végig az eseményeket, volt egy rendőr (!), akit segítségül hívtak, egy árus, aki ládikájával a tömegbe keveredik, és persze rengeteg Miklós-beszámoló. Dolgot mindig névsor szerint javítottam, mert értékelés után azonnal írtam is be kinek-kinek az

osztályzatát a minősítő füzetembe, aránylag későn került a kezembe S. G. dolgozata. Mikor kinyitottam a füzetét, megrezsent a kezemben a piros golyóstoll. A dolgozat tételét a következőképpen írtam fel a táblára:

A bika epizód

(..... szempontjából)

A pontok azt jelezték: oda kell beírni annak a személynek a nevét, akinek a nézőpontjából és érvelésével ábrázolni fognak. A cím alatt S. G. kedves csúnya írásával ez állt:

(A bika szempontjából)

Ahogy tanulta, illedelmesen kihagyott egy sort, s a füzet levegős jobb vállán, vázlatpontjai alatt kezdte, nem feledkezve el az idézőjel feltételéről sem: „Szervusz, tehén, kistestvérem, ezek az én utolsó soraim tehozzád...”

A dolgozat a bika búcsúlevele volt, hűgához, a tehénhez; kiderült belőle, hogy a bika önként adta meg magát a vágólegényeknek, mert miután át kellett élnie, hogy egy ember – Toldi – erősebbnek bizonyult nála, úgy érezte, nincs tovább célja vagy értelme az életének. Szívfájdítóan tárgyilagos, okos levél volt, egyszerre elbúsító és felemelő. Aláírtam a nagy ötöst, aztán odamentem az ablakhoz, kibámultam a Vérmezőre.

A feldolgozást segítő kérdések:

- ◆ „Itt nem lehet csak egyféleképpen kifejezni magát!” Milyen tanulóknak előnyös ez a hozzáállás?
- ◆ Hogyan tud egy tanár segíteni tehetséges tanítványainak? (Saját szakjára gondoljon!)

Tezaurusz

Ezzel a szaknyelvi kifejezéssel a kötetek végén található, a tájékozódást, a célzott keresést megkönnyítő tárgymutatót szokás jelölni a könyvtáros–informatikus szakmában. A szótárakban általában szigorúan az abc betűrendjében sorakoznak a szakvak/kifejezések. Ez a tezaurusz esetében is így van, azzal a különbséggel, hogy benne a fő fogalmak alá rendezve találjuk a rokonértelmű, ám tágabb vagy szűkebb jelentéskörű fogalmakat is. Ilyen módon a tezaurusz a hálózatos szerveződés elvét követi („rokonértelmű fogalmak hálója”).

Kötetünk tárgymutatója („tezaurusz”) is fogalmakat/jelzős kifejezéseket tartalmaz, betűrendbe szedve, a szöveghelyek oldalszámának megadásával, a megadott oldalakon rövidebb–hosszabb szövegrészekkel. Ez a tárgymutató azonban sajátos képződmény: a benne szereplő fogalmak (pl. teljesítményelvárások; iskolai/tantestületi értékrend stb.) voltaképpen témákat jeleznek, amelyekről azt gondoljuk, hogy belőlük kiindulva vagy amelyek köré szervezve lehet érdemi beszélgetést folytatni iskolai életvilágokról.

De honnan származik a „tezaurusz” mint elnevezés? Emlékszünk a történetre a görög mitológiából? Tézeusz krétai királyfi feladatul azt kapta, hogy szabadítsa meg apja királyságát a fiatal lányokat áldozatul szedő mítikus lénytől, a Minótaurusztól. Feladatát sikerrel elvégezte, győztesen megvívott a Minótaurusszal, ám abban, hogy a labirintusból, ahol a párviadal lezajlott, visszataláljon a napvilágra, a királylánytól, Ariadnétól kapott fonal segítette. Tézeusz történetéből származik tehát a kép is és az elnevezés is: a tezaurusz

tehát olyan „vezető”, amelyik abban van segítségünkre, hogy könnyebben tájékozódjunk, ne tévedjünk el a fogalmak „labirintusában” – útvesztőjében.

T é m á k

- A tanítói/tanári munka jutalma 109; 111
- Az iskola mint „idegen hely” 44; 48; 52; 177
- Bizonyítvány /minősítés 151; 164
- Életmód 98
- Értékfelfogások (nevelő–tanuló) 92; 93; 137; 197; 198
- Értelmes tanulás–biflázás 187
- Érzelmek az iskolában 108
- Feladat mint büntetés 55; 57; 67
- Hatalom, hivatali hierarchia 40; 95
- Iskola és élet 163; 168
- Implicit szabályok 186
- Iskolai légkör 35; 36; 37
- Iskolai tudás–tanulói érdeklődés 141
- Iskolai/tantestületi értékrend 202
- Jutalmazás és büntetés 185; 193; 194
- Konfliktusok (nevelő–növendék) 146; 155; 172
- Köszönés 97; 176

Tezaurusz

- Memoriter 187
- Módszertani felfogások 39
- Nevelési felfogások/nevelési elvek 207; 208; 209
- Osztálytársak/alkalmazkodás 114; 154
- Osztatlan iskola 99
- Szakmai etika 39; 41; 90; 156
- Tanári hitelesség 36
- Tanítói/tanári szerepek 59; 90; 100; 154; 156; 189; 204
- Tanulói játszmák 137
- Tanulói viselkedésmódok 178; 179; 180; 196
- Társadalmi különbségek az iskolában 50
- Társadalmi presztízs 101
- Tehetség 117; 209
- Teljesítményelvárások 85; 87
- Vizsga mint élettémény 106; 158

SZÖVEGLISTA - / FORRÁSOK

Ágh István: Álomban vizsgáznunk kellene. In uő: A madár visszajár. Bp., 1973, Magvető, 78. p.

Anne Frank naplója /részlet/. Bp., 1999, Park K., 17-18.p.

Babits Mihály: Tímár Virgil fia /részlet/. In Babits Mihály négy regénye. Debrecen, 1982, Szépirodalmi Könyvkiadó, 417-421. p.

Bächer Iván: Levélregény /részlet/. Bp., 1990, Kozmosz Könyvek, 14-22. p.

Bohumil Hrabal: Hogyan érettségiztem. In Bohumil Hrabal: Egy osztályismétlő emlékezései. Bp., 2001, Európa.

Bródy Sándor: A tanítónő /részlet: 2. felvonás 7. jelenet/. Bp. 1955, "Művelt nép" TIT Kiadó, 54-64. p.

Esterházy Péter: Harmonia caelestis /részletek/. Bp., 2000, Magvető, 379-382. p.; 655-656. p.

Füst Milán: Pedagógiai cikkek /részlet/. In Füst Milán: Emlékezések és tanulmányok. Bp., 1967, Magvető.

Gárdonyi Géza: A gyerekek. Tanácskérés. In Tóth Tibor (szerk.): Gárdonyitól Gárdonyiról. Bp. 1990, Tankönyvkiadó.

Gelléri Andor Endre: Ötös /részlet/. In Gelléri Andor Endre összegyűjtött novellái. Bp., 1964, Szépirodalmi Kvk.

Gerlóczy Márton: Igazolt hiányzás /részletek/. Bp., 2003, Ulpius, 65-76. p.

Gyurkovics Tibor: A tanár úr notesza. In uő: Gyerekgregények. Pomáz, 2001, Kráter Műhely Egyesület, 168-171. p.

Gyurkovics Tibor: Hegedű az osztályban. In uő: Gyerekgregények. Pomáz, 2001, Kráter Műhely Egyesület, 142-145. p.

Hegedűs Géza: A Markó utcai főgimnázium /részlet az Egy jólnevelt fiatalember felkészül-ből/. In Böhm Edit (szerk.): Tanárunknak tisztelettel: irodalmi emlékkönyv, Móra, 1991, Bp., 69-74. p.

Jókai Anna: Selyem Izabella. In Jókai Anna: Szeretteink, szerelmeink. Bp., 1973, Szépirodalmi Kvk., 127-143. p.

Karinthy Frigyes: Naplóm /részlet/. In uő: Tanár úr kérem. Bp., 1999, Anno Kiadó 73-77. p.

Karinthy Frigyes: Az intő. In uő: Gurul a pénz. Móra Könyvkiadó, Bp. 1983, 32-36. p.

Kiss Tamás: A préceptor leckéjén. In Böhm Edit (szerk.): Tanárunknak tisztelettel: irodalmi emlékkönyv, Móra, 1991, Bp., 149-152. p.

Kosztolányi Dezső: Esti Kornél /részlet: 1. k. 2.fejezet, melyben 1891. szeptember 1-jén a Vörös ökörbe megy és ott megismerkedik az emberi társadalommal/ In Kosztolányi Dezső: Esti Kornél, Osiris Kiadó, Bp. 2000 21-28. p.

Márai Sándor: Bébi vagy az első szerelem. Bp., 2002, Helikon Kiadó, 159-167. p.

Márai Sándor: Breviárium. In Márai Sándor: Egy polgár vallomásai I-II. Bp., 1990, Akadémiai - Helikon, 135-136. p.

Móra Ferenc: Én szép tanárkorom... In Böhm Edit (szerk.): Tanárunknak tisztelettel: irodalmi emlékkönyv, Móra, 1991, Bp., 163-170. p.

Móricz Zsigmond: Rektor bácsi. In Móricz Zsigmond regényei és elbeszélései. 9. köt. Bp., 1964, Magyar Helikon, 150-155.p.

Móricz Zsigmond: Kedves Tanító úr. In uo. 179-183. p.

Somogyi Tóth Sándor: A gyerekek kétszer születnek. Bp., 1973, Móra K., 98-101. p.; 195-199. p.

Spiró György: Bada tanár úr. In uő: Magániktató. Esszék. Szépirodalmi Kvk. 1985. 5-7. p.

Szabó Magda: Egy kutya meg egy bika. In uő: Merszi, Möszjő, Bp., 2000, Európa Könyvkiadó, 22-28. p.

Szabó Magda: Groteszk portré. In Szabó Magda: Abigél. Bp., 1970, Móra K., 185-197. p.

Szabó Magda: Merszi, Möszjő. In uő: Merszi, Möszjő, Bp., 2000, Európa Könyvkiadó, 7-14. p.

Váci Mihály: Ének a kútból. In uő: A zsezse-madár. Bp., 1964, Szépirodalmi Könyvkiadó, 199-219. p.